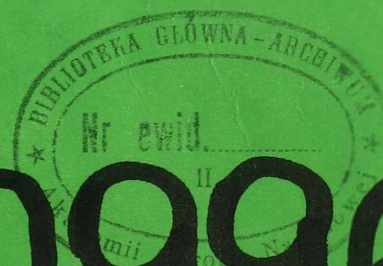

AKADEMIA OBRONY NARODOWEJ

WYDZIAŁ WOJSK LĄDOWYCH
KATEDRA SZTUKI OPERACYJNEJ

Płk dr hab. Waldemar KACZMAREK

KIERUNKI ROZWOJU SZTUKI OPERACYJNEJ W ASPEKCIE TEORII PROGNOZY

60996

Biblioteka Główna
Akademii Obrony Narodowej

S/4366

05-004366-001-0

WARSZAWA

2000

AKADEMIA OBRONY NARODOWEJ

WYDZIAŁ WOJSK LĄDOWYCH
KATEDRA SZTUKI OPERACYJNEJ

Płk dr hab. Waldemar KACZMAREK

**KIERUNKI ROZWOJU SZTUKI OPERACYJNEJ
W ASPEKCIE TEORII PROGNOZY**

„PROGNOZA 1”

Warszawa 2000

Recenzja:

Płk prof. dr hab. Jerzy ZIELIŃSKI

Spis treści

1. Założenia wstępne	5
1.1. Przedmiot badań i ich cel	6
1.2. Problemy i hipotezy badawcze	10
1.3. Metody badań	12
2. Sztuka operacyjna jako przedmiot badań prognostycznych	15
2.1. Założenia ogólne	15
2.2. Rola i znaczenie prognoz w procesach przewidywania przyszłości	18
2.3. Funkcje prognoz w odniesieniu do procesów walki zbrojnej	28
3. Rozwój sztuki operacyjnej w kontekście jej historycznej ewolucji	31
3.1. Geneza sztuki operacyjnej	31
3.2. Współczesna sztuka operacyjna	41
4. Współczesne działania operacyjne	49
4.1. Założenia ogólne	49
4.2. Operacje militarne	54
4.2.1. Operacje obronne	59
4.2.2. Operacje zaczepne	67
4.2.3. Operacje połączone	71
4.2.4. Działania pośrednie	82
4.3. Operacje wsparcia pokoju	87
4.4. Założenia organizacyjno-strukturalne wojsk lądowych	99
5. Wnioski i konstatacje końcowe	107
Wykaz literatury	115

1. Założenia wstępne

Dla każdego państwa, niezależnie od jego położenia geograficznego, przebiegu granic oraz przynależności do określonych sojuszy politycznych i militarnych, priorytetowym zagadnieniem jest zapewnienie sobie bezpieczeństwa wewnętrznego i zewnętrznego. W tym kontekście, jako szczególnie istotny problem należy postrzegać zdolność szeroko rozumianego systemu obronnego państwa do odparcia agresji potencjalnego przeciwnika.

W świetle powyższej konstatacji należy zauważyć, że położenie geograficzne Polski, która jest jednym z państw usytuowanych na obszarze o szczególnym znaczeniu dla Sojuszu Północnoatlantyckiego, skłania do wielu refleksji. Z jednej bowiem strony brak realnego zagrożenia, odprężenie w sytuacji międzynarodowej oraz wiele inicjatyw politycznych, wzmacniających wzajemne zaufanie między państwami może sugerować, że rozważania dotyczące doskonalenie form, metod i sposobów przygotowania i prowadzenia walki zbrojnej nie są w tej chwili najważniejszym problemem. Więcej uwagi poświęca się problemom gospodarczym, wprowadzaniu licznych i niewątpliwie potrzebnych reform wielu dziedzin życia społecznego aniżeli problemom szeroko rozumianej obronności. Z drugiej jednak strony istnieje wiele dowodów na to, jak niewiele potrzeba by pozornie błahe spory i kontrowersje w stosunkach międzynarodowych przerodziły się w otwarty konflikt zbrojny. Wydarzenia na obszarze byłej Jugosławii, Bliskiego i Dalekiego Wschodu oraz Afryki dostarczają aż nadto przykładów, uzasadniających powyższą tezę.

Współcześnie, nie tylko w naszym kraju dają się zauważyć tendencje do redukcji stanu Sił Zbrojnych i tzw. ofensywnych środków walki. Wspomnianym tendencjom towarzyszy wiele zjawisk. Jednym z nich jest pomniejszanie tzw. komponentu operacyjnego przy jednoczesnym zwiększaniu znaczenia i zadań dla sił obrony terytorialnej. Oznacza to, że w przypadku konfliktu zbrojnego niejednokrotnie dojdzie do prowadzenia działań, w których oba wymienione komponenty łączyć będą swe wysiłki dla osiągnięcia zakładanego celu walki czy operacji. Należy również podkreślić, że powyższe zjawisko dotyczy głównie wojsk lądowych, postrzeganych jako podstawowy rodzaj Sił Zbrojnych Rzeczypospolitej Polskiej.

W kontekście powyższych rozważań rodzi się pytanie o to, jakie czynniki (kryteria) determinują przyjęcie i wdrożenie nowej, odmiennej od dotychczasowej struktury organizacyjnej Sił Zbrojnych? Wydaje się, że podstawą podejmowanych decyzji są czynniki natury politycznej, zdominowane możliwościami ekonomicznymi państwa. Zdecydowanie mniejszy wpływ wywierają potencjalne (możliwe do realizacji) zadania, jakie stoją przed Siłami Zbrojnymi.

Sądzić jednak należy, że to właśnie zadania, a szczególnie formy i sposoby ich realizacji stanowić powinny podstawę podejmowanych decyzji. Przyszły kształt Sił Zbrojnych powinien być zatem wypadkową potrzeb i możliwości. O ile jednak możliwości ekonomiczne państwa nie leżą w obszarze naukowej penetracji sztuki wojennej, o tyle potrzeby (postrzegane jako pochodna zadań) powinny podlegać procesowi permanentnych prac badawczych.

Z powyższych konstatacji wynika dość jednoznacznie, że czynnikiem wytyczającym kierunki prowadzonych prac badawczych powinny być zadania stojące przed Siłami Zbrojnymi oraz formy i sposoby ich realizacji. Należy jednak pamiętać, że dzisiejsze decyzje muszą być adekwatne do tego stanu, który będzie w bliższej lub dalszej przyszłości. A zatem ich podstawą muszą być naukowo uzasadnione przewidywania rozwoju sytuacji. Temu celowi służą prognozy, postrzegane jako naukowo uzasadnione przewidywanie przyszłości. Powyższe twierdzenie dotyczy wielu dziedzin życia społecznego, w tym także całego konglomeratu zagadnień związanych z funkcjonowaniem Sił Zbrojnych.

W niniejszych rozważaniach zaprezentowane zostaną wyniki pierwszego etapu badań, sprowadzające się w swej istocie do oceny możliwości stosowania w sztuce operacyjnej teoretycznych założeń procesów prognostycznych. Istotną częścią badań było również wygenerowanie diagnozy współczesnej sztuki operacyjnej, która będzie podstawą do prowadzenia badań w drugim ich etapie.

1.1. Przedmiot badań i ich cel

We współczesnej literaturze przedmiotu prezentowane są poglądy, w myśl których sztuka operacyjna postrzegana jest jako najmłodsza specjalność naukowa, wchodząca w skład dyscypliny naukowej zwanej sztuka wojenna. Jest ona

definiowana jako ten dział sztuki wojennej, który obejmuje teorię i praktykę przygotowania i prowadzenia szeroko rozumianych działań operacyjnych przez zgrupowania wojsk, zmierzających do osiągnięcia określonego – zwykle wspólnego celu, na wybranym obszarze działań. Jest ona zatem połączeniem teorii z praktyką, służąc celom poznawczym i wyraźnie określonym celom praktycznym. Inaczej rzecz ujmując sztuka operacyjna postrzegana jest jako system wiedzy o działaniach operacyjnych, o zasadach oraz sposobach ich przygotowania i prowadzenia w różnej skali i wymiarze. Jak każda specjalność naukowa dzieli się na części składowe (dziedziny wiedzy i umiejętności), których wyróżnikiem jest przedmiot badań. Powyższa reguła dotyczy w całej rozciągłości sztuki operacyjnej, bowiem właśnie przedmiot badań jest czynnikiem decydującym o przyjętym w wojskowym środowisku naukowym jej podziale na podstawy sztuki operacyjnej oraz sztukę operacyjną wojsk lądowych, sił powietrznych oraz sił morskich.

Przedmiotem badań sztuki operacyjnej jest teoria i praktyka przygotowania i prowadzenia wszelkich działań operacyjnych przez zgrupowania wojsk, zmierzających do osiągnięcia celu strategicznego lub operacyjnego na obszarze działań wojennych lub obszarze odpowiedzialności (zainteresowania).

Z powyższych rozważań wynika, że istotnym obszarem badań sztuki operacyjnej są operacje, spośród których możemy wyróżnić operacje militarne (realizowane zwykle w czasie wojny) i operacje wsparcia pokoju (realizowane zwykle w czasie pokoju lub kryzysu). Z wojskowego punktu widzenia operacje militarne postrzegane są jako zespół różnorodnych działań związków operacyjnych rodzajów sił zbrojnych lub specjalnie wydzielonych zgrupowań dla osiągnięcia wspomnianych wyżej celów (strategicznego, a niekiedy operacyjnego). Obejmują one skoordynowane czasowo i przestrzennie działania realizowane przed starciem zbrojnym, bitwy (walki) oraz działania po bitwie (walce) w czasie pokoju, kryzysu i wojny. Bitwy (walki) oraz działania wchodzące w skład operacji, mogą być skoordynowane czasowo i przestrzennie lub też prowadzone niezależnie od siebie.

Z prakseologicznego punktu widzenia częścią składową operacji jest bitwa (walka), definiowana jako wszelkie działania przynajmniej dwupodmiotowe (przy założeniu, że i zespół może być podmiotem), gdzie jeden przynajmniej z podmiotów przeszkadza drugiemu¹. Walka w tym znaczeniu oznacza zwykle takie działanie

¹ Kotarbiński T., *Traktat o dobrej robocie, Wrocław-Warszawa-Kraków- Gdańsk 1973, s.239.*

dwóch stron, którego istotą jest dążenie każdej z tych stron do osiągnięcia celów sprzecznych z celami strony przeciwnej. Głównym motywem walki jest więc sprzeczność celów, a jej naczelnym zadaniem pokonanie przeciwnika. Ostatecznym celem walki jest zatem osiągnięcie zwycięstwa nad przeciwnikiem. Bitwa postrzegana jest zatem jako podstawowa część składową operacji. Jest to skoncentrowane w czasie i przestrzeni starcie sił głównych przeciwstawnych związków operacyjnych (taktycznych) mające istotne znaczenie dla osiągnięcia celów operacji. Walki toczone w ramach bitwy powinny być skoordynowane czasowo i przestrzennie. Mogą być także prowadzone niezależnie od siebie, lecz połączone powinny być wspólnym celem.

Natomiast pod pojęciem operacji wsparcia pokoju rozumie się różnego rodzaju działania militarne i niemilitarne, prowadzone pod auspicjami i zgodnie z mandatem Organizacji Narodów Zjednoczonych oraz innych organizacji międzynarodowych (np. Organizacji Bezpieczeństwa i Współpracy w Europie, Unii Europejskiej, itp.). Zwykle angażuje się w nich wydzielone, zwykle wielonarodowe kontyngenty sił zbrojnych oraz różnego rodzaju organizacje i agendy rządowe oraz pozarządowe.

Podkreślić należy także to, że obszar naukowej penetracji sztuki operacyjnej związany jest również ze strukturą organizacyjną wojsk, albowiem obejmuje swym zasięgiem zarówno związki operacyjne, doraźnie tworzone zgrupowania wojsk (grupy operacyjne), jak i związki taktyczne. Nietrudno zatem dostrzec, że prace naukowo-badawcze prowadzone w obszarze sztuki operacyjnej powinny w swej istocie prowadzić do określenia hipotetycznego modelu działań operacyjnych, przygotowywanych i prowadzonych przez wspomniane wcześniej struktury organizacyjne. Tym bardziej, iż współcześnie obserwujemy dość częste i stosunkowo radykalne zmiany struktur organizacyjnych wojsk. Wspomniane zjawisko związane jest niewątpliwie z procesem dostosowania naszych Sił Zbrojnych do wymagań współczesności (możliwości ekonomicznych państwa, charakteru zagrożeń militarnych, zobowiązań sojuszniczych, zobowiązań wynikających z ratyfikowanych traktatów międzynarodowych, itp.).

Na zmiany w sztuce operacyjnej, a więc charakter, sposoby i metody prowadzenia działań operacyjnych swój niebagatelny wpływ wywiera także rozwój środków walki, postrzeganych jako uzbrojenie i sprzęt bojowy użytkowany przez

wojska². W odniesieniu do całości problemu można zatem stwierdzić, że każda istotna zmiana (ilościowa bądź jakościowa) sił i środków walki rodzi potrzebę weryfikacji powszechnie panujących poglądów oraz zmian w treści przyjmowanego dotychczas modelu wspomnianych działań.

Odnosząc się do rozpatrywanej problematyki przyjęto, że przedmiotem badań w tym konkretnym przypadku jest określenie możliwości zastosowania założeń prognostyki dla wygenerowania kierunków rozwoju sztuki operacyjnej, postrzeganej przez pryzmat działań operacyjnych, zdeterminowanych przez szereg czynników egzo i endogenicznych. Z tak zdefiniowanego przedmiotu badań wynika, że zasadniczym celem ich pierwszego etapu jest wzbogacenie teorii sztuki operacyjnej o aspekty prognostyczne, wyrażające się poprzez określenie (w kolejnym etapie badań) prawdopodobnych form, metod i sposobów przygotowania i prowadzenia działań operacyjnych w pierwszej połowie XXI wieku.

Współczesna teoria i praktyka działań operacyjnych, ocena literatury normatywnej i opracowań naukowych oraz wnioski z ćwiczeń prowadzonych w ostatnich kilku latach skłaniają do naukowej refleksji. Sprowadzić ją można w zasadzie do odpowiedzi na proste pytanie: Czy - a jeśli tak, to w jaki sposób - wnioski z wojen, konfliktów zbrojnych i sytuacji kryzysowych ostatnich kilkunastu lat oraz kierunki rozwoju środków walki wpływają na ewolucję działań operacyjnych, postrzeganych przez pryzmat współczesnych uwarunkowań geopolitycznych? Próba odpowiedzi na tak sformułowane pytanie sugeruje, że powinna być ona poprzedzona naukową prognozą. To ona powinna w zasadniczy sposób determinować nowe rozwiązania w dziedzinie działań operacyjnych. Powinny być one bowiem w pełni dostosowane do już istniejących, a szczególnie perspektywicznych uwarunkowań w tym zakresie.

Z powyższego wywodu wynika, że **celem prowadzonych badań było określenie możliwości zastosowania wybranych form i metod badań prognostycznych dla określenia perspektyw rozwojowych sztuki operacyjnej, postrzeganej w kontekście przygotowania i prowadzenia operacji militarnych oraz operacji wsparcia pokoju.**

² Pod pojęciem środków walki rozumie się zwykle techniczne narzędzia (środki), materiały i substancje działające niszcząco na cele (obiekty) za pomocą różnych energii i innych czynników.

Ich wynikiem powinno być zatem wniesienie nowych wartości do teorii sztuki operacyjnej, postrzeganej w kontekście naukowej prognozy przygotowania i prowadzenia działań operacyjnych w bliższej i dalszej przyszłości. W efekcie powinna powstać określona koncepcja, która dostosowana będzie do aktualnych, a szczególnie przyszłych potrzeb oraz założeń funkcjonowania Sił Zbrojnych, stanowiących istotną część systemu obronnego państwa.

1.2. Problemy i hipotezy badawcze

Zaprezentowany cel badań sugeruje, że wygenerowanie kierunków rozwoju sztuki operacyjnej wymaga pełnego wykorzystania dorobku współczesnej myśli wojskowej, szerokiego uwzględnienia wszystkich możliwych czynników pozwalających na doskonalenie rozważanej problematyki oraz ujęcia szeregu problemów w aspekcie dokonań współczesnej prognostyki, postrzeganej jako dyscyplina naukowa. Z powyższych myśli wynika główny problem badawczy, który zdefiniowany został następująco:

Czy, a jeśli tak, to w jakim zakresie, możliwe jest zastosowanie dorobku współczesnej prognostyki dla określenia kierunków ewolucji założeń sztuki operacyjnej i będących przedmiotem jej badań działań operacyjnych?

Należy w tym miejscu zaznaczyć, iż rozwiązanie tak sprecyzowanego problemu głównego wymagało zbadania wielu zagadnień szczegółowych. Tym bardziej, że rozważane oddzielnie charakteryzują się one pewną odrębnością bądź specyfiką, natomiast postrzegane kompleksowo stanowią uporządkowaną, logiczną całość. Przyjęte założenia wpłynęły w istotny sposób na określony wcześniej cel i przedmiot badań oraz na zastosowany podział, zakres i układ poszczególnych części niniejszego opracowania.

Kierując się takim podejściem określono podproblemy, które wyrażone zostały w postaci pytań zaprezentowanych poniżej:

- Jakie znaczenie przypisuje się współcześnie badaniom prognostycznym?
- Jakie funkcje mogą spełniać prognozy w odniesieniu do procesów walki zbrojnej?
- Jakie zjawiska (czynniki) determinowały potrzebę wyodrębnienia sztuki operacyjnej, postrzeganej jako istotny element sztuki wojennej?
- Jakie poglądy kształtują współczesną sztukę operacyjną?
- Jakie są założenia współczesnych działań operacyjnych będących przedmiotem badań sztuki operacyjnej?

Udzielenie precyzyjnej odpowiedzi na tak zdefiniowane pytania powinno w swej istocie stanowić rozwiązanie problemu głównego oraz umożliwić osiągnięcie zakładanego celu pierwszego etapu prac badawczych. Powstanie bowiem swoista diagnoza współczesnej sztuki operacyjnej, której wygenerowanie stanowić może dopiero podstawę do nakreślenia wiarygodnej prognozy.

W tym miejscu należy zaznaczyć, że w latach 1995 - 99 autor przeprowadził szereg cząstkowych badań, stanowiących szeroki zbiór faktów, które po odpowiedniej interpretacji stały się podstawą podejścia przedstawionego w niniejszej pracy. Wnioski ze wspomnianych badań prezentowano w kilku pracach, wydanych nakładem Akademii Obrony Narodowej oraz innych uczelni i instytucji resortowych. Między innymi, w tym okresie opublikowano prace poświęcone prawdopodobnemu charakterowi przyszłych działań wojennych³, systemowemu ujęciu walki zbrojnej, prowadzonej w wymiarze powietrzno-lądowym⁴, hipotetycznej strukturze organizacyjnej związków operacyjnych⁵, prowadzeniu operacji militarnych w specyficznych środowiskach⁶, obronie i natarciu związku taktycznego⁷ oraz

³ Kaczmarek W., Ścibiorek Z., *Przyszła wojna - jaka?*, Warszawa 1995.

⁴ Kaczmarek W., *Powietrzno-lądowy charakter walki w ujęciu systemowym*, AON Warszawa 1998.

⁵ Kaczmarek W., *Struktura organizacyjna związków operacyjnych adekwatna do przewidywanych zadań*, AON Warszawa 1999.

⁶ Kaczmarek W., *Działania taktyczne związku taktycznego (oddziału) w specyficznych środowiskach walki*, AON Warszawa 1995;

Kaczmarek W., *Związek taktyczny (oddział) w obronie wybrzeża morskiego*, AON Warszawa 1997.

⁷ Huzarski M., Kaczmarek W., *Obrona i natarcie dywizji*, Warszawa 1997;

Kaczmarek W., *Natarcie związku taktycznego. Rozprawa habilitacyjna*, AON Warszawa 1997.

podstawowym założeniom operacji połączonych⁸. Częstkowe wyniki badań ukazywały się również w formie artykułów zamieszczonych w krajowych periodykach wojskowych („Zeszyty Naukowe AON”, „Myśl Wojskowa”).

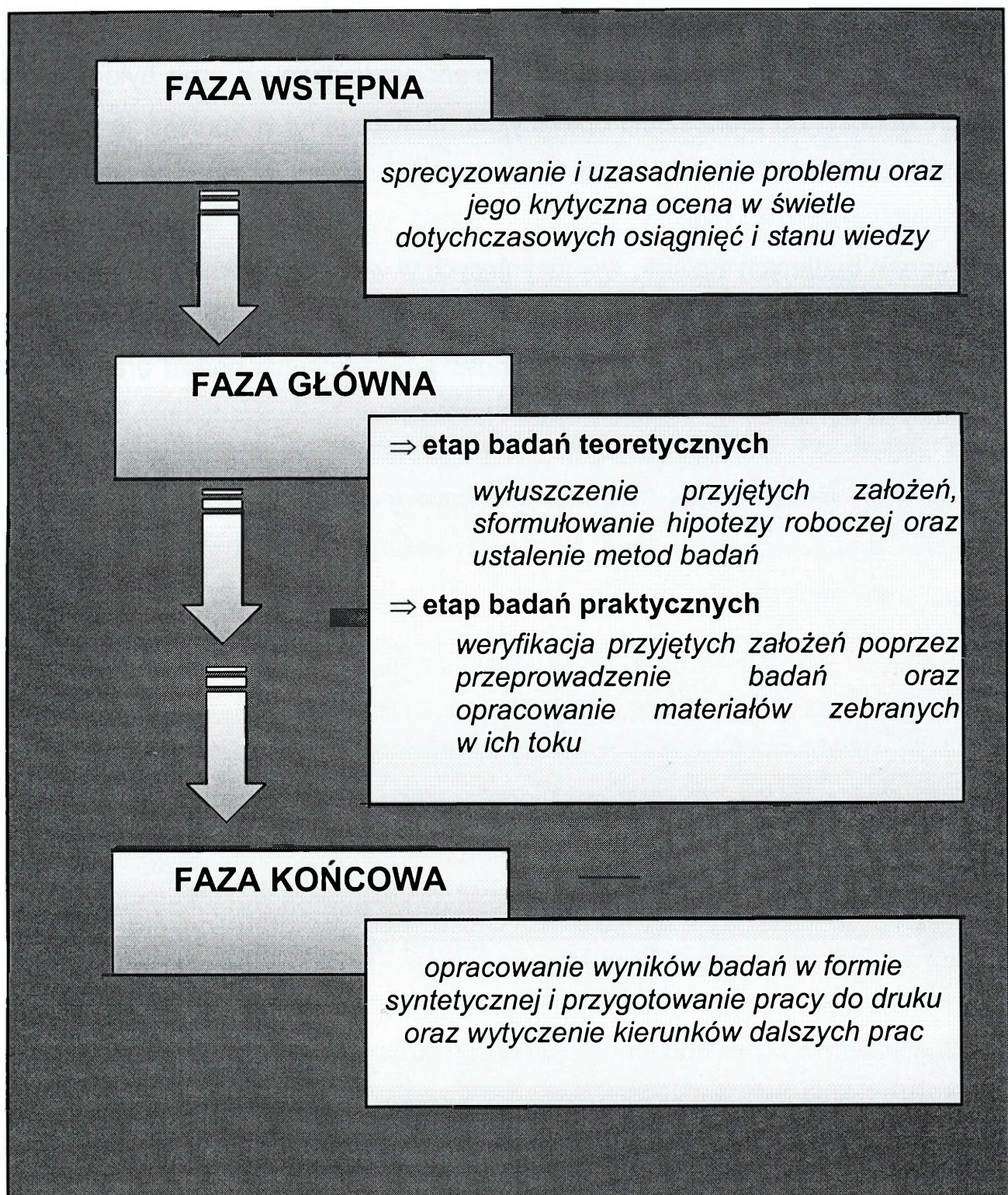
1.3. Metody badań

Dążąc do uzyskania w pełni obiektywnych wyników prowadzonych prac zastosowano określone procedury i metody badawcze. Cykl badań podzielony został na swoiste fazy, tożsame z głównymi składnikami metody naukowej⁹, których cel został precyzyjnie określony (rys.1.1). Przyjmując założenie, iż z wojskowego punktu widzenia częścią składową działań operacyjnych są także operacje wsparcia pokoju, to również one znalazły się w kręgu zainteresowań autora. Ponadto dążąc do uzyskania wiarygodnych wyników badano także struktury organizacyjne wojsk, skupiając się zasadniczo na lądowych wojskach operacyjnych i wojskach obrony terytorialnej.

W prowadzonych badaniach szeroko korzystano z metod badań naukowych, powszechnie stosowanych w prognostyce, postrzeganej jako dyscyplina naukowa. Ponadto w prowadzonych badaniach dążono do szerokiego stosowania podejścia systemowego i funkcjonalnego, traktując całość procesów zachodzących podczas planowania i prowadzenia działań operacyjnych jako złożony, całościowy i uporządkowany system, posiadający swoją strukturę. I co istotne, wyposażony także w inne atrybuty powszechnie akceptowane w metodologii wojskowych badań naukowych, pozwalające na zastosowanie metody systemowej.

Z kolei w celu zapewnienia efektywności prowadzonych badań, a szczególnie ich skuteczności i wydajności szeroko stosowano wybrane teoretyczne i empiryczne metody wojskowych badań naukowych. Metody teoretyczne przewijały się we wszystkich fazach prowadzonych prac, szczególnie jednak w fazie pierwszej i drugiej. Najszerzej posługiwano się w tym okresie analizą, syntezą oraz uogólnieniami.

⁸ Kaczmarek W., *Wojsk lądowe w operacji połączonej*, w: *Podstawowe założenia operacji połączonych* (red. nauk. Jerzy Zieliński), Warszawa 2000.

Rys.1.1. Cel badań w poszczególnych fazach procesu badawczego

Szeroko stosowano również badanie sądów i opinii ekspertów, głównie z kręgu pracowników naukowych i naukowo-dydaktycznych Akademii Obrony Narodowej oraz instytucji centralnych Ministerstwa Obrony Narodowej. Pozwoliło to

⁹Por.: Pieter J., *Z zagadnień pracy naukowej*, Wrocław 1974, s.31.

na krytyczną ocenę uzyskanych wyników i wpłynęło w znaczący sposób na ich ostateczne efekty oraz kształt niniejszego opracowania.

W konkluzji należy stwierdzić, że celem prowadzonych prac było wniesienie nowych wartości do teorii sztuki operacyjnej, postrzeganej w kontekście przedmiotu jej badań, jakimi są działania operacyjne. Wybór oraz zastosowanie - zaprezentowanych w wielkim skrócie - metod badawczych uwarunkowane było charakterem badanych zjawisk, wymuszających w wielu wypadkach ich prowadzenie na podstawie hipotetycznych założeń. Można jednak sądzić, że wybrane metody powinny w zasadzie gwarantować rzetelność prowadzonych badań oraz uzyskanie racjonalnych wyników.

2. Sztuka operacyjna jako przedmiot badań prognostycznych

2.1. Założenia ogólne

Przed przystąpieniem do wstępnego etapu badań tendencji rozwojowych sztuki operacyjnej pojawiło się szereg pytań. Najbardziej istotne okazały się dwa. Po pierwsze, czy sztuka operacyjna, postrzegana jako część składowa sztuki wojennej, może być przedmiotem sensu stricto badań prognostycznych? Po drugie, czy w procesie badań sztuki operacyjnej istnieją możliwości zastosowania, powszechnie akceptowanych w środowisku naukowym zasad, form i metod prognozowania? Z przeprowadzonych dociekań wynika, że odpowiedź na tak sformułowane pytania powinna być twierdząca, a poniższe rozważania i wywody są próbą udzielenia na nie odpowiedzi.

W toku swej racjonalnej działalności człowiek zawsze formułował – w sposób bardziej lub mniej przemyślany – cele, stanowiące wypadkową jego doświadczeń i oczekiwań. Mógł je jednak realizować tylko pod warunkiem posiadania umiejętności przewidywania procesów rozwojowych. Można więc przyjąć, że elementy prognostyki tkwiły w ludzkiej działalności już od dawna.¹

Określanie kierunków rozwoju wszelkich aspektów życia społeczeństw staje się współcześnie coraz bardziej złożone. Okazuje się bowiem, że nawet pobieżna analiza procesów rozwojowych ujawnia ich skomplikowany charakter. Nie można zatem badać pojedynczych zjawisk, nie nawiązując do całokształtu zachodzących przemian i procesów rozwoju określonych dziedzin życia społecznego. Niezbędne jest ujawnianie zależności pomiędzy poszczególnymi zjawiskami i kierunkami ich rozwoju oraz dążenie do odkrywania praw i prawidłowości je kształtujących. Wychodząc z założenia, że walka zbrojna jest zjawiskiem społecznym można przyjąć, iż powyższe stwierdzenia dotyczą w całej rozciągłości również jej procesów.

W toku badań naukowych nad współczesną walką zbrojną należy zatem dokonywać analizy całokształtu zachodzących w niej procesów, badać występowanie

¹ Por.: Zeliaś A., *Teoria prognozy*, Warszawa 1984, s.10.

w nich określonych przeobrażeń oraz dążyć do modyfikowania istniejących bądź tworzenia nowych struktur Sił Zbrojnych (rodzajów Sił Zbrojnych, związków operacyjnych i taktycznych, oddziałów i pododdziałów), które będą zdolne do realizacji zadań w nowych, coraz bardziej złożonych warunkach. W pierwszej kolejności należy zatem badać zmieniający się obraz wojny jako zjawiska społecznego, walkę zbrojną jako czynnik, bez którego nie występuje zjawisko wojny oraz wzajemne uzależnienia i oddziaływania na siebie walki zbrojnej i jej otoczenia. Sądzić bowiem należy, że dopiero na takim tle staje się celowe określenie prawidłowości rozwoju, a zwłaszcza wytwarzania się stałych jego kierunków nazywanych trendami. Umożliwia ono również ujmowanie różnych kategorii zjawisk związanych z walką zbrojną oraz ich grupowanie według przyjętych kryteriów. W konsekwencji pozwala to na badanie możliwości skutecznego oddziaływania na procesy rozwoju sztuki wojennej, na kształtowanie przyszłych zjawisk pola walki, ich skalę i kierunki ewolucji oraz wytyczanie dróg poprawy funkcjonowania Sił Zbrojnych. Jest to bardzo istotna konstatacja, albowiem precyzuje ona, że badanie wybranych, pojedynczych zjawisk zachodzących w toku wojny (walki zbrojnej), z reguły nie może stanowić podstawy do formułowania właściwych wniosków.

Wybiórczo traktowane fakty, wydarzenia czy zjawiska wykazują różnorodne, często sprzeczne ze sobą tendencje. Uniemożliwiają one formułowanie naukowo uzasadnionych poglądów na przyszłe procesy walki zbrojnej. Dopiero wykrycie związków przyczynowych pomiędzy właściwie pogrupowanymi zjawiskami lub faktami, ujawnienie źródeł i pierwotnych przyczyn ich występowania oraz ewolucji, może stanowić podstawę do dokonywania ocen o charakterze generalnym. Pozwala to z kolei na konkretyzację wniosków dotyczących założeń rozwoju Sił Zbrojnych, opartych o zbadane związki przyczynowe faktów i zjawisk, zaobserwowane w przeszłości i teraźniejszości.² W tym miejscu można zatem sformułować pierwszy z wniosków, dotyczących rozwoju sztuki operacyjnej. Rozwój ten winien być badany, oceniany oraz kształtowany w oparciu o wszechstronnie ujętą prognozę ewolucji zjawiska wojny i będącej jej elementem - walki zbrojnej.

Jak to już podkreślono wcześniej, procesy rozwojowe stają się coraz bardziej złożone. Ich ocena, a w szczególności wyznaczanie kierunków i dynamiki przeobrażeń, wymaga ustawicznego doskonalenia systemu prognozowania poprzez

² Por.: *Secomski K., Prognozyka, Warszawa 1971, s. 9.*

wzbogacanie jego problematyki oraz stałe podnoszenie efektywności prowadzonych prac badawczych. To ogólne w swej istocie stwierdzenie prowadzi do sformułowania kolejnego wniosku, odnośnie charakteru procesów rozwojowych sztuki operacyjnej. Proces jej rozwoju odznacza się zwykle pewną ciągłością, a zatem – pomimo niejednokrotnie obserwowanych zaskakujących, krótkotrwałych zmian kierunków czy dynamiki – można stwierdzić wyraźnie stałość określonych tendencji. Warto jednak pamiętać, że otaczająca nas rzeczywistość stanowi wynik aktualnego układu określonych zjawisk, jednakże ich źródłem są – obok dzisiejszych – także przyczyny dawniejsze. Analizując terażniejszość powinniśmy sięgać do przeszłości, badając stopień jej oddziaływania na układy współczesne. To, co określamy jako rzeczywistość, składa się bowiem z terażniejszości i skutków przeszłości. Potwierdzeniem powyższych stwierdzeń mogą być słowa angielskiego męża stanu, Winstona Churchilla, który stwierdził: „Im dalej wstecz spoglądamy, tym dalej widzimy przyszłość”

Przeszłość, terażniejszość i przyszłość tworzą logicznie ze sobą związany układ zjawisk, umożliwiający sprecyzowanie kierunków i dynamiki zmian. Chodzi zatem o to, aby podstawą przy opracowywaniu planów modernizacji Sił Zbrojnych stały się w pierwszym rzędzie przewidywania dotyczące potrzeb przyszłego pola walki, a więc studia nad przyszłością, w szczególności zaś nad przyszłym obrazem walki zbrojnej. Te wstępnie zarysowane wizje są dopiero początkiem całego zespołu prac związanych z wygenerowaniem kierunków rozwoju (przemian) sztuki wojennej, a także z ich bardziej szczegółowymi rozwinięciami, zakreślającymi rozwój jej poszczególnych dziedzin.

Współcześnie powinniśmy kłaść szczególny nacisk na doskonalenie naukowych metod przewidywania przyszłości i gromadzenie, w toku prowadzonych badań, różnego typu elementów wzmacniających metodologiczne podstawy prognozowania. Można zatem zauważyć, że naczelnym założeniem prowadzonych badań nad przyszłością powinno być dążenie do uzyskiwania prognoz o charakterze naukowym. W powyższym twierdzeniu zawiera się istota funkcjonowania dyscypliny naukowej, określanej jako prognostyka. Pod tym pojęciem należy rozumieć działalność poznawczą zwierzającą do ukazania najbardziej prawdopodobnych kierunków rozwoju, jego tempa, struktury i zasięgu.³ Prognostyka zmierza zatem do

³ Por.: *Encyklopedia popularna PWN, Warszawa 1982, s. 628.*

określenia najbardziej prawdopodobnych kierunków i dynamiki rozwoju określonych dziedzin życia oraz jego struktury i zachodzących przemian. Jednocześnie prognostyka dąży do trafnego określenia warunków, w których rozwój taki będzie się odbywał. Warunki te wyznaczają bowiem istotne elementy, na których opiera się samo opracowanie prognoz o różnym charakterze i zakresie.⁴

Wychodząc z powyższego należy skonstatować, że efektem badań prognostycznych powinny być nie tylko wizje przyszłego układu w każdej dziedzinie ludzkiej działalności, ale również określone procesy rozwoju i zmian strukturalnych. Powstały obraz powinien stanowić całościowe ujęcie przewidywanej przyszłości. Na obraz ten składa się zespół wizji szczegółowych, odnoszących się do konkretnych dziedzin czy określonych kategorii zjawisk. Dążenie do należytego powiązania i skoordynowania ogólnych i szczegółowych wizji przyszłości – to również jeden z podstawowych działań prognostyki.

2.2. Rola i znaczenie prognoz w procesach przewidywania przyszłości

Celem ogólnie pojmowanej prognostyki jest umiejętne i trafne przewidywanie procesów rozwojowych, a w szczególności tworzenie wstępnej i zweryfikowanej wizji przyszłości. W świetle powyższych uwag można scharakteryzować ogólnie podstawowe działy prognostyki, ich cele i zadania.

Jak już wcześniej wspomniano, prognostyka jest nauką o przewidywaniu przyszłości, zmierzającą do ukazania jej najbardziej prawdopodobnego obrazu. Należy jednak zauważyć, że opis samego procesu rozwoju, jego dynamiki i kierunków, a następnie osiąganych kolejno etapów rozwoju oraz docelowego stanu może być przedstawiany w kilku wariantach. W tym wypadku prognostyka zapewnia także – w oparciu o przyjęte przesłanki i kryteria – wybór najbardziej pożądanego kształtu przyszłości. To samo dotyczy oceny i przewidywań przyszłych warunków rozwoju czy przebiegu danych zjawisk lub procesów. Nie może ulegać wątpliwości,

⁴ Secomski K., *Prognostyka*, op.cit., s.14.

że w tym kontekście przedmiotem zainteresowań prognostyki może być sztuka operacyjna, a szczególnie operacje będące z kolei przedmiotem jej badań.

Prognostyka jest również nauką o metodach przewidywania przyszłości, o ich stałym doskonaleniu oraz prawidłowym stosowaniu do budowy poszczególnych kategorii prognoz. Jednocześnie prognostyka rozwija poszczególne formy prognozowania, coraz bardziej wzbogacając i różnicując listę sporządzanych prognoz i ich rodzaje. Nie istnieją zatem formalne przeszkody, by do badań nad sztuką operacyjną stosować wybrane metody, adekwatne do obszaru jej zainteresowań.

W obrębie prognostyki rozróżnia się – podobnie jak i w innych dyscyplinach naukowych – badania teoretyczne i empiryczne. Teoretyczny nurt badań prognostycznych analizuje prawa rządzące rozwojem i zajmuje się ukazywaniem prawidłowości występowania zjawisk, ich przyczynami i trendami. W toku badań teoretycznych bada się najpierw przeszłość, jej oblicze i przemiany, następnie zaś formułuje się diagnozę stanu dzisiejszego, jego powiązania z przeszłością oraz oddziaływanie na kształt przyszłości i jej kolejne fazy. W tym kontekście należy zauważyć, że podstawą do określenia tendencji rozwojowych sztuki operacyjnej powinna być jej geneza, kolejne etapy (okresy) rozwoju oraz jej współczesny kształt.

Badania empiryczne, dzięki wykorzystaniu szeregu metod naukowych oraz wyników badawczych innych dyscyplin, umożliwiają formułowanie – zwykle dla celów praktycznych – konkretnych prognoz ogólnych i szczegółowych. Wiąże się to z wypełnianiem przez prognostykę licznych zadań. Ukazuje ona bowiem przyszłe kształty zjawisk i procesów rozwojowych oraz umożliwia wybór optymalnych metod i sposobów postępowania. Prognostyczne badania empiryczne najczęściej są przydatne w programowaniu i planowaniu rozwoju różnych dziedzin życia społecznego. W tym także – co warto podkreślić – tak specyficznej dziedziny poznania, jaką jest sztuka wojenna oraz jej części składowe.

Ogólnie ujmując, badanie prawidłowości rozwoju, jego założeń i przemian w poprzednich okresach stanowi punkt wyjścia dla prognostyki. W tym ujęciu występuje początkowo zbieżność zainteresowania i charakteru studiów w pierwszych fazach badawczych. Chodzi bowiem o gruntowne przeanalizowanie źródeł i przyczyn występowania określonych zjawisk w przeszłości i teraźniejszości. Tu bowiem, jak już podkreślono, poszukuje się najpierw wstępnej odpowiedzi na pytania dotyczące

struktury i obrazu zmieniającej się rzeczywistości oraz dróg i kierunków wyznaczających przyszłość.

Ta początkowa zbieżność przedmiotu badań łączy się bezpośrednio także z ogólnym nastawieniem, kładącym nacisk na praktyczną stronę i na celowość analiz prowadzonych pod kątem formułowania wniosków potrzebnych do oceny rozwoju określonej dziedziny. Jednakże już w następnym etapie prac badawczych zarysowuje się konieczność wyraźnego różnicowania celów poznawczych, a także adaptacji stosowanych metod i ich doskonalenia. Równocześnie rodzi się potrzeba opracowywania metod nowych, a zwłaszcza wykształcenia odmiennych i specyficznych metod prognostycznych, odpowiednio zindywidualizowanych i dostosowanych do celów poznawczych. Różne kategorie sporządzanych prognoz wymagają indywidualizacji metod badawczych, zapewniających następnie racjonalny wybór środków realizacji i dróg prowadzących do osiągnięcia celów wyznaczonych w poszczególnych dziedzinach. Typowym przykładem jest tu problematyka specyficznych metod opracowania prognoz rozwoju sztuki wojennej, co łączy się na przykład z całkowicie odmiennym podejściem do oceny skali i kierunków postępu naukowo-technicznego. Niemal jako regułę trzeba przyjąć, iż każde wybitne osiągnięcie naukowo-techniczne przynosi w konsekwencji istotne zmiany w formach, metodach i sposobach prowadzenia walki zbrojnej. Analogiczne przykłady można przytoczyć z zakresu prognozowania innych dziedzin życia społecznego.

W odniesieniu do powyższej problematyki z całym naciskiem trzeba podkreślić dwie zasadnicze przesłanki o doniosłym znaczeniu dla teorii i praktyki.

Pierwszą z nich jest generalny charakter badań prognostycznych i wynikające stąd konkretne możliwości. Mianowicie o istocie prognostyki, jej zadaniach i celu stanowi dążność do określenia – możliwie trafnie – przyszłego stanu rzeczywistości, a więc uchwycenie najbardziej prawdopodobnego obrazu przyszłości w danych warunkach. Drugą z zasadniczych przesłanek jest integralny związek wszelkiego typu prognoz. Wzajemne uzależnienia i silne oddziaływanie na siebie poszczególnych kategorii prognoz wynika z ich oczywistych powiązań. Ta ścisła więź rozmaitego typu prognoz wymaga więc ich kompleksowego traktowania i szerokiego spojrzenia na różnorodność zachodzących zjawisk i procesów oraz widzenia ich pełnego obrazu w bliższej czy dalszej przyszłości.

W tym miejscu kilka zdań poświęcić należy prognozowaniu i prognozie, postrzeganym jako podstawowe kategorie dyscypliny naukowej, zwanej prognostyka. Prognozowanie z punktu widzenia językowego jest rzeczownikiem od słowa prognozować, które definiuje się jako „przewidywanie, opracowywanie naukowych prognoz dotyczących przebiegu przewidywanych procesów i zjawisk”.⁵

Prognozowanie w najbardziej ogólnym ujęciu oznacza przewidywanie przyszłości. Przy tym nie chodzi tu o dowolne przewidywanie, lecz o przewidywanie oparte na naukowych podstawach. Przedmiotem przewidywania jest przebieg określonych zjawisk i procesów. Inaczej rzecz ujmując prognozowanie jest to oparte na naukowych podstawach przewidywanie kształtowania się zjawisk i procesów w przyszłości.⁶ Prognozowanie to racjonalne, naukowe przewidywanie przyszłych zdarzeń. Określenie „naukowe” oznacza, iż w całym procesie badawczym, obejmującym poznawanie przeszłości, a więc w gromadzeniu danych, diagnozowaniu, sposobie przenoszenia danych z przeszłości w przyszłość, w formułowaniu założeń, konkluzji itd. korzysta się z dorobku nauki, wyrażającego się w jej ogólnej metodologii, teoriach odnoszących się do zjawisk będących przedmiotem badania czy reguł rozwiązywania problemów pojawiających się w toku badania. Jak wiemy, nauka znajduje się w ciągłym rozwoju, polegającym na stawianiu coraz to nowych problemów, obalaniu i eliminowaniu starych twierdzeń, zgłaszaniu nowych. Korzystanie z dorobku nauki nie gwarantuje więc „prawdziwego” odczytu rzeczywistości, „prawdziwego” obrazu przyszłości, lecz ułatwia drogę do owej „prawdy” przez korzystanie ze wskazówek, które do tej pory badacze zdołali sformułować.⁷

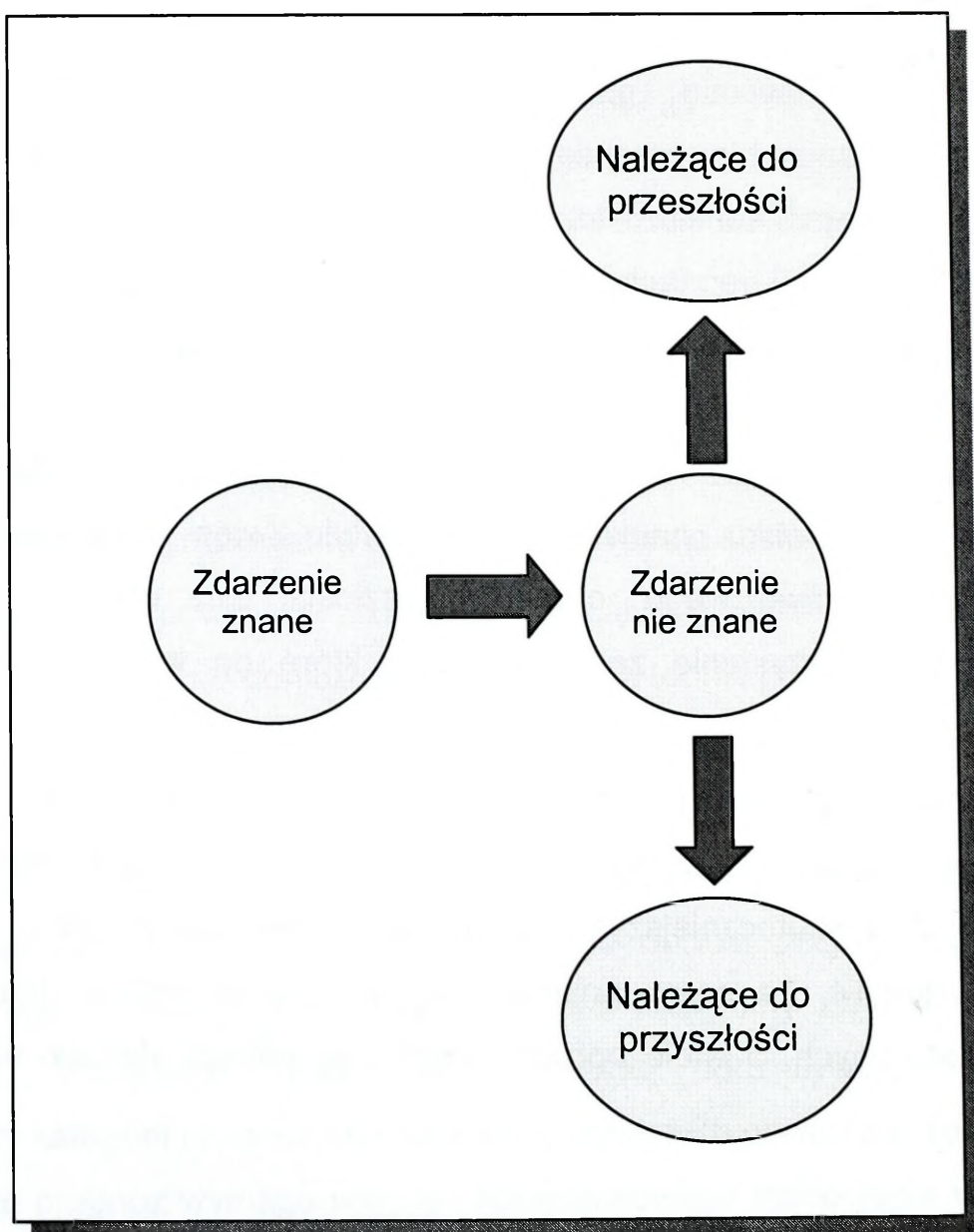
Badanie oraz kształtowanie współczesnego rozwoju sztuki wojennej oraz będącej jej częścią składową sztuki operacyjnej, wymaga stosowania coraz doskonalszych i skuteczniejszych metod konstruowania prognoz. Warto w tym miejscu podkreślić, że samo pojęcia prognozy wciąż jeszcze jest przedmiotem dociekań naukowych, a wiele opracowanych już definicji stanowi nadal przedmiot dyskusji.

⁵ *Słownik języka polskiego PWN. Tom 2, Warszawa 1979, s. 931.*

⁶ *Nowak E., [red. nauk], Prognozowanie gospodarcze. Metody, modele, zastosowania, przykłady, Warszawa 1998, s.9.*

⁷ *Cieślak M., [red. nauk.], Prognozowanie gospodarcze. Metody i zastosowania, Warszawa 1999, s.15.*

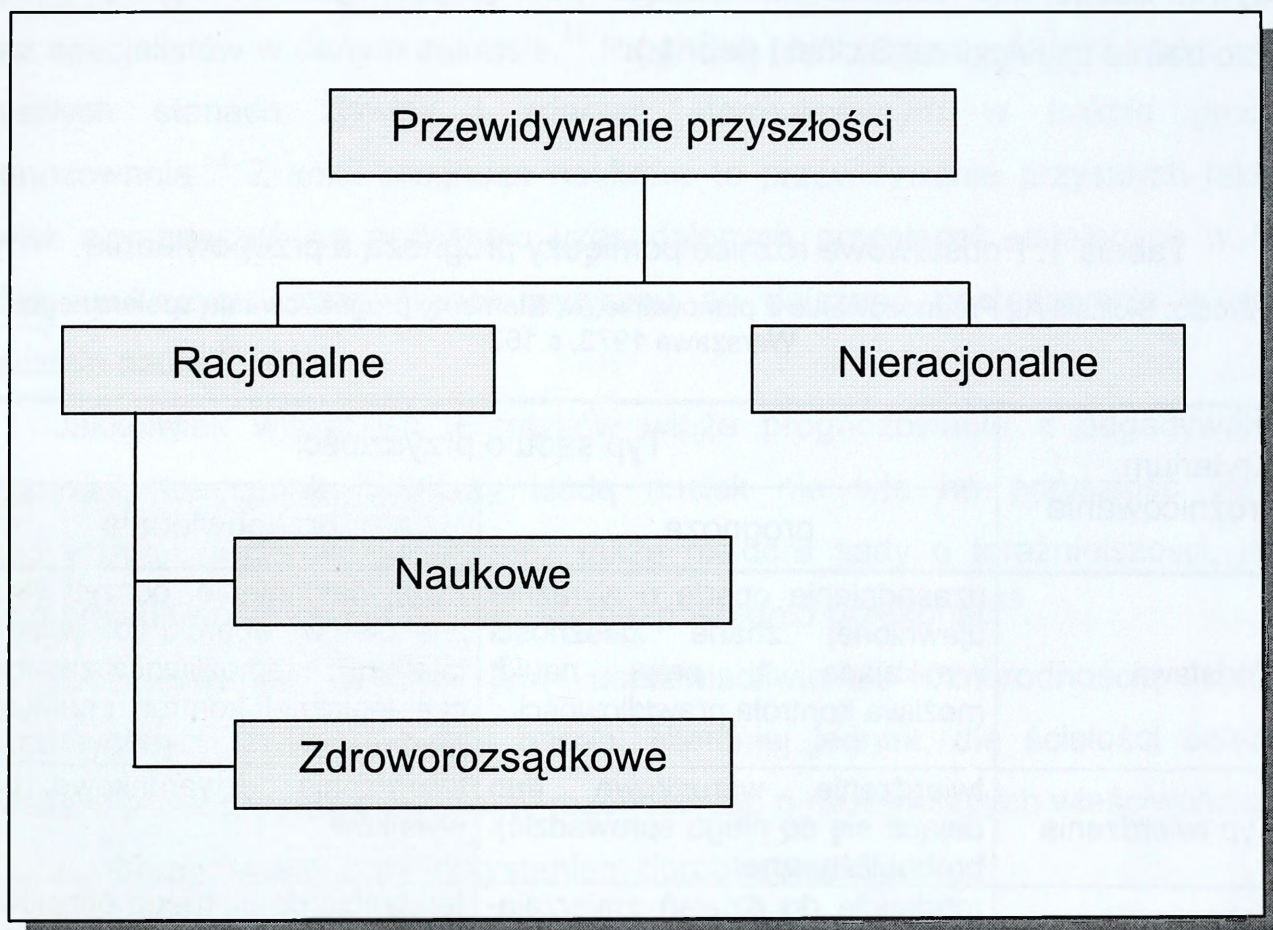
Wyjaśnienie pojęcia prognozy można rozpocząć od określenia pojęcia przewidywania. Ogólnie rzecz ujmując przewidywanie jest to wnioskowanie o zdarzeniach nie znanych na podstawie zdarzeń znanych. Zdarzeniami nie znanymi mogą być takie, które bądź zachodzą w czasie późniejszym w stosunku do czasu, w jakim następuje przewidywanie, bądź zaszły wcześniej niż czynność przewidywania i nadal trwają w czasie, bądź zaszły w czasie wcześniejszym w stosunku do czasu, w jakim dokonuje się przewidywania, i które w czasie, w jakim się przeprowadza przewidywanie, już nie zachodzą. Wg takiej klasyfikacji można generalnie uznać, że zdarzenia nie znane należą bądź do przeszłości, bądź do przyszłości. Zdarzenia znane są to natomiast tylko takie, które już zaszły, a więc należą do przeszłości.⁸ Powyższe zjawisko ilustruje rys. 2.1.

Rys. 2.1. Istota przewidywania

⁸ Tamże, s.15.

Wnioskowanie o zdarzeniach, które zajdą w czasie późniejszym niż czynność przewidywania, a więc należących do przyszłości, odbywające się również na podstawie informacji o przeszłości, nazywamy przewidywaniem przyszłości. Można wyróżnić kilka rodzajów tych przewidywań (rys. 2.2.).⁹

Rys. 2.2. Klasyfikacja przewidywania

O przewidywaniach racjonalnych mówi się wówczas, gdy wnioskowanie jest logicznym procesem przebiegającym od przesłanek, tj. od zbioru faktów należących do przeszłości i ich interpretacji, do konkluzji. Jeśli przesłanki i tok wnioskowania są oparte na doświadczeniu, bez posługiwania się regułami nauki, to mówimy o przewidywaniach zdroworozsądkowych. Z kolei o przewidywaniach naukowych mówi się wtedy, gdy w procesie wnioskowania korzysta się z reguł nauki. Ten rodzaj przewidywań przyszłości pozwala wyodrębnić tę klasę, którą nazywa się prognozowaniem.

⁹ Tamże, s.15.

Drugi, główny typ przewidywań przyszłości to przewidywania nieracjonalne. Mamy z nimi do czynienia, gdy przesłanki nie zostały podane i (lub) nie zachowano związku między przesłankami a konkluzją. Do tej grupy zalicza się wszelkie wróżby, proroctwa i przepowiednie, które – co warto podkreślić - niekoniecznie muszą być fałszywe. Zasadnicze różnice zachodzące pomiędzy prognozą a przepowiednią bardzo trafnie ujął Andrzej Siciński (tab. 1.).

Tabela 1. Podstawowe różnice pomiędzy prognozą a przepowiednią

Źródło: Siciński A., Prognozowanie a planowanie, w: Elementy prognozowania społecznego, Warszawa 1973, s.167.

Kryterium różnicowania	Typ sądu o przyszłości	
	prognoza	przepowiednia
Podstawa	uzasadnienie oparte o wyraźnie ujawnione, znane zależności wynikające z praw nauki; możliwa kontrola prawidłowości	wizja, natchnienie, odczytywanie znaków w oparciu o „wiedzę tajemną”; niemożliwość zasadnicza logicznej kontroli przebiegu rozumowania
Typ twierdzenia	twierdzenie warunkowe (lub dające się do niego sprowadzić), probabilistyczne	twierdzenia bezwarunkowe, bez wyjątków
Możliwa postawa (akceptującego twierdzenie)	tendencje do działań zmierzających do sprawdzenia się prognozy lub zapobieżenia jej; tendencje do planowania przyszłości	tendencje do biernego oczekiwania spełnienia się przepowiedni, fatalizm

Na gruncie pojęcia prognozowania istnieją różnorodne definicje prognozy. Kazimierz Secomski w latach siedemdziesiątych pod pojęciem prognozy postrzegał „oparte o naukowe podstawy i z reguły mające charakter kompleksowy przewidywania najbardziej prawdopodobnego biegu lub obrazu zjawisk i procesów rozwojowych”.¹⁰ Wg innych autorów „prognoza jest naukowo uzasadnionym wyobrażeniem przyszłości, określającym w danej dziedzinie wiedzy zdarzenie nie podlegające obserwacji. Prognoza jest także informacją o przedziale czasu (lub

¹⁰ Por. Secomski K., *Prognostyka*, op.cit., s. 22.

przestrzeni), w którego granicach prognozowane zdarzenie ma nastąpić”¹¹, a niekiedy „przewidywanie oparte na racjonalnych podstawach, na wiedzy; także wynik takiego przewidywania. Prognoza odpowiada na pytanie co będzie?”¹²

Współcześnie pod tym pojęciem w sensie ogólnym rozumie się przewidywanie przyszłych faktów, zdarzeń itp. oparte na uzasadnionych przesłankach, formułowane przez specjalistów w danym zakresie.¹³ Prognoza postrzegana jest także jako sąd o przyszłych stanach zjawisk i zdarzeń sformułowanym w trakcie procesu prognozowania.¹⁴ Z kolei prognoza naukowa to przewidywanie przyszłych faktów, zjawisk czy zdarzeń na podstawie uzasadnionych przesłanek ustalonych w toku badań naukowych, stanowiących wytyczną do dalszego postępowania w danej dziedzinie nauki.¹⁵

Jakkolwiek większość teoretyków wiąże prognozowanie z odgadywaniem przyszłości, to jednak niektórzy kładą nacisk nie tyle na przyszłość, ile na odgadywanie, zaliczając do prognoz także niektóre sądy o teraźniejszości, jeżeli tylko o prawdziwości ich nie umiemy się bezpośrednio przekonać¹⁶.

Zróżnicowanie definicji jest usprawiedliwione różnorodnością sytuacji prognostycznych, celów i metod badań. Niemniej jednak, dla ścisłości dalszych rozważań, przez prognozę będziemy rozumieć sąd o następujących właściwościach:

- sformułowany z wykorzystaniem dorobku nauki;
- odnoszący się do określonej przyszłości;
- weryfikowalny empirycznie;
- niepewny, ale akceptowany.¹⁷

Z punktu widzenia czynionych rozważań prognoza odnosi się do określonego obiektu (układu bądź systemu), którym może być: żołnierz, struktura organizacyjna wojsk, rodzaj wojsk i sił zbrojnych, sojusz militarny, itd. W obiektach zachodzą zjawiska: fizyczne, socjologiczne, psychiczne i inne. Zjawiska dają się opisać za pomocą zmiennych, wśród których wyróżnia się zmienne ilościowe czyli wielkości, oraz zmienne jakościowe. Zdarzenie, o którym mówi się w definicjach prognozy,

¹¹ Grabiński T., Wydymus S., Zeliś A., *Metody prognozowania rozwoju społeczno-gospodarczego*, Warszawa 1983, s.14.

¹² Pszczołowski T., *Mała encyklopedia prakseologii i teorii organizacji*, Wrocław 1978, s.188.

¹³ *Słownik języka polskiego ...*, op. cit., s. 931.

¹⁴ Nowak E., [red. nauk], *Prognozowanie gospodarcze...*, op. cit., s. 9.

¹⁵ *Encyklopedia popularna ...*, op. cit., s. 628.

¹⁶ Grabiński T., Wydymus S., Zeliś A., *Metody prognozowania ...*, op. cit., s.14.

¹⁷ Cieślak M., [red. nauk.], *Prognozowanie gospodarcze ...*, op. cit. s. 17.

polega na tym, że zmienna przyjmuje określone stan, wyrażony liczbą w przypadku zmiennej ilościowej, opisem zaś słownym w przypadku zmiennej jakościowej

Niekiedy zjawiska dają się wyczerpująco opisać za pomocą jednej zmiennej; wtedy mówimy o zjawiskach prostych. O zjawiskach złożonych zaś mówimy, gdy do ich opisu trzeba użyć więcej niż jednej zmiennej. W przypadku zjawiska prostego prognoza określa stan jednej zmiennej w przypadku zjawiska złożonego – stan wielu zmiennych. Ze względu na swą specyfikę sztukę operacyjną możemy zaliczyć do zjawisk złożonych, bowiem jej badanie i opis wymaga wzięcia pod uwagę wielu zmiennych.

Prognoza jest sądem o stanie zmiennej lub zmiennych w przyszłości, która jest określana *explicite* (jasno, wyraźnie, precyzyjnie) przez podanie momentu lub przedziału czasu bądź *implicite* (domyślnie, mało precyzyjnie). Określenie czasu *explicite* jest konieczne w przypadku zmiennej ilościowej.

Empiryczna weryfikowalność prognozy oznacza, iż samo sformułowanie prognozy jest precyzyjne, oraz że jest określony *explicite* lub *implicite* czas, w którym prognoza ma być sprawdzona.

Prognozami są tylko zdania, co do których przekonanie jest niestanowcze, stąd nazywany je krótko stwierdzeniami niestanowczymi lub niepewnymi. Zwykle stopień niestanowczości prognoz odnoszących się do różnych zjawisk nie jest jednakowy. Może to rodzić pytanie o to, czy można wypowiadać sądy o przyszłości z określonym stopniem zaufania? Powszechnie uważa się, że możliwości te wynikają z przyczyn, które stanowią ontologiczne i gnoseologiczne podstawy prognozowania.

Podstawy ontologiczne obejmują naturę zjawisk i ich wzajemnie powiązania. Sieć powiązań między zjawiskami jest mniej lub bardziej gęsta i silna. Jej istnienie sprawia, że w kształtowaniu się zmiennych opisujących zjawiska pojawiają się prawidłowości, tym wyraźniejsze i trwalsze, im silniejsze są powiązania. Zerwanie powiązań lub gwałtowna zmiana ich charakteru wymaga dużej energii, są to więc zdarzenia rzadkie. Zwykle występują ewolucyjne zmiany powiązań i także zmiany prawidłowości. Mówimy wtedy o bezwładności, inercji prawidłowości, i to właśnie zjawisko pozwala na prognozowanie. Podstawy gnoseologiczne prognozowania wynikają z wiedzy o naturze zjawisk oraz mechanizmach ich kształtowania się.

Wiedza ta stale się zwiększa, co pozwala sądzić, że prognozy będą coraz lepsze – trafniejsze, pewniejsze.¹⁸

Z punktu widzenia czynionych rozważań pod pojęciem prognozy powinniśmy zatem przyjąć oparty na naukowych podstawach sąd o przewidywanym kształtowaniu się zjawisk i procesów w przyszłości. Jeśli sąd ten dotyczy procesów walki zbrojnej, wówczas możemy mówić o prognozie sztuki wojennej lub szczegółowej prognozie jej składowych (taktyki, sztuki operacyjnej lub strategii).

Prognozowanie rozwoju sztuki wojennej jest utrudnione przez specyficzne warunki, w jakich przebiegają zjawiska i procesy walki zbrojnej. Przeszkodę w prawidłowym określaniu skali i kierunków zmian zjawisk i procesów walki zbrojnej, zwłaszcza w długich okresach, stanowi uzależnienie ich przebiegu od różnorodnych czynników. Ze względu na możliwości oddziaływania tych czynników na obiekt prognozy, można podzielić je na:

- czynniki egzogeniczne, nazywane inaczej czynnikami zewnętrznymi, na które uczestnicy walki zbrojnej nie mają wpływu, a które należy uwzględnić w trakcie prognozowania jako pewne zewnętrzne ograniczenia bądź stymulatory przebiegu jej zjawisk i procesów;
- czynniki endogeniczne, nazywane inaczej czynnikami wewnętrznymi, leżące wewnątrz badanego obiektu, które mogą być kształtowane przez uczestników walki zbrojnej.

W konkluzji tej części wywodów trzeba podkreślić, że prognozy mają na celu opis i ukazanie kierunków i tempa przyszłego rozwoju, jak też jego przemian strukturalnych. Stwierdzenie to dotyczy również wzajemnych powiązań i oddziaływania na siebie wielu procesów. W wyniku opracowania prognoz możemy uzyskać wizję przyszłej wojny oraz obraz przyszłego pola walki, przy czym prognozowanie wiąże się z oceną przebiegu i układu przyszłych zjawisk ujmowaną dla bliskiego, średniego czy dalekiego horyzontu czasowego.

¹⁸ Tamże, s. 19.

2.3. Funkcje prognoz w odniesieniu do procesów walki zbrojnej

Głównym celem, postrzeganego bardzo ogólnie prognozowania, jest wspomaganie procesów decyzyjnych, stąd podstawową funkcją prognoz jest funkcja preparacyjna, według której prognozowanie jest działaniem, które przygotowuje inne działania. Zwykle badacz opracowuje prognozy dla podmiotu podejmującego decyzje, zwanego decydentem. Decydentem może być pojedynczy człowiek, grupa osób lub instytucja. Decydentowi przysługuje prawo podejmowania decyzji, za które ponosi odpowiedzialność. Decydent postępuje racjonalnie, gdy uświadamiając sobie, że skutki jego dzisiejszej decyzji objawią się w przyszłości, zażąda prognozy tych obszarów, których decyzja dotyczy. Bardzo ważne jest to, by oparł swą decyzję na prognozie, do której będzie miał zaufanie. Decydent powinien posiadać umiejętność oceny jakości prognozy, chociaż – co jest bardzo ważne - odpowiedzialność za tę jakość ponosi badacz (prognosta).

Wspomnianą umiejętność dostrzega wielu znawców problematyki prognozowania i nie tylko. Zwykle przywołuje się w tym momencie słowa Tadeusza Kotarbińskiego, który twierdził, że tylko trafne odgadnięcie przyszłości, pozwala na dobre zaplanowanie przyszłej działalności, a co za tym idzie – przyjęcie właściwej decyzji.¹⁹

Wychodząc z powyższego możemy zauważyć, iż biorąc pod uwagę tzw. wpływ decydenta dzieli się prognozy, których zmienne są lub nie są sterowane. Jednak błędne jest założenie, że zmienne sterowane nie podlegają prognozowaniu, ponieważ ich stany są wyznaczone mocą decyzji. W zagadnieniach związanych z szeroko rozumianym prowadzeniem walki zbrojnej siła oddziaływania decyzji dowódcy (decydenta) rzadko jest absolutna, zmienne sterowane zależą bowiem także od zmiennych nie sterowanych, na które nie ma on wpływu. Opracowuje się więc prognozy zarówno zmiennych nie sterowanych, jak i sterowanych, przy czym te pierwsze stanowią podstawę rozwiązywania zadania sterowania i określania planów w stosunku do zmiennych sterowanych.

Rozróżnienie zmiennych sterowanych i nie sterowanych umożliwia przejście do drugiej, niezwykle istotnej funkcji prognoz, a mianowicie do funkcji aktywizującej. Polega ona na pobudzaniu do podejmowania działań sprzyjających realizacji

¹⁹ Kotarbiński T., *Walory dobrego planu*, Warszawa 1961.

prognozy, gdy zapowiada ona zdarzenia pożądane lub korzystne oraz przeciwstawiających się jej realizacji, gdy przewidywane zdarzenia są oceniane odwrotnie.

Kwalifikacja zdarzeń jako korzystnych lub niekorzystnych wymaga zastosowania określonego systemu wartościowania. Należy podkreślić, że wspomniana funkcja prowadzi do wyznaczania prognoz badawczych, których zadaniem jest wszechstronne rozpoznanie przyszłości i ukazanie wielu możliwych jej wersji. Wśród prognoz badawczych wyróżnia się prognozy ostrzegawcze, których zadaniem jest przewidywanie zdarzeń niekorzystnych dla odbiorcy prognozy. Prognoza badawcza odgrywa więc ważną rolę – jest stymulatorem działań w stosunku do zmiennych sterowanych.

Prognozy mogą także spełniać funkcję informacyjną, polegającą na uprzedzaniu odbiorców o nadchodzących zmianach, a w konsekwencji zmniejszaniu lęku przed przyszłością. Ogłoszenie niektórych prognoz może wywołać spokojne, opanowane reakcje na zmiany, a nawet akceptację zapowiadanych zmian. Taką rolę odgrywały ongiś wróżby i prorocтва przepowiadające np. zwycięstwo w bitwie.

Analizując funkcje prognoz należy zauważyć, iż funkcje aktywizująca i informacyjna nie wymagają na ogół prognoz obdarzonych wysokim stopniem zaufania. Natomiast funkcja preparacyjna może być spełniana tylko wtedy, gdy stopień zaufania odbiorcy do prognozy jest wysoki. Tę ostatnią prognozę nazywamy realistyczną.²⁰

Proces prognozowania przebiega zazwyczaj w ten sposób, że wyznacza się wiele wariantów prognozy badawczej tej samej zmiennej, analizuje warunki i szansę wystąpienia każdego z nich i jako prognozę realistyczną wskazuje się wariant najbardziej wiarygodny. Niekiedy dodatkowo wskazuje się 2 lub 3 warianty dodatkowe, o nieco mniejszej wiarygodności. W tym miejscu należy dostrzec bardzo bliskie związki prognozowania z procesem przygotowania walki czy operacji. Przecież rozpatrywane tzw. warianty działania to nic innego, jak prognozy możliwego rozwoju sytuacji.

Przytoczone klasyfikacje prognoz mają kluczowe znaczenie dla prognozowania. Należy jednak zauważyć, że istnieją jeszcze inne, nie mniej ważne klasyfikacje.

²⁰ Cieślak M., [red. nauk.], *Prognozowanie gospodarcze ...*, op. cit., s. 23.

Ze względu na sposób wyrażania stanu zmiennej, tj. określania zdarzenia prognozowanego, prognozy dzieli się na ilościowe i jakościowe. Prognozę nazywamy ilościową, gdy stan zmiennej jest wyrażony liczbą. Prognoza taka może być punktowa (gdy podaje się, że zmienna przyjmie określoną wartość) lub przedziałowa (gdy podaje się przedział liczbowy, który obejmie przyszła wartość zmiennej). Częściej, ze względu na niepewność wnioskowania o przyszłości, wyznacza się prognozy przedziałowe niż punktowe. O prognozie mówimy, iż jest jakościowa, gdy prognozowanym zdarzeniem jest stan zmiennej jakościowej lub słownie opisana sytuacja dotycząca zmiennej ilościowej.

Ze względu na typ zmian prognozowanej zmiennej, prognozy dzieli się na krótko-, średni- i długookresowe. Wspomniane zmiany mogą mieć charakter bądź ilościowy, bądź jakościowy. Dla prognosty zmiany ilościowe wyrażają się zwiększeniem lub zmniejszeniem wartości zmiennej prognozowanej, występującym zgodnie z wykrytą, dotychczasową prawidłowością. Zmiany jakościowe, polegające na zmianie istotnych cech zjawiska, znajdują wyraz w odejściu od dotychczasowej prawidłowości.

Za prognozę krótkookresową uważa się prognozę w takim przedziale czasu, w którym zachodzą tylko zmiany ilościowe. Z punktu widzenia czynionych rozważań możemy założyć, że dotyczą one wyłącznie tych zmian, których skutki przekładają się wyłącznie na zmiany stanu ilościowego (żołnierzy i środków walki). Z kolei prognoza średniookresowa dotyczy takiego przedziału czasu, w którym oczekuje się nie tylko zmian ilościowych, ale również pewnych zmian jakościowych. Zwykle, z punktu widzenia walki zbrojnej będą to zmiany struktur organizacyjnych wojsk oraz modernizacja posiadanych środków walki, zwiększająca ich potencjalne możliwości bojowe. Natomiast prognoza długookresowa dotyczy takiego przedziału czasu, w którym mogą wystąpić zarówno zmiany ilościowe, jak i poważne zmiany jakościowe. Z punktu widzenia czynionych rozważań będą to prognozy najbardziej złożone, bowiem powinny uwzględniać zmianę form i metod prowadzenia walki, wynikających ze zmian jakościowych środków walki. Sterowanie w tym przypadku jest możliwe w szerokim zakresie. Metoda prognozowania musi uwzględnić oba typy zmian.

Identyfikacja typu zmian zachodzących w prognozowanym zjawisku jest jednym z najtrudniejszych zadań badacza (prognosty), decydującym o wyborze metody prognozowania, a w konsekwencji – o sukcesie lub niepowodzeniu całego postępowania prognostycznego.

3. Rozwój sztuki operacyjnej w kontekście jej historycznej ewolucji

3.1. Geneza sztuki operacyjnej

Sztuka operacyjna postrzegana jest jako najmłodsza dziedzina sztuki wojennej, bowiem jej formalne ukształtowanie nastąpiło na przełomie lat dwudziestych i trzydziestych XX wieku. Jej powstanie stanowiło swoistą reakcję na nowy wymiar wojen, którego szczytowym zjawiskiem z ówczesnego punktu widzenia była pierwsza wojna światowa. Początków sztuki operacyjnej należy poszukiwać w praktyce, bowiem jej powstanie stanowiło reakcję na potrzebę rozstrzygnięcia coraz bardziej złożonych problemów szeroko rozumianej walki zbrojnej.

W przeszłości, praktycznie od momentu pojawienia się zjawiska walki zbrojnej, wojny były stosunkowo ograniczone zarówno pod względem przestrzeni oraz czasu w jakim rozgrywały się bezpośrednie działania. Ograniczone były również pod względem ilości i jakości sił zbrojnych stanowiących powszechny i wyłączny instrument tych działań. Zorganizowanie i przygotowanie sił zbrojnych nie wymagało w tych warunkach totalnej mobilizacji całego potencjału ekonomicznego i demograficznego walczących stron. Użycie wojsk w tym okresie było możliwe w oderwaniu od zasobów państwa, a o losach wojny z reguły decydowały umiejętności rozgrywania bitew przez wodzów oraz sprawność żołnierzy na polu walki. Wojny rozstrzygane były zwykle w wyniku jednej bitwy, niekiedy zwanej generalną, decydującej o jej losach. Zauważyć jednak należy, że już od zarania dziejów pojawiły się teoretyczne prace poświęcone sztuce wojennej, których znaczenia jest do dzisiaj aktualne. W tym kontekście można wymienić prace najwybitniejszego teoretyka starożytności Sun-Tzu (O sztuce wojny) oraz dzieła Ksenofonta, Juliusza Cezara czy Wegecjusza.

W sztuce wojennej tego okresu nie występowało pojęcie sztuki operacyjnej. Składała się ona jedynie ze strategii i taktyki. Zakres i skala działań wojennych w ówczesnych czasach określana była poprzez dwa pojęcia: wojna i bitwa (walka). Wojna obejmowała całokształt przedsięwzięć związanych z działaniami sił zbrojnych, natomiast bitwa (walka) obejmowała tylko bezpośrednie starcie zbrojne wojsk. W ten sposób w miarę precyzyjnie określano sferę zainteresowań dwóch działów sztuki

wojennej – strategii i taktyki. W myśl takich założeń sfera zainteresowań strategii sprowadzała się do doprowadzenia do bitwy, a następnie do wykorzystania w sensie politycznym i militarnym jej rezultatów. Natomiast problem zwycięskiego rozstrzygnięcia konkretnej bitwy mieścił się w obszarze zainteresowań taktyki.

Odzwierciedleniem panujących wówczas poglądów były definicje składowych sztuki wojennej, formułowane przez jej czołowych teoretyków. Np. francuski generał i autor prac z dziedziny sztuki wojennej Henri Jomini (1779-1869) twierdził, iż „strategia jest sztuką prowadzenia wojny na mapie, sztuką obejmowania całego teatru wojny. Taktyka jest to sztuka walczenia w terenie, w którym rozgrywa się starcie oraz rozmieszczenia tam swoich sił odpowiednio do warunków terenowych”¹. Z kolei inny, czołowy teoretyk sztuki wojennej Carl von Clausewitz (1780 – 1830) sformułował definicję, w myśl której „taktyka jest to nauka o wykorzystaniu sił zbrojnych w bitwie. Strategia jest to nauka o wykorzystaniu bitwy dla zwycięstwa w wojnie”². Analiza przytoczonych definicji wskazuje zatem, że strategia graniczyła bezpośrednio z taktyką, a granica pomiędzy nimi była bardzo wyraźna i nie budziła w zasadzie wątpliwości. Nie zawsze jednak rozumiano w pełni wzajemne związki i zależności występujące pomiędzy wymienionymi częściami sztuki wojennej. Zwykle decydującą rolę w odniesieniu zwycięstwa nad przeciwnikiem przypisywano taktyce. Nie dostrzegano bowiem, że to strategia stwarzała warunki do przeprowadzenia zwycięskiej bitwy czy walki.

Zaprezentowany podział sztuki wojennej odpowiadał charakterowi ówczesnych działań wojennych, określanemu przez skład, uzbrojenie i możliwości wojsk zdeterminowanych stopniem rozwoju społeczeństw. Uzbrojenie armii było stosunkowo prymitywne. Z reguły stanowiła je broń biała oraz mało efektywna (niewielki zasięg, mała siła rażenia) broń palna. Niewielka była także liczebność sił zbrojnych, składających się w swej większości z żołnierzy najemnych. Z różnych opracowań historycznych wynika, że wspomniana liczebność armii nie przekraczała z reguły 300 tysięcy ludzi. Powyższe zjawisko było głównie pochodną istnienia stosunkowo niewielkich państw, powstałych w efekcie ich rozbitcia feudalnego.

W tym miejscu warto zwrócić uwagę a ciekawe zjawisko. Z przekazów historycznych wynika jednoznacznie, że we wspomnianym okresie wojny były bardzo

¹ Jomini H., *Zarys sztuki wojennej*, Warszawa 1966, s.30 i dalsze.

² Clausewitz C., *O wojnie*, Warszawa 1958, s. 83.

długotrwałe. Na przykład w latach 1618 – 1648 toczona była w Niemczech tzw. wojna trzydziestoletnia, z kolei 21 lat trwała tzw. wojna Północna, toczona przez Rosję w latach 1700 – 1721. Również w naszej historii odnotowano podobne zjawiska, czego przykładem może być wojna trzynastoletnia pomiędzy Polską a Zakonem Krzyżackim, prowadzona w latach 1454 – 1466. Należy jednak zauważyć, iż długotrwałość wojen wynikała głównie z tego, że składające się na nie kolejne kampanie i bitwy następowały po niejedenkrotnie długich przerwach. Na aktywne działania wojenne przypadało bowiem od 13% (wojna trzydziestoletnia) do 28% (wojna północna) całego czasu trwania wojny. Ponadto, okres aktywnych działań nie oznaczał również ciągłych starć zbrojnych lub nawet styczności walczących stron.

Bezpośrednie bitwy i walki stanowiły niewielki odsetek okresu tzw. aktywności bojowej. Na przykład w toku wojny Północnej przeprowadzono w sumie około dziesięć większych walk i bitew, które w sumie trwały nie więcej niż trzy miesiące. Z powyższego wynika, że bezpośrednie starcia pomiędzy walczącymi stronami stanowiły około 3 – 4% okresu aktywności bojowej oraz zaledwie 1% całego okresu wojny³. Powyższa konstatacja potwierdza w pełni zaprezentowaną wcześniej tezę, w myśl której o zwycięstwie w wojnie mogła decydować jedna generalna bitwa.

W omawianym okresie na obraz wojny składało się cały szereg elementów, do których można zaliczyć przygotowanie armii (wojsk) do prowadzenia aktywnych działań, przegrupowania (marsze, manewry) w celu nawiązania styczności z przeciwnikiem, koncentracja wojsk na wybranym obszarze, a następnie stoczenie bitwy. Jeśli bitwa nie przyniosła oczekiwanych rezultatów następowały kolejne przegrupowania (manewr wojsk) i koncentracje w celu stoczenia kolejnej bitwy. Sytuacje powyższe powtarzały się cyklicznie aż do momentu rozegrania bitwy rozstrzygającej, w wyniku której jedna ze stron osiągnęła zakładane cele. W tym miejscu należy jednak skonstatować, iż pomimo tego, że zręby operacji powstały już w drugiej połowie XVIII wieku, to jednak początkowo nie postrzegano jej jako samodzielnego, wyraźnie ukształtowanego zjawiska w walce zbrojnej.

W początkowych latach XIX wieku w sztuce wojennej pojawiły się nowe zjawiska, które w znacznej mierze skomplikowały dotychczasowy, stosunkowo prosty obraz działań wojennych oraz sztukę prowadzenia zwycięskich bitew i walk. W miarę rozwoju cywilizacyjnego społeczeństw, powstawania nowoczesnych państw

³ Por. Broch J., *Sztuka operacyjna jako część składowa sztuki wojennej*, Warszawa 1976, s.32.

posiadających coraz liczniejsze, sprawniejsze i lepiej wyposażone siły zbrojne osiągnięcie celu wojny w jednej bitwie stawało się niemożliwe.

Jednym z czynników wpływających na rozwój sztuki wojennej był ilościowy rozwój sił zbrojnych, bowiem osiągały one stan oscylujący pomiędzy 400 a 700 tysięcy ludzi⁴. W bitwie pod Lipskiem (16-19.10.1813 r.), zwanej „bitwą narodów” brało udział jednorazowo ponad 700 tysięcy żołnierzy. Stało się oczywistym, że jeden dowódca nie był w stanie objąć bezpośrednim dowodzeniem całości sił zbrojnych. Powstała konieczność podziału wojsk na mniejsze jednostki organizacyjne, umożliwiające efektywne dowodzenie. Powyższe zjawisko zaowocowało powstaniem zgrupowań, których nazwa (armia, korpus) odpowiada dzisiejszemu rozumieniu związków operacyjnych. Należy jednak podkreślić, iż w dalszym ciągu w sztuce wojennej panowało dążenie do ześrodkowywania wszystkich lub co najmniej większości armii (korpusów) w jednym rejonie, w celu użycia ich w jednej bitwie. O ile przed bitwą działały one zwykle samodzielnie, to jednak dominowała tendencja do ich koncentracji na czas bitwy.

Kolejnym czynnikiem determinującym rozwój sztuki wojennej był rozwój techniki, a szczególnie powiązany z nim jakościowy i ilościowy rozwój środków walki. Siły zbrojne wszystkich państw uzbrojone zostały w nowoczesną broń palną, wyposażoną w tzw. gwintowane lufy. Niepomierne wzrósł zasięg i skuteczność broni, a to z kolei wywołało potrzebę szukania nowych rozwiązań w taktyce działania wojsk. Najważniejszym przejawem wspomnianego zjawiska było odejście od szyków (ugrupowania) kolumnowych na rzecz działań w szyku linearnym (tyralierach). W znaczny sposób powiększył się w tym momencie obszar toczonych bitew i walk.

W wyraźny sposób na rozwój sztuki wojennej wpłynęło również wynalezienie oraz szybki rozwój kolei żelaznej. Uzyskano w ten sposób możliwość szybszego mobilizowania, przegrupowywania i koncentracji wojsk oraz w wydatny sposób powiększono potencjalne możliwości dowozu zaopatrzenia, bez którego rozrastające się siły zbrojne nie mogły funkcjonować na wojnie. Kolejnym wynalazkiem, który w istotny sposób wpłynął na obraz ówczesnych działań wojennych był telegraf. Przy jego pomocy osiągnięto zdolność do dowodzenia wojskami rozrzuconymi na wielkich przestrzeniach.

⁴ *Armia Napoleona po wtargnięciu do Rosji liczyła ponad 600 tysięcy ludzi, natomiast całość sił zbrojnych Francji i sprzymierzonych liczyła na początku 1812 roku ponad milion żołnierzy.*

W efekcie zastosowania, wspomnianych wcześniej osiągnięć nauki i techniki oraz wzrostu liczebności sił zbrojnych rozwinął się nowy model prowadzenia działań wojennych. Powstała bowiem konieczność toczenia kilku, następujących po sobie bitew, początkowo rozgrywanych na jednym obszarze. Następnie, w miarę dalszego rozwoju sił zbrojnych nastąpiło wyraźne rozszerzenie obszaru, na którym toczone były bitwy. Czas trwania bitew wydłużył się, wzrosło i zróżnicowało się ich natężenie. Jedna, generalna bitwa nie mogła już spełnić swojej poprzedniej funkcji, jaką było zwycięstwo w wojnie. Tym bardziej, że doprowadzenie do takiej bitwy stawało się coraz mniej realne i celowe.

Cel wojny osiągnano w wyniku kilku bitew, rozgrywanych w różnym miejscu i czasie. Stopniowemu zatarciu ulegała granica między procesem przygotowania wojsk do działań, doprowadzeniem ich na pole walki, manewrem (przegrupowaniem) przed bitwą (walką) a samą bitwą. Powstała konieczność łączenia w myśl jednego zamiaru całokształtu działań wojsk oraz kilku, następujących po sobie (lub rozgrywanych jednocześnie lecz na różnych obszarach) walk i bitew. Zarysowała się konieczność wprowadzenia ogniwa pośredniego pomiędzy pojęcie wojna (funkcjonujące na poziomie strategicznym) i walka (funkcjonujące na poziomie taktycznym).

W ten sposób w sztuce wojennej powstało nowe pojęcie – „operacja”, które definiowano jako całokształt różnorodnych zorganizowanych działań bojowych, mających na celu wykonanie jednego z zadań wojny i połączonych jedną myślą przewodnią (zamiarem działania). Wspomniane zjawisko wyraźnie przekraczało ramy walki, a jednocześnie nie wyczerpywało wszelkich zagadnień związanych z prowadzeniem wojny.

Generalnie rzecz ujmując termin operacja wywodzi się od łacińskiego słowa *operatio*, które oznacza działanie, szereg działań, zespół działań np.: matematycznych, wojskowych.⁵ Termin ten spotyka się w opracowaniach teoretycznych od dawna. Posługiwał się nim np. austriacki gen. Raimondo de Montecuccoli w opracowaniu dotyczącym głównych prawideł sztuki wojennej, wydanym w 1664 roku.⁶ Pojęcie i treść operacji zmieniało się na przestrzeni historii. Początków operacji można się doszukiwać analizując sposoby prowadzenia

⁵ Kopaliński W., *Słownik wyrazów obcych i zwrotów obcojęzycznych*, Warszawa 1971, s. 537.

⁶ Sawkin W., *Podstawowe zasady sztuki operacyjnej i taktyki*, Warszawa 1974, s. 17.

działań wojennych przez Aleksandra Macedońskiego, natomiast jej wyraźny rozwój, zdeterminowany szeregiem wymienionych wcześniej czynników, nastąpił w okresie wojen napoleońskich. Napoleon uważał wprawdzie, że zasadniczym środkiem prowadzącym do pokonania przeciwnika jest bitwa, to jednak treścią napoleońskiej operacji było również początkowe rozproszenie sił i ich ześrodkowanie przed bitwą. Było to praktyczne wykorzystanie tezy „maszerować oddzielnie – bić razem”, której autorstwo przypisywane jest wielu ówczesnym teoretykom i praktykom sztuki wojennej.

We współczesnych rozważaniach dotyczących sztuki wojennej, jako prekursora nowoczesnej operacji uznaje się feldmarszałka pruskiego Helmutha von Moltke (1800 – 1891). Kierował on trzema zwycięskimi wojnami Prus z Danią (1864), Austrią (1866) i Francją (1870 – 1871). Szczególnie rozwiązania, które z powodzeniem zastosował w ostatniej z nich postrzegane są współcześnie jako narodziny nowoczesnej operacji. Dokonał on przełomu w pojmowaniu operacji, albowiem uznał, że w skład operacji wchodzi to wszystko co wykonywały armie od momentu ześrodkowania ich w rejonach wyjściowych do osiągnięcia określonego celu. Moltke połączył w jedną całość przegrupowania, walki i bitwy, którymi operacje powinny się kończyć. Odtąd bitwa postrzegana jest jako składową częścią operacji, co uznane zostało za wydarzenie przełomowe. Na przełomie XIX i XX wieku znaczący wkład w rozwój sztuki wojennej wniósł Ferdynand Foch (1851 – 1929), który jednak w dalszym ciągu rozstrzygnięcie wojny postrzegał w stoczeniu jednej bitwy, zwanej walną.

Operacja we współczesnym znaczeniu tej kategorii sztuki wojennej skryształizowała się ostatecznie podczas pierwszej wojny światowej. Gwałtowny rozwój liczebności sił zbrojnych⁷ oraz zasięgu ognia ich broni doprowadził w efekcie do ogromnego powiększenia obszaru prowadzonych zmagania⁸. Działania wojenne prowadzone były na frontach, których szerokość wahała się od 600 km (front zachodnioeuropejski) do 1400 km (front wschodnioeuropejski). Ponieważ w takich warunkach tendencje do skupiania większości sił na jednym polu bitwy były nierealne, pierwsza wojna światowa charakteryzowała się szeregiem oddzielnych

⁷ Współcześnie przyjmuje się, że w pierwszej wojnie światowej wzięło udział ponad 30 państw, w których zmobilizowano do sił zbrojnych ponad 70 milionów ludzi. Por.: *Mała Encyklopedia Wojskowa*, Tom 2, Warszawa 1970, s. 614.

operacji i bitew. W zależności od sytuacji rozgrywane były one jednocześnie lub kolejno, jednak zwykle dzieliła je przestrzeń sięgająca kilkuset kilometrów.

Swój niebagatelny wpływ na zjawisko operacji wywarła również druga wojna światowa. W jej toku pojawiły się nowe, dotychczas nie spotykane rodzaje wojsk, natomiast wcześniej istniejące wyraźnie powiększyły posiadane możliwości bojowe. Wpłynęło to na charakter wojny, która w przeciwieństwie do pozycyjnej pierwszej wojny światowej uzyskała wybitnie manewrowy charakter. Operacje planowane w jej toku cechowały się dużym rozmachem, rozwijane były w szybkim tempie i na znaczną głębokość. Powstanie bądź wyodrębnienie nowych rodzajów sił zbrojnych stworzyło przesłanki do pojawienia się nowych kategorii w sztuce operacyjnej. Pojawiły się np. pojęcia operacji (bitew) powietrznych czy też powietrzno-desantowych⁹. Można zatem skonstatować, iż druga wojna światowa stanowiła swoiste wyzwanie dla sztuki operacyjnej, bowiem wiele z zastosowanych rozwiązań wyprzedziło wcześniejsze, teoretyczne założenia. Powstała pilna potrzeba rozwoju najmłodszej dziedziny sztuki wojennej i w ten sposób sztuka operacyjna uzyskała szerokie pole do swojego rozwoju.

Należy zaznaczyć, że sam termin „operacja” budził liczne kontrowersje także w naszej powojennej sztuce wojennej. Ilustracją wspomnianego zjawiska mogą być liczne definicje, formułowane przez jej teoretyków. Np. Franciszek Skibiński, którego poglądy na sztukę wojenną zdominowane były teoriami zachodnimi (z okresu drugiej wojny światowej) uważał, że operacja jest bezpośrednim (niekiedy pośrednim) składnikiem bitwy (manewru strategicznego). Postrzegał operację jako kombinację serii samodzielnych manewrów i walk przeprowadzonych przez wielkie zgrupowania wojsk (zwykle armie lub grupy armii), mających na celu wykorzystanie sytuacji w stosunku do nieprzyjaciela, w ramach roli przypadającej danemu zgrupowaniu w bitwie (manewrze strategicznym).¹⁰

Zdecydowanie inaczej operację postrzegał Bolesław Chocha, który twierdził, iż „operację traktujemy generalnie rzecz, biorąc jako zespół walk, bitew (choć są zdania wręcz odmienne, np.: że bitwa składa się z kilku operacji), manewrów

⁸ Terytoria zajęte przez wojska wynosiły około 200 tys. km², podczas gdy np. bitwa pod Borodino toczona była na obszarze około 90 km². Por.: Broch J., *Sztuka operacyjna...*, op.cit., s.37.

⁹ Do najbardziej charakterystycznych w tym kontekście należy zaliczyć operację powietrzną zwaną „Bitwa o Anglię” prowadzoną w 1940 roku oraz operację powietrznodesantową „Market Garden”, przeprowadzoną przez sprzymierzonych w 1944 roku.

¹⁰ Skibiński F., *Rozważania o sztuce wojennej*, Warszawa 1990, s. 594.

i uderzeń ogniowych, połączonych wspólną myślą przewodnią i realizowanych pod jednym kierownictwem”.¹¹ Z kolei Kazimierz Nożko definiował operację jako całokształt poczynań organizacyjno-wykonawczych, uderzeń ogniowych, walk i bitew oraz manewrów wykonywanych samodzielnie, a najczęściej wspólnym wysiłkiem związków operacyjnych różnych rodzajów wojsk i sił zbrojnych, rozdzielonych w czasie i przestrzeni, połączonych wspólną myślą przewodnią, mających doprowadzić do osiągnięcia konkretnego celu operacyjnego lub strategicznego.¹² Podobną w swej istocie definicję operacji zawarto w wydanym w 1979 roku „Leksykonie wiedzy wojskowej”.¹³ Najbardziej zbliżoną do współczesnych poglądów, a jednocześnie bardzo lapidarną definicję operacji sformułował Stanisław Koziej, który stwierdził, że „operacja, to starcie zbrojne z przeciwnikiem w skali operacyjnej. Stanowi zespół bitew oraz działań operacyjnych i taktycznych (bojowych) niższego szczebla - wzajemnie sprzężonych co do celu, miejsca i czasu”.¹⁴

Współcześnie operacja definiowana jako to zespół różnorodnych działań związków operacyjnych rodzajów sił zbrojnych lub specjalnie wydzielonych zgrupowań dla osiągnięcia celu strategicznego (operacyjnego). Podkreśla się, że operacja obejmuje skoordynowane czasowo i przestrzennie działania realizowane przed starciem zbrojnym, bitwy (walki) oraz działania po bitwie (walce) w czasie pokoju, kryzysu i wojny. Bitwy (walki) oraz działania wchodzące w skład operacji, mogą być skoordynowane czasowo i przestrzennie lub też prowadzone niezależnie od siebie¹⁵.

Należy jednak podkreślić, że pojawienie się w sztuce wojennej kategorii operacji nie było jednoznacznym czynnikiem determinującym powstanie jej nowego działu, którego obszar zainteresowań skupił się na rozstrzyganiu szeregu problemów związanych z przygotowaniem i prowadzeniem operacji. Można zauważyć, iż początkowo jego wyodrębnienie nie było powiązane z wyraźnym i jednoznacznym

¹¹ Chocha B., *Rozważania o sztuce operacyjnej*, Warszawa 1984.

¹² Nożko K., *Zagadnienia współczesnej sztuki wojennej*, Warszawa 1973, s. 242.

¹³ *Operacja, to zespół walk, bitew, uderzeń ogniowych i manewrów toczonych lub wykonywanych na lądzie, w powietrzu i na morzu przez związki operacyjne różnych rodzajów wojsk i sił zbrojnych, połączonych wspólną myślą przewodnią, prowadzonych pod jednym kierownictwem dla doprowadzenia do osiągnięcia celu operacji lub celu strategicznego, co wymaga uzgodnionego wysiłku i ścisłego współdziałania sił zbrojnych i wojsk. Por.: Leksykon wiedzy wojskowej, Warszawa 1979, s. 278.*

¹⁴ Koziej S., *Teoria sztuki wojennej*, Warszawa 1993, s. 18.

¹⁵ *Regulamin działań wojsk lądowych*, Warszawa 1999, s.269.

zdefiniowaniem także nowej nazwy. W zależności bowiem od potrzeb nowy dział sztuki wojennej nazywany był wielką taktyką, małą strategią czy też działaniami operacyjnymi.¹⁶ W niektórych opracowaniach z tego okresu stosowano także określenie wojskowa strategia lub operacja.¹⁷ Natomiast termin sztuka operacyjna pojawił się po raz pierwszy w 1922 roku w ZSRR, a dopiero pod koniec lat 20-tych uznano ją oficjalnie za samodzielną dyscyplinę naukową, wchodzącą w skład sztuki wojennej. Za oficjalny moment powołania jej do życia uważa się wydanie pracy „Charakter operacji współczesnych armii”, natomiast doktrynalne zasady oraz sposoby przygotowania i prowadzenia operacji ujęte zostały w formie instrukcji sztuki operacyjnej wydanej w 1932 roku.¹⁸

Warto zauważyć, że opracowana w tym czasie teoria głębokiej operacji ujmowała w nowy, dotychczas nie znany sposób wiele przedsięwzięć i zabiegów operacyjnych. Wyeksponowano w niej znaczenie i sposób wykonania uderzenia na całą głębokość obrony przeciwnika oraz przełamanie jego operacyjnej obrony poprzez połączenie wysiłku różnych rodzajów wojsk (lądowych i lotnictwa). Sprecyzowano ponadto sposób przełamania taktycznej strefy obrony na kilku wybranych kierunkach, rozwinięcie powodzenia operacyjnego w głąb i w stronę skrzydeł oraz rozbicie odwodów przeciwnika przed ich podejściem do rejonu włamania. Podstawowe zasady i założenia głębokiej operacji zachowały swoją aktualność jeszcze kilka lat temu. Natomiast pewne treści, związane głównie z rozwiązaniem problemów operacji zaczepnych weszły na stałe do kanonów sztuki operacyjnej.

W Polsce, w okresie międzywojennym, pojawiły się również liczne próby wprowadzenia do sztuki wojennej nowego działu. Do najbardziej znanych prac z tego okresu należy dzieło Stefana Mossora (1896 – 1957) „Sztuka wojenna w warunkach nowoczesnej wojny”, wydane po raz pierwszy w 1938 roku. W nim to Autor dokonuje podziału sztuki wojennej na trzy specjalności – taktykę, działania operacyjne i strategię. Można przyjąć, że pojęcie działań operacyjnych odpowiada w swej istocie dzisiejszemu pojęciu sztuka operacyjna bowiem, jak pisze Autor „działania operacyjne są dziedziną daleko szerszą od taktyki. Nie chodzi tu o zorganizowanie krótkotrwałej walki przeprowadzonej na jednym kierunku, ale o zgranie kilku walk

¹⁶ Koziej S., *Struktura i ewolucja sztuki wojennej, Myśl Wojskowa nr 1/1994, s.20*

¹⁷ Holder L..D., *A New Day for Operational Art., Army marzec 1985, s.22.*

badź kilkudniowych serii walk, przeprowadzonych oddzielnie na kilku zbieżnych kierunkach, nieraz bardzo odległych od siebie. Ta kombinacja wielokierunkowego oddziaływania do jednego celu przy pomocy kilku zgrupowań o różnej sile stanowi zasadniczą cechę operacji”.¹⁹ Liczący się wkład w rozwój teorii sztuki operacyjnej w okresie międzywojennym wnieśli także inni znawcy sztuki wojennej. Zaliczyć do tego grona można Sergiusza Abzółtowskiego,²⁰ Władysława Sikorskiego,²¹ a także Stanisława Rolę-Arciszewskiego.²² Ich wielce owocną działalność na niwie naukowo-dydaktycznej przerwała druga wojna światowa.

Po drugiej wojnie światowej teoretyczne podstawy sztuki operacyjnej w Polsce rozwijali przywoływani wcześniej: Franciszek Skibiński, Bolesław Chocha, Kazimierz Nożko oraz Stanisław Koziej. Natomiast w ostatnich latach znaczący wkład w rozwój polskiej sztuki operacyjnej w nowych uwarunkowaniach polityczno-militarnych wnieśli pracownicy naukowcy Akademii Obrony Narodowej. Opublikowano w tym czasie wiele znaczących rozpraw teoretycznych, pośród których najwyższe uznanie uzyskały: „Zarys teorii sztuki operacyjnej wojsk lądowych Sił Zbrojnych RP” Jerzego Zielińskiego, „Między strategią a taktyką” Mariusza Wiatra, „Operacje połączone” Jana Knetkiego oraz „Operacje obronne” Roberta Bojarskiego.

Kolejna faza rozwoju sztuki operacyjnej wiąże się z tworzeniem nowych rodzajów sił zbrojnych i rodzajów wojsk. Osiągnięcie celu wojny wymagało bowiem stoczenia szeregu równoczesnych lub kolejnych operacji (bitew) nie tylko przez całe siły zbrojne, ale także przez poszczególne ich rodzaje. W tym okresie nastąpił kolejny rozwój sztuki operacyjnej, w której wyodrębniono jej ogólne podstawy oraz założenia sztuki operacyjnej poszczególnych rodzajów sił zbrojnych. Operacja lądowa uznana została za najwyższą formę integracji działań bojowych wszystkich rodzajów sił zbrojnych w systemie obrony lądowej, mających na celu odparcie przeciwnego zgrupowania przeciwnika i utrzymanie obszaru kraju. Z kolei operacja powietrzna definiowana jest jako zespół działań bojowych różnego rodzaju lotnictwa w celu wykonania określonych zadań operacyjnych lub strategicznych. Natomiast operacja morska to zespół działań bojowych na morzu, prowadzonych przez związki taktyczne

¹⁸ Piekarski H., *Zarys historii rozwoju sztuki operacyjnej*, AON, 1985, s. 7.

¹⁹ Mossor S., *Sztuka wojenna w warunkach nowoczesnej wojny*, Warszawa 1986, s.199.

²⁰ Abzółtowski S., *Operacyjne użycie lotnictwa*, Warszawa 1938.

²¹ Sikorski W., *Przyszła wojna*, Warszawa 1934.

²² Rola-Arciszewski S., *Sztuka dowodzenia na Zachodzie Europy*, Warszawa 1934.

i operacyjne marynarki wojennej we współdziałaniu z jednostkami innych rodzajów sił zbrojnych dla osiągnięcia celu operacyjnego lub strategicznego.

3.2. Współczesna sztuka operacyjna

Po drugiej wojnie światowej sztuka operacyjna postrzegana była jako część składowa sztuki wojennej, zajmująca się opracowaniem teorii i praktyki przygotowania i prowadzenia współczesnych operacji wojsk lądowych i wspólnych operacji prowadzonych przez różne rodzaje sił zbrojnych. Definiowana była również jako ogniwo łączące strategię z taktyką²³. W późniejszych latach definicja sztuki wojennej podlegała licznym modyfikacjom. W wydanym w latach siedemdziesiątych „Słowniku podstawowych terminów wojskowych” sztuka operacyjna określana jest jako dziedzina sztuki wojennej, stanowiąca ogniwo pośrednie między strategią i taktyką. W znaczeniu potocznym definiowana była jako działalność koncepcyjna i organizatorska dowództw i sztabów. Ponadto, uwypuklono jej funkcje określając, iż sztuka operacyjna zajmuje się badaniem właściwości i warunków pola bitwy i operacji, wykrywaniem prawidłowości rozwoju wydarzeń w działaniach bojowych związków operacyjnych oraz opracowywaniem współczesnych zasad organizacji i kierowania tymi działaniami²⁴.

Współcześnie, pod pojęciem sztuki operacyjnej rozumie się powszechnie dział sztuki wojennej, który zajmuje się teorią i praktyką przygotowania i prowadzenia działań w wymiarze operacyjnym. Są to działania prowadzone przez związki operacyjne (zgrupowania operacyjne wojsk, niekiedy związki taktyczne) jednego lub kilku rodzajów sił zbrojnych, w efekcie których upatruje się realizacji celów w wymiarze strategicznym. Wobec powyższego można skonstatować, iż współczesna sztuka operacyjna spełnia ważną rolę w sztuce wojennej, stanowiąc swoiste „ogniwo pośrednie” pomiędzy strategią a taktyką. Sztukę operacyjną różni od pozostałych działów sztuki wojennej:

²³ *Słownik terminów wojskowych, Warszawa 1958, s.273*

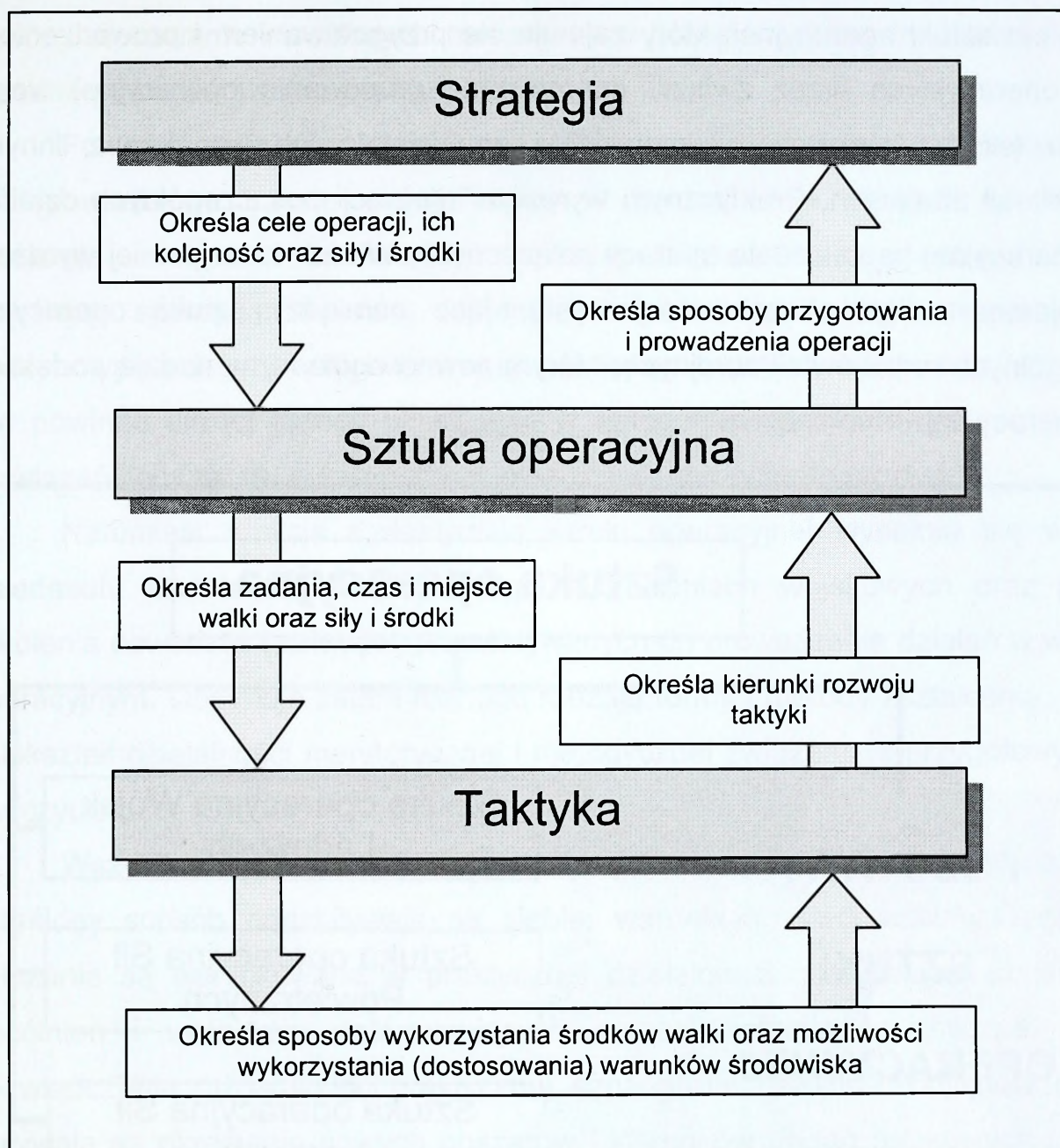
²⁴ *Słownik podstawowych terminów wojskowych, Warszawa 1977, s. S-41*

- przedmiot badań, którym jest operacja;
- skala (wymiar) działań, która obejmuje specjalnie tworzone, duże zgrupowania wojsk (związki operacyjne, grupy operacyjne), przeznaczone do realizacji zadań na dużych obszarach;
- sposób podejście do rozwiązywanych problemów, z którego wynika, że siły i środki dobiera się do planowanych zadań, a nie odwrotnie;
- wewnętrzna struktura, która uwzględnia specyfikę rodzajów sił zbrojnych i rodzajów wojsk, a jednocześnie stwarza podstawy do ich połączonego działania.

W tym miejscu warto zaznaczyć, że pomiędzy sztuką operacyjną a pozostałymi działami sztuki wojennej istnieją nie tylko różnice, ale także związki i zależności. Polegają one na tym, że strategia wyznacza sztuce operacyjnej kolejność operacji, jej cele oraz określa siły i środki niezbędne do jej prowadzenia. Na tej podstawie sztuka operacyjna stawia taktyce zadania, określa czas i miejsce prowadzenia walk oraz łączy wysiłek różnych rodzajów wojsk w ramach operacji. (rys.3.1.)

Istota sztuki operacyjnej wynika z tego, że jej sfera zainteresowań metodologicznych obejmuje przygotowanie i prowadzenie działań operacyjnych przez zgrupowania (komponenty) z różnych rodzajów sił zbrojnych i wojsk oraz ich wspólne działania w ramach operacji militarnych i operacji wsparcia pokoju. ukierunkowanych na osiągnięcie zamierzonych celów.

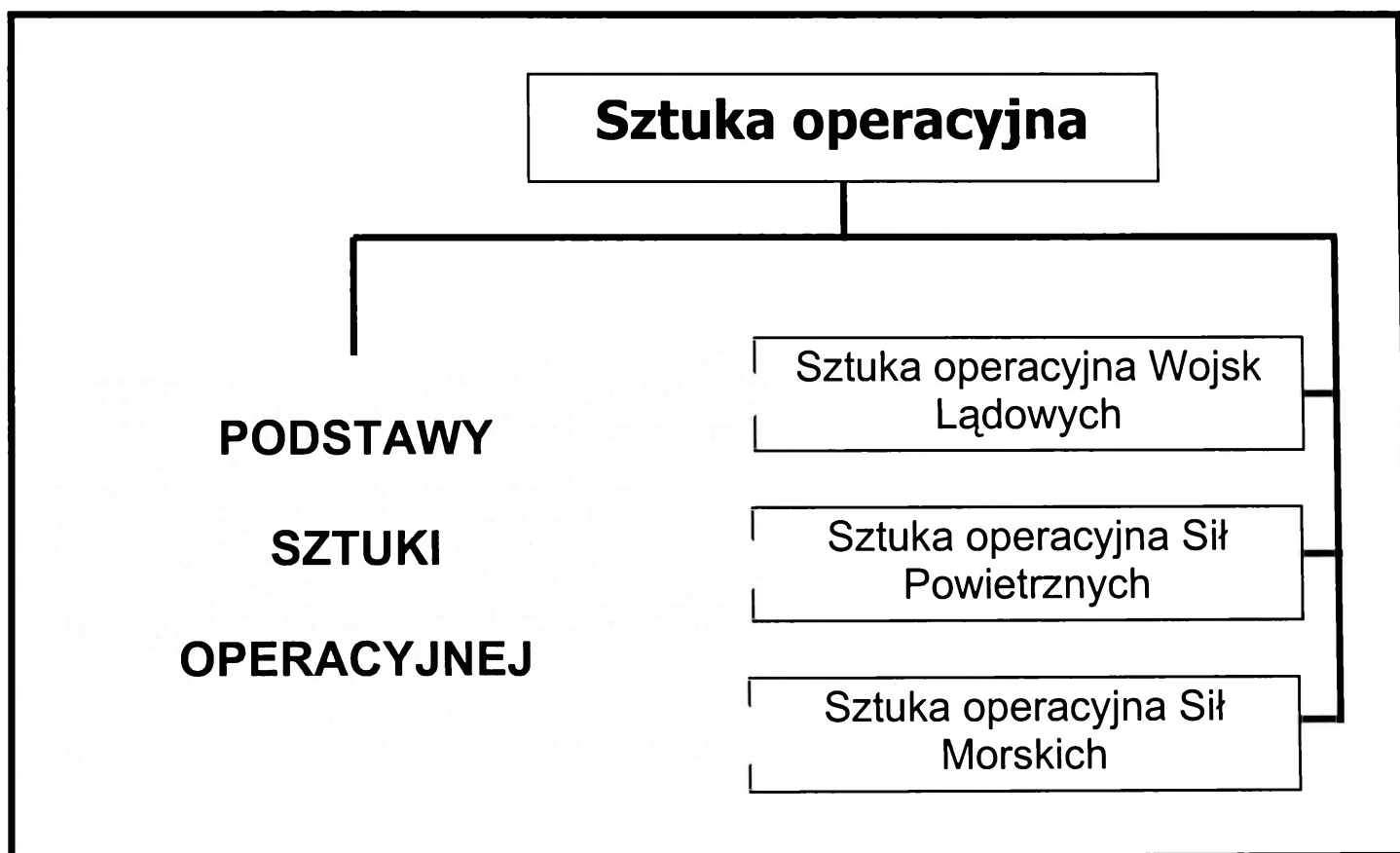
Analiza struktury sztuki operacyjnej wskazuje, że można w niej wyodrębnić dział zajmujący się podstawami sztuki operacyjnej oraz działy dotyczące rodzajów sił zbrojnych: wojsk lądowych, sił powietrznych i sił morskich. (rys.3.2.) Wymienione rodzaje sił zbrojnych, prowadząc działania samodzielnie korzystają z własnej, typowej dla nich sztuki operacyjnej. Stąd w strukturze sztuki operacyjnej wyróżnia się sztukę operacyjną wojsk lądowych, sił powietrznych oraz sił morskich. Natomiast wszystkie korzystają również z ogólnych założeń przygotowania i prowadzenia działań operacyjnych zwanych podstawami sztuki operacyjnej, stanowiących podstawę wypracowania określonej koncepcji operacyjnej.

Rys.3.1. Związki i zależności pomiędzy działami sztuki wojennej

Pomiędzy wymienionymi działami sztuki operacyjnej istnieją ścisłe związki i zależności. Podstawy sztuki operacyjnej dotyczą ogólnych zasad i prawidłowości prowadzenia walki zbrojnej w wymiarze operacyjnym. Inaczej rzecz ujmując można stwierdzić, że są to teoretyczne założenia prowadzenia wszelkich operacji, wypracowane na podstawie wieloletnich doświadczeń z wojen i konfliktów lokalnych, a także wniosków z ćwiczeń. Zawarte są w nich również określone założenia, wynikające z prognozowanych, hipotetycznych kierunków rozwoju form, metod i sposobów walki zbrojnej.

Z kolei sztuka operacyjna wojsk lądowych (sił powietrznych, sił morskich) jest tym działem sztuki operacyjnej, który zajmuje się przygotowaniem i prowadzeniem działań operacyjnych przez związki operacyjne (zgrupowania operacyjne) wojsk lądowych (sił powietrznych, sił morskich) samodzielnie lub wspólnie z innymi rodzajami sił zbrojnych. Praktycznym wyrazem integracji poszczególnych działów sztuki operacyjnej są założenia operacji połączonych. W nich to najpełniej wyrażają się wzajemne związki i zależności występujące pomiędzy sztuką operacyjną poszczególnych rodzajów sił zbrojnych, którym pewne ogólne ramy nadają podstawy sztuki operacyjnej.

Rys.3.2. Struktura sztuki operacyjnej

Każda dyscyplina naukowa spełnia określone funkcje. Zwykle wyróżnia się pośród nich trzy podstawowe, a mianowicie funkcję teoretyczną, praktyczną oraz dydaktyczną. Powyższa konstatacja w całej rozciągłości dotyczy także sztuki operacyjnej.

Funkcja teoretyczna sztuki operacyjnej sprowadza się do badania walki zbrojnej prowadzonej w wymiarze operacyjnym, w celu wykrycia określonych prawidłowości. Na tej podstawie formułuje się specyficzne dla niej twierdzenia, hipotezy i zasady, stanowiące teorię sztuki operacyjnej. Jest ona nauką podstawą

do podejmowania działalności praktycznej. Funkcja teoretyczna obejmuje również wybór i stosowanie określonych metod i form badań naukowych, adekwatnych do przedmiotu badań sztuki operacyjnej.

Funkcja praktyczna dotyczy w swej istocie stosowania określonych reguł postępowania w trakcie przygotowania i prowadzenia działań operacyjnych. Obejmuje ona pełne spektrum praktycznej działalności dowódców i sztabów, określając szereg przesłanek, które powinny być brane pod uwagę podczas podejmowania decyzji w typowych, najczęściej spotykanych warunkach i sytuacjach. Nie powinno się jej jednak postrzegać w kategoriach przygotowywania gotowych rozwiązań, lecz raczej w kategoriach wskazówek natury metodycznej.

Natomiast funkcja dydaktyczna sztuki operacyjnej wypełnia się w formie przedmiotu kształcenia, realizowanego w uczelniach wojskowych oraz podczas szkolenia dowództw i sztabów, przewidywanych do prowadzenia działań w wymiarze operacyjnym. Obejmuje zatem różnego rodzaju formy i metody kształcenia, a także całość działalności merytorycznej i metodycznej związanej z przygotowywaniem nauczycieli.

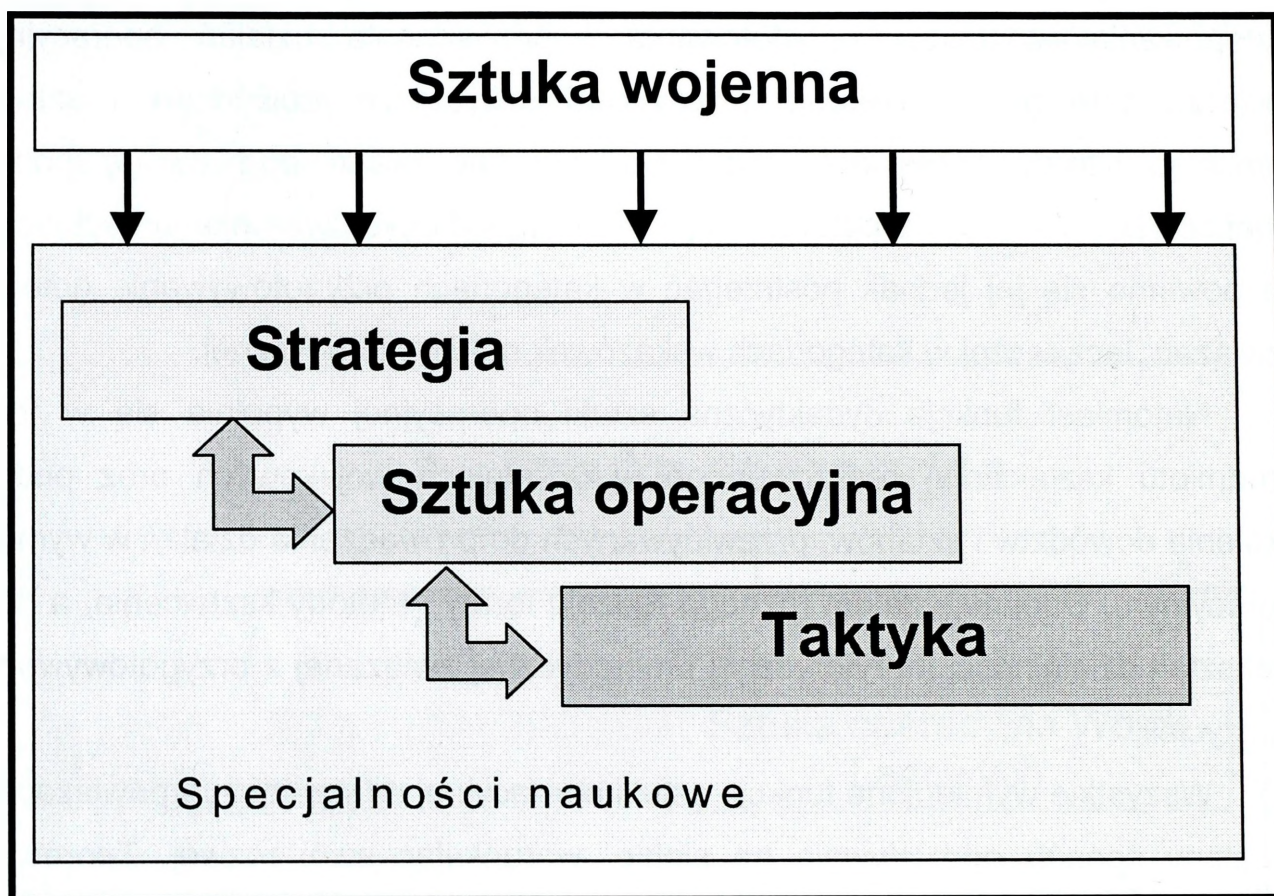
Wszystkie wymienione funkcje sztuki operacyjnej są wzajemnie powiązane i w określony sposób oddziałują na siebie, warunkując swój rozwój. Teoretyczne założenia są weryfikowane w praktycznej działalności, stanowiącej podstawę do uogólnień i wniosków determinujących nowe założenia teoretyczne. Z kolei doświadczenia z działalności praktycznej, szczególnie z wojen i konfliktów lokalnych wpływają na określanie nowych obszarów i kierunków badań naukowych. Teoria i praktyka wpływają z kolei na sferę dydaktyki, wymuszając zmiany w programach kształcenia oraz jego formach i metodach.

Tak więc sztuka operacyjna, podobnie jak każda specjalność naukowa, obejmuje trzy podstawowe części: badania naukowe, wiedzę naukową będącą rezultatem owych badań oraz upowszechnianie wyników badań.

Współcześnie sztuka operacyjna zajmuje miejsce pomiędzy strategią a taktyką, stanowiąc niejako „klamrę” spinającą wymienione działy sztuki wojennej (rys.3.3.).

Sztuka operacyjna współcześnie jest postrzegana w innych państwach NATO podobnie, jak w naszej sztuce wojennej. Wprawdzie do niedawna nie interesowano się zbyt mocno tym działem sztuki wojennej, co nie znaczy, że nie uwzględniano zjawiska operacji. Podejście takie wynikało w znacznej mierze z faktu, iż sztuka

wojenna tych państw zdominowana była poglądami amerykańskich teoretyków, którzy studia nad sztuką operacyjną zakończyli wraz z końcem drugiej wojny światowej.

Rys.3.3. Sztuka wojenna jako dyscyplina naukowa

Doświadczenia z wojen i konfliktów drugiej połowy XX wieku, wsparte nowymi możliwościami prowadzenia działań wojennych oraz potrzebami wynikającymi z konieczności prowadzenia operacji wsparcia pokoju, doprowadziły do odrodzenia się tej dziedziny. Do słownictwa wojskowego państw NATO powróciło w ten sposób pojęcie sztuki operacyjnej (Operational Art).

Można zaryzykować twierdzenie, iż podstawą rozwoju sztuki operacyjnej stała się koncepcja bitwy powietrzno-lądowej, stanowiąca w pewnym okresie odpowiedź na radzieckie koncepcję prowadzenia operacji, a szczególnie teorię użycia na polu walki operacyjnych grup manewrowych (OGM). Koncepcja bitwy powietrzno-lądowej po raz pierwszy wygenerowana została w wydanym w 1982 roku podręczniku FM 100-5 Operations. Szczególny nacisk położono tam na ścisłe połączenie działań sił lądowych i powietrznych pod wspólnym dowództwem, stanowiące nową jakość w sztuce wojennej. Kolejnym wyrazem nowatorskiego podejścia do problemów

operacyjnych była koncepcja uderzeń na odwody przeciwnika, podchodzące z głębi jego ugrupowania. Zalecała ona również dążenie do przejęcia inicjatywy poprzez przechodzenia w działaniach obronnych do zaskakujących zwrotów zaczepnych, wymierzonych w skrzydła i inne słabe punkty nacierającego przeciwnika. Koncepcja bitwy powietrzno-łądowej stanowiła wyraz odrodzenia się w państwach NATO sztuki operacyjnej, postrzeganego jako ogniwo łączące taktykę ze strategią. Podobne podejście zastosowano w kolejnej edycji amerykańskiego podręcznika FM 100-5. W tym miejscu należy zaznaczyć, że wyodrębnienie sztuki operacyjnej jako odrębnej dyscypliny naukowej uznano za jedno z najbardziej doniosłych wydarzeń po II wojnie światowej.²⁵

Współcześnie sztuka operacyjna definiowana jest jako użycie sił zbrojnych do osiągnięcia celów strategicznych na teatrze działań wojennych lub obszarze operacyjnym przez zaplanowanie, zorganizowanie i przeprowadzenie kampanii i operacji. W swej istocie postrzegana jest jako umiejętność określenia kiedy, gdzie i w jakim celu określone siły będą walczyć. W myśl jej założeń przeprowadza się rozwinięcie sił, wprowadza się je do walki (bitwy) oraz wycofuje z niej.²⁶

Stosowanie założeń sztuki operacyjnej powinno zapewnić użycie przez dowódców sił i środków w taki sposób, który zapewni realizację celów w wymiarze strategicznym. W kontekście powyższego założenia należy skonstatować, iż zgodnie z zasadami sztuki operacyjnej dowódca powinien posiadać zdolność do odpowiedzi na następujące pytania:

- jakie warunki wpływają na osiągnięcie celów operacji na teatrze wojny (obszarze operacji)?
- jaka kolejność działań pozwoli na najbardziej efektywne wykorzystanie warunków operacji?
- w jaki sposób użyć posiadane siły, by zapewnić realizację zadań wg przyjętej koncepcji (kolejności) ich prowadzenia?

Odpowiedź na powyższe pytania wymaga określenia celów, które powinny zostać osiągnięte, znalezienia dróg i sposobów ich osiągnięcia oraz sposobu użycia dostępnych sił. Jest to nic innego jak określenie koncepcji prowadzenia operacji, której formalny wyraz polega na sprecyzowaniu zamiaru.

²⁵ Holder L.D., *A New Day ...*, op. cit.

Sztuka operacyjna nie jest dowiązana do określonego szczebla dowodzenia i jest w znacznej mierze uzależnione od wielkości i charakteru użytych sił i środków koniecznych do osiągnięcia celów strategicznych. Odnosi się ona z reguły do dużych obszarów geograficznych, a jego inną cechą charakterystyczną, choć nie niezbędnym warunkiem, jest wspólne działanie różnych rodzajów sił zbrojnych i sił wielonarodowych. Zakłada się również, że w szczególnych sytuacjach działania prowadzone przez szczeble taktyczne mogą osiągać wymiar operacyjny. Ma to miejsce zwykle podczas misji pokojowych, w czasie których kontyngenty danego państwa mogą bezpośrednio realizować cele strategiczne lub polityczne.

Sztuka operacyjna zgodnie z poglądami wojskowych NATO posiada szereg wyróżników. Do najważniejszych pośród nich zalicza się:

- swobodę w planowaniu i rozgrywaniu operacji, obejmującą wybór pomiędzy działaniami obronnymi i zaczepnymi oraz stosowanie szerokiej gamy działań pośrednich;
- możliwość konieczność planowania i działania bez opierania się na regulaminach, które stanowią podstawę działań taktycznych;
- przydział sił do realizacji zadań uzależniony jest od obszaru, w którym mogą być one realizowane, podczas gdy na szczeblu taktycznym obszar przydzielany jest w zależności od rodzaju i wielkości jednostki (związku);
- planowanie i prowadzenie działań połączonych, nie chodzi tu o współdziałanie z innymi rodzajami sił zbrojnych, ale o prowadzenie operacji pod jednolitym dowództwem, przy czym kierowanie operacją przypadnie dowództwu tego rodzaju sił zbrojnych, który w danej operacji spełnia wiodącą rolę;
- planowanie i prowadzenie działań w układzie wielonarodowym, nie jest to jednak warunek konieczny;
- włączenie problematyki obrony terytorialnej i cywilnej, chodzi tu zwłaszcza o zapewnienie przez wojska terytorialne swobody operacyjnej oraz konieczność współdziałania wojsk NATO z terytorialnymi strukturami państwa, na obszarze którego prowadzone są operacje.

²⁶ Por.: Podręcznik polowy 100 – 5. Działania wojsk lądowych armii Stanów Zjednoczonych, AON Warszawa 1994, s.124.

4. Współczesne działania operacyjne

4.1. Założenia ogólne

Działania operacyjne definiowane są współcześnie jako wszelkie działania zgrupowań różnych rodzajów sił zbrojnych i rodzajów wojsk podejmowane dla osiągnięcia celu strategicznego podczas pokoju, kryzysu i wojny. Do działań operacyjnych zalicza się operacje realizowane w trakcie wojny i wojskowe operacje pokojowe oraz pogotowie i przegrupowanie operacyjne.¹ Podobne poglądy prezentowane są w pracach wielu współczesnych teoretyków sztuki wojennej. Definicja powyższa może jednak budzić pewne wątpliwości. Jeśli bowiem przyjmiemy, iż operacja to całokształt działań bojowych i manewrów zgrupowań wojsk to tym samym możemy uznać, iż przegrupowanie i pogotowie operacyjne jest jej częścią. W tym miejscu można skłonić się do poglądów Bogdana Szulca, który twierdzi, że „(...)gdybyśmy dziś chcieli określić stany wojsk w walce zbrojnej, to możemy je ująć w trzech sferach. W walce zbrojnej (wojnie) wojska są w stanie starcia (walki bezpośredniej), przemieszczania (przegrupowania) lub przygotowania (odpoczynek, uzupełnianie, szkolenie. Innych stanów – jak się wydaje – nie jesteśmy w stanie wyodrębnić.”² Wychodząc z powyższego możemy uznać, iż działania operacyjne powinny obejmować swym zasięgiem operacje militarne (prowadzone w czasie wojny) oraz - głównie ze względu na ich cel – operacje wsparcia pokoju.

Operacje militarne powinny obejmować dwie kategorie – operacje obronne (defensywne) i zaczepne (ofensywne). Wymienione operacje mogą dzielić się na operacje o charakterze manewrowym, pozycyjnym lub – w szczególnych wypadkach - opóźniającym. Powyższy podział wynika z zastosowania kryterium **sposobu** osiągania celu operacji. Natomiast biorąc pod uwagę kryterium **terminu** (okresu wojny) realizowania operacji, możemy wyróżnić dodatkowo operacje początkowego okresu wojny. Z kolei operacje zaczepne zwykle będą dzieliły się na przeciwuderzenia i przeciwnatarcia, postrzegane jako zwroty zaczepne realizowane

¹ *Regulamin działań wojsk lądowych, op. cit., s. 256.*

² *Szulc B., Dylematy epistemologiczne i metodologiczne teorii sztuki wojennej, w: Sztuka wojenna. Konteksty teoretyczne i praktyczne, Toruń 2000, s. 50.*

w ramach defensywy strategicznej. Niekiedy będą definiowane jako kolejne operacje zaczepne, stanowiące rozwinięcie powodzenia uzyskanego w toku przeciwnatarcia. Istotę powyższych rozważań ilustruje rysunek 4.1.

Rys. 4.1. Podział działań operacyjnych

Biorąc pod uwagę potrzebę integracji działań w ramach każdej z wymienionych operacji, powinny być one postrzegane jako operacje połączone. Ponadto, w ramach operacji militarnych prowadzone będą działania pośrednie, które łączyć będą ze sobą poszczególne bitwy (walki). Pod tym pojęciem możemy zatem rozumieć wszelkie działania wojsk, inne aniżeli typowe działania o charakterze obronnym czy zaczepnym.

Wnioski z wieloletnich badań specjalistów nad charakterem przyszłych wojen pozwalają z dużą dozą prawdopodobieństwa stwierdzić, że działania operacyjne prowadzone w nowych uwarunkowaniach będą się charakteryzować:

- **niepewnością sytuacji** – bowiem bardzo rzadko uzyskać będzie można pełne wiadomości o przeciwniku, o sąsiadach, a nawet o własnych wojskach. Co istotne informacje mogą być niepełne lub też zaginą w nadmiarze informacji, równie niebezpiecznym jak jej brak;
- **działaniami połączonymi** – wszelkie operacje prowadzone będą w myśl koncepcji sojuszniczych (Alied) bądź wielonarodowych (Multinational) operacji połączonych (Joint Operations), polegających na ścisłym współdziałaniu rodzajów sił zbrojnych w ramach sojuszu lub koalicji;
- **dużymi obszarami działania** – operować na nich będą stosunkowo niewielkie siły z rozszerzonymi obszarami odpowiedzialności i zainteresowania, nie będą one w stanie zająć całego przydzielonego im obszaru, świadomie więc należy założyć istnienie nie obsadzonych odcinków terenu, luk i odkrytych skrzydeł;
- **nieprzerwanym prowadzeniem działań o dużej intensywności** – działania prowadzone być mogą z różnym tempem, niezależnie od pory dnia i pogody, powodować to będzie szybką zmianę sytuacji, w których wojska koncentrować się będą do wykonania zadania, następnie rozśrodkowywać i ponownie koncentrować do kolejnego zadania, prowadzić to będzie do częstej zmiany rodzaju działań;
- **precyzyjnym ogniem** – również w głębi ugrupowania przeciwnika;
- **walką na różnych kierunkach** – również na tyłach przeciwnika (operacje głębokie) i własnych wojsk (operacje tyłowe), trzeba więc będzie stale się liczyć z możliwością znalezienia się w okrążeniu;
- **szerokim wykorzystaniem przestrzeni powietrznej, spektrum elektromagnetycznego oraz przestrzeni kosmicznej** – wszelkie operacje wojsk lądowych prowadzone będą co najmniej w wymiarze powietrzno-lądowym;
- **współpracą z instytucjami wojskowymi i cywilnymi znajdującymi się na obszarze działań** – która będzie niezbędna ze względu na potrzebę wsparcia np. logistycznego, w myśl założeń HNS oraz CIMIC;

- **współpraca z mediami** – jej szczególne znaczenie wynika z wpływu, jaki środki masowego przekazu wywierają na politykę, opinię publiczną i morale wojsk;³
- **przestrzeganiem reguł prawa międzynarodowego.**⁴

Z kolei wyniki badań specjalistów amerykańskich dotyczących przyszłych działań operacyjnych sugerują, że cechować je może:

- wielowymiarowość;
- integracja działań;
- precyzyjne oddziaływanie;
- nieliniowość;
- równoczesność;
- ogniskowość.⁵

Warto w tym miejscu poświęcić im nieco komentarza. Wielowymiarowość obszaru działań operacyjnych oznacza, że ich prowadzenie nie będzie ograniczać się do trzech podstawowych wymiarów. Coraz większego znaczenia nabierać będzie spektrum elektromagnetyczne,⁶ czas i informacja. Umożliwiają one lokalizację czasową i przestrzenną wojsk i obiektów na obszarze działań. Właściwe wykorzystanie możliwości technologii informatycznej pozwolić może na zyskanie czasu, na wyprzedzenie przeciwnika, co z kolei ułatwić powinno osiągnięcie przewagi operacyjnej. Walka o przewagę informacyjną i jej utrzymanie wydają się decydującym warunkiem uzyskania rozstrzygnięcia w działaniach operacyjnych.

Integracja z kolei oznacza nie tylko połączone działania rodzajów sił zbrojnych, lecz również wspólne poczynania sojuszników, koalicji oraz instytucji (organizacji) niemilitarnych. Konieczność integracji wydaje się pochodną wielowymiarowości pola walki.

Automatyzacja procesów dowodzenia i kierowania ogniem oraz dokładność trafienia środków rażenia umożliwia precyzyjne, selektywne oddziaływanie na przeciwnika. Uderzenia takie pozwalają również na uniknięcie nadmiernych strat osobowych. Wiele przykładów tego typu dostarczył przebieg działań w Kosowie. Jest

³ Ze szczególną ostrością problem ten zarysował się podczas „amerykańskiego” okresu wojny w Wietnamie.

⁴ Hofeditz K. M., *Zasady prowadzenia operacji*, *Myśl Wojskowa* nr 5/1998, s. 90-91.

⁵ *Field Manual FM 100-5, „Operations”, Washington 1993.*

⁶ Grabau R., *Sześć wymiarów wojny – walka o spektrum elektromagnetyczne*, *Wojskowy Przegląd Zagraniczny* 3/1987 r., s. 19-28.

to szczególnie ważne podczas ich prowadzenia operacji na własnym obszarze lub w sytuacjach zwanych „kryzysowymi”.

Z uwagi na szerokie możliwości rozpoznania, siły zbrojne zmuszone będą do działania w rozproszeniu na znacznym obszarze. W warunkach posiadania dostępu do aktualnej informacji sytuacyjnej, koncentrowanie sił może okazać się potrzebne tylko na czas decydującego rozstrzygnięcia. W efekcie powstanie zjawisko, które określa się jako nieliniowy charakter działań.⁷ Można więc przypuszczać, że działania operacyjne będą mogły być prowadzone jednocześnie na wielu kierunkach, na całej szerokości i głębokości obszaru, jednocześnie na ziemi i w przestrzeni powietrznej.

W ścisłym powiązaniu z obszarem należy postrzegać kolejny aspekt działań operacyjnych, to jest równoczesność uderzeń na przeciwnika na całym obszarze. Dotychczas system dowodzenia skupiał się zwykle na skoordynowaniu uderzeń i innych działań sił głównych z działaniami w głębi. Należy sądzić, że obecnie wymagane będą jednoczesne uderzenia na obiekty znajdujące się na całym obszarze odpowiedzialności i zainteresowania.

Wielowymiarowość działań operacyjnych oraz ich nieliniowy charakter prowadzić będzie do ich rozdzielenia, to jest do powstawania niezależnych od siebie ognisk walki. Powstanie zatem sytuacja, w której planowanie będzie centralne, ale realizacja działań będzie zdecentralizowana. Na podstawie dotychczasowych konstatacji można z dużą dozą prawdopodobieństwa stwierdzić, że w działaniach operacyjnych może dojść do rezygnacji z koncentracji sił w określonym miejscu i czasie na rzecz koncentracji wysiłków (skutków oddziaływania).

Z kolei na podstawie analizy wielu dokumentów normatywnych sygnowanych przez NATO można stwierdzić, że podstawowe znaczenie w będą miały operacje obronne, realizowane w ramach tzw. defensywy strategicznej. Klasyczny model operacji obronnej zawiera cztery zasadnicze elementy realizacyjne:

- rozpoznanie;
- sterowanie;
- zatrzymanie;
- uderzenie rozstrzygające.⁸

Nowy model działań operacyjnych wojsk lądowych charakteryzować się może większą liczbą krótkotrwałych starć. Będą to zatem nagłe, zaskakujące i precyzyjne

⁷ Wiatr M., *Charakterystyka współczesnych operacji wojsk lądowych*, *Myśl Wojskowa* nr 5/1998, s. 50.

⁸ Tamże, s. 54-56.

uderzenia, zakończone szybkim wyjściem z walki oraz manewry przeprowadzone w celu przygotowania korzystnych warunków do kolejnego starcia. Dlatego osnową działań operacyjnych powinien być manewr, powiązany z silnym oporem wojsk w newralgicznych (kluczowych) rejonach, uzupełniony precyzyjnym ogniem (niszczącym wybrane obiekty przeciwnika) i destrukcyjnym oddziaływaniem informacyjnym.

W teorii współczesnych działań operacyjnych definiuje się trzy podstawowe kategorie:

- uprzedzanie – postrzegane jako wykorzystywanie istniejących możliwości, zanim zrobi to przeciwnik;

- osłabianie (zakłócanie równowagi) – polegające na pośrednim osłabianiu siły przeciwnika, poprzez wciągnięcie go w niekorzystne dlań położenie lub zneutralizowanie jego silnych stron;

- rozbicie – pozbawienie możliwości zorganizowanego działania realizowane poprzez atakowanie punktów ciężkości przeciwnika. Są nimi najbardziej wrażliwe i ważne dla funkcjonowania całości elementy ugrupowania przeciwnika. Często będą to elementy system dowodzenia, czyli – jak określa Tadeusz Kotarbiński – człon uzależniający.⁹

Z powyższych konstatacji wynika, że współcześnie coraz większe znaczenie będą miały takie zagadnienia jak: obrona ważnych rejonów (obiektów), działania opóźniające, sprawne wyjście z walki i wycofanie, bitwy i boje obronne na kolejnych rubieżach obronnych i opóźniających, obrona przeciwdesantowa, zwroty zaczepne (przeciwuderzenia i kontrataki), współdziałanie jednostek obrony terytorialnej z jednostkami operacyjnymi oraz tworzenie warunków przejścia do działań zaczepnych.

4.2. Operacje militarne

Operacja, postrzegana jako całokształt działań bojowych i manewrów zgrupowań wojsk na lądzie, morzu i powietrzu prowadzonych na znacznym obszarze i w różnym czasie, lecz połączonych wspólną myślą przewodnią, ukształtowała się ostatecznie podczas pierwszej wojny światowej. Zmieniała ona swój charakter wraz z rozwojem społeczeństw i środków walki zbrojnej. W początkowym okresie myślą

⁹ Kotarbiński T., *Z zagadnień ogólnej teorii walki*, Warszawa 1938, s. 29.

przewodnią operacji było skupienie sił w czasie i przestrzeni, w celu wykonania zdecydowanego uderzenia na przeciwnika bądź stawienia zdecydowanego oporu. Zasadę koncentrowania sił stosowano praktycznie we wszystkich koncepcjach operacyjnych, poczynając od operacji prowadzonych w okresie pierwszej i drugiej wojny światowej, a na operacjach planowanych i realizowanych w wojnach prowadzonych współcześnie kończąc.¹⁰

Pojawienie się koncepcji bitwy, a następnie operacji powietrzno-lądowej postrzegane było jako jeden ze sposobów odchodzenia od tradycyjnego masowania wojsk w określonym miejscu i czasie. We wspomnianej koncepcji nie chodziło już wyłącznie o wykonanie zdecydowanego uderzenia lub – w operacjach obronnych – utrzymanie określonego obszaru, lecz o połączenie efektów oddziaływania na przeciwnika różnych rodzajów sił zbrojnych i wojsk oraz uzyskania w efekcie zjawiska synergii. Operacja powietrzno-lądowa stanowi zatem stosunkowo nową kategorię sztuki operacyjnej, w myśl której dotychczasowe współdziałanie (rodzajów sił zbrojnych lub wojsk) zastąpione zostało ich połączonym działaniem, planowanym i realizowanym przez jeden organ dowodzenia.

We współczesnej teorii sztuki operacyjnej swoje miejsce uzyskała również koncepcja operacji połączonych, w ramach których ma miejsce pełna integracja biorących w niej udział rodzajów sił zbrojnych. Inaczej rzecz ujmując operacja połączona to operacja, w której biorą udział komponenty co najmniej dwóch rodzajów sił zbrojnych pod jednolitym dowództwem. W operacji takiej ma miejsce pełne zespolenie biorących w niej udział komponentów. Jej istota wyraża się w synchronizacji wysiłków wojsk i środków walki podczas realizacji zadań operacyjnych, wykorzystaniu ich zróżnicowanych możliwości tak, aby w rezultacie efektu synergiczności skutki połączonych działań były większe niż zwykła suma skutków działania rodzajów sił zbrojnych z osobna.¹¹

W wyniku doświadczeń uzyskanych podczas wojny w rejonie Zatoki Perskiej w teorii sztuki operacyjnej pojawiły się kolejne, nowe koncepcje rozgrywania operacji. Analiza poglądów specjalistów zachodnich wskazuje, że w przyszłych operacjach, nazywanych rozstrzygającymi, dążyć się będzie nie tyle do fizycznego unicestwienia przeciwnika, co raczej do wyłączenia elementów decydujących o możliwości

¹⁰ Por. Herman H., *Operacja w sztuce wojennej*, AON Warszawa 1992, s.33.

¹¹ Por. Zieliński J., *Zarys teorii sztuki operacyjnej Wojsk Lądowych Rzeczypospolitej Polskiej*, Toruń 1998, s.106.

prowadzenia działań, a w tym systemów dowodzenia i kierowania. Tak więc operacje – jak już wcześniej wspomniano - będą miały nieliniowy charakter, a działania prowadzi się będzie na całej głębokości obszaru operacyjnego.

Operacje obronne powinny uwzględniać dwa zasadnicze wymogi tj.: szybkie zakończenie konfliktu oraz ograniczenie szkód i strat. Dlatego też muszą być one prowadzone w sposób umożliwiający ich szybkie rozstrzygnięcie. W operacjach nie należy bowiem dążyć do fizycznego unicestwienia przeciwnika, ale raczej wyłączenia z walki elementów decydujących o możliwości prowadzenia działań.

Współczesne poglądy na prowadzenie operacji zaczepnych uwypuklają ich powietrzno-lądowy charakter, skuteczne przeciwstawienie się im wymaga takiego samego charakteru operacji obronnej. W operacjach tych nie będzie się gromadzić głównej masy wojsk na rubieży styczności. Tak więc operacje będą miały „nieliniowy” charakter, a działania będzie się prowadzić jednocześnie na całej głębokości obszaru operacyjnego (teatru wojny). Można przyjąć, że decydujący wpływ na formę operacji obronnej ma przewaga określonych form działania. Jeżeli więc w operacji obronnej dominują działania statyczne, to można mówić o obronie pozycyjnej. Jeżeli przeważa manewr, mamy do czynienia z manewrową operacją obronną. Zagadnienia powyższe zostaną szerzej rozwinięte w dalszej części pracy.

Do powodzenia operacji przyczynia się szereg działań realizowanych przez wojska na całym obszarze jej prowadzenia. W ramach operacji wyróżnić można tzw. działania bezpośrednie, działania głębokie i działania tyłowe.¹²

Działania bezpośrednie to działania wojsk walczących w styczności z przeciwnikiem. To właśnie te działania decydują najczęściej o sukcesie lub niepowodzeniu operacji. Ich prowadzenie zapewnia utrzymanie lub uzyskanie swobody działania. Starcia z przeciwnikiem są prowadzone zgodnie z zasadami walki broni połączonych, a ich główny ciężar ponoszą wojska pancerne i zmechanizowane. Do cech charakterystycznych działań bezpośrednich zaliczyć należy aktywne wykorzystanie całego obszaru, jednoznaczne skupianie głównego wysiłku przy jednoczesnej osłonie obszarów mniej zagrożonych, częstą zmianę rodzaju działań bojowych oraz dążenie do utrzymania swobody operacyjnej.

Działania głębokie prowadzone są na własnym obszarze odpowiedzialności ale w głębi ugrupowania przeciwnika w celu dezorganizacji jego działań, pozbawienia go swobody operacyjnej, rozbicia określonych sił lub opóźnienia ich manewru oraz

pozyskania pełnego obrazu przeciwnika. Działania te umożliwić mają uzyskanie panowania nad polem walki przez uniemożliwienie przeciwnikowi tworzenia punktów ciężkości, obniżanie jego możliwości bojowych oraz oddziaływanie na jego źródła siły i możliwości działania. Działania w głębi wywierają wpływ na działania bezpośrednie, to właśnie one przyczyniają się do powodzenia w działaniach bezpośrednich. Obiektami głębokich działań obrońcy powinny być przy tym:

- systemy rozpoznania;
- systemy dowodzenia;
- zgrupowania uderzeniowe;
- systemy rozpoznawczo-uderzeniowe (broń precyzyjna);
- broń masowego rażenia,

a więc te systemy i elementy ugrupowania, które decydują o możliwości skutecznego prowadzenia operacji.

Działania tyłowe prowadzone są na obszarze własnych tyłów i służą zapewnieniu sprawności dowodzenia i wsparcia oraz swobody operacyjnej własnym wojskom. Jednym z zadań realizowanych podczas działań tyłowych jest przeciwdziałanie głębokim operacjom przeciwnika. Zadania te realizowane są głównie przez wojska terytorialne.

Takie spektrum zadań i możliwości poszczególnych rodzajów sił zbrojnych w operacjach wskazuje na konieczność koordynacji i uzgodnienia działań. Przyszłe operacje prowadzone będą z reguły na dużych obszarach, a osiągnięcie rozstrzygnięcia uzależnione będzie od możliwości swobodnego przegrupowania sił na dużą odległość i skoncentrowania wysiłków w decydującym miejscu i czasie. Wymagać to będzie zarówno strategicznej, jak i operacyjnej ruchliwości wojsk. Konieczność działania zmniejszonymi siłami na dużym obszarze wymaga zdolności do skupienia wysiłków tam, gdzie z punktu widzenia własnych celów będzie to najbardziej korzystne, a dla przeciwnika najmniej dogodne. Niezbędna jest do tego ruchliwość powietrzna, czyli strukturalna zdolność związków lądowych do przemieszczania się i prowadzenia działań z powietrza. Zadania te skutecznie realizować będą związki aeromobilne, których ruchliwość zdecydowanie przewyższa możliwości klasycznych formacji wojsk lądowych. Związki powietrzno-

¹² Hofeditz K.M., *Zasady prowadzenia ...*, op. cit., s. 91-94.

zmechanizowane są szczególnie przydatne do przeprowadzenia, jeszcze w okresie kryzysu, błyskawicznej przeciwkoncentracji¹³ na zagrożonym obszarze.

Ze względów doktrynalnych ewentualne działania wojenne mają być prowadzone na własnym terytorium. Wojska będą więc się znajdować w defensywie strategicznej, a główną treścią ich działań będą operacje obronne. Ponieważ celem wojny ma być nie tylko odparcie agresora, lecz także uzyskanie rozstrzygnięcia, to działania nie powinny ograniczyć się tylko do obrony. Przeciwnik odparty na jednym kierunku – po niezbędnym przegrupowaniu sił – może szukać rozstrzygnięcia w innym miejscu. Dlatego też model operacji obronnej powinien wykorzystywać klasyczną zasadę „tarczy i miecza”. Uzyskanie rozstrzygnięcia bez elementu zaczepnego nie jest bowiem możliwe. Rolę „tarczy” spełnia ogólna defensywa strategiczna, „miecza” zaś zwrot zaczepny w skali operacyjnej.¹⁴

Reasumując należy skonstatować, że dynamiczny postęp naukowo-techniczny ostatnich lat będzie miał wiele konsekwencji dla charakteru i przebiegu ewentualnej wojny. Sprawia on, że między innymi zmieniają się środki walki, co powoduje określone przeobrażenia w prowadzeniu walk, bitew i operacji.¹⁵ Osiągnięcia nauki i techniki znajdują swoje odzwierciedlenie w wyposażeniu wojsk w coraz doskonalsze systemy uzbrojenia i techniki bojowej, powodując zmiany na polu walki. Wizje prowadzenia walki stymulują w wielu wypadkach rozwój określonych dziedzin nauki. Na podstawie doświadczeń z konfliktów zbrojnych oraz obserwacji problemów badawczych można wytyczyć prawdopodobne kierunki, w których będą się rozwijać obecne i przyszłościowe systemy uzbrojenia wojsk.¹⁶

W najbliższej przyszłości oczekiwany jest dalszy postęp jakościowy w rozwoju broni konwencjonalnej, szczególnie środków precyzyjnego rażenia oraz elektronicznego oddziaływania. Przewidywany jest również szybki postęp w dziedzinie automatyzacji systemów informacyjnych, co w połączeniu z przewidywanymi zmianami organizacyjnymi zdeterminuje charakter przyszłych działań operacyjnych i taktycznych wojsk lądowych. Nie bez znaczenia dla charakteru przyszłych działań operacyjnych jest wprowadzanie do struktury wojsk lądowych lotnictwa wojsk lądowych. Rozwój śmigłowców oraz masowe ich

¹³ Zieliński J., *Zarys teorii sztuki ...*, op. cit., s. 65.

¹⁴ Wiatr M., *Charakterystyka współczesnych ...*, op. cit., s. 52.

¹⁵ Scibiorek Z., *Kierunki przeobrażeń w sztuce operacyjnej i taktyce wojsk lądowych*, *Myśl Wojskowa* nr 3/1997, s. 67.

¹⁶ Kaczmarek W., *Kierunki rozwoju środków walki wojsk lądowych*, *Myśl Wojskowa* nr 6/1995, s. 19.

wprowadzanie do uzbrojenia powoduje, że są one ważnym elementem struktury wojsk lądowych. Stały się bowiem jednym z podstawowych środków walki, poszerzając ją o trzeci wymiar tzn. „powietrzny”. W tych warunkach realne staje się prowadzenie powietrzno-lądowych walk i operacji. Stosowanie desantów powietrznych, użycie pododdziałów (oddziałów) desantowo-szturmowych i wykonywanie rajdów przy użyciu śmigłowców jest obecnie czymś naturalnym, powszechnym, nie wymagającym szczególnego traktowania.¹⁷ Odmienny od dotychczasowego charakter działań operacyjnych wojsk lądowych pozwala na wykonywanie zsynchronizowanych precyzyjnych uderzeń w różnych miejscach ugrupowania przeciwnika. Może to doprowadzić do powstania wielu ognisk walki, a tym samym zmusi potencjalnego przeciwnika do rozdrobnienia wysiłku oraz częstych korekt we wcześniej opracowanych planach walki. Powietrzno-lądowy charakter działań pozwala na szybkie, kierunkowe wdzieranie się w ugrupowanie przeciwnika. Powoduje to wymieszanie się wojsk stron przeciwnych, a tym samym mało prawdopodobne staje się precyzyjne określenie rubieży styczności wojsk. Wspólne działania komponentów lądowego, powietrznego i innych dynamizują walkę oraz rzutują na czas i sposób osiągnięcia jej celów. Jednak dla osiągnięcia wymiernych efektów prowadzonych działań konieczne będzie posiadanie przewagi w powietrzu oraz przygotowanie i prowadzenie operacji radioelektronicznej. Współczesne możliwości prowadzenia wojny radioelektronicznej oraz jej skutki można było zaobserwować już podczas konfliktu w rejonie Zatoki Perskiej.

4.2.1. Operacje obronne

Operacja obronna to starcie zbrojne z przeciwnikiem, prowadzone przez wojska na lądzie i w powietrzu różnym miejscu i czasie w celu załamania natarcia zgrupowań uderzeniowych przeciwnika i utrzymania bronionego obszaru. Celem operacji obronnej może być również zyskanie czasu i stworzenie warunków do użycia głównej części sił zbrojnych. W zależności od sposobu osiągnięcia celu operacja obronna może mieć formę operacji pozycyjnej (stałej) lub manewrowej (ruchowej). Gdy celem operacji jest pozbawienie przeciwnika ogólnej przewagi przez

¹⁷ Ścibiorek Z., *Kierunki przeobrażeń*, op. cit., s. 66.

uchylenie się od rozstrzygającej bitwy i przejście do obrony na rubieży w głębi, wówczas operacja taka przybiera charakter operacji opóźniającej.¹⁸

Zgodnie z założeniami doktrynalnymi operacja obronna jest najważniejszym rodzajem operacji, zwłaszcza w początkowym okresie wojny. Operacja obronna związku operacyjnego (korpusu) może być częścią składową strategicznej operacji obronnej prowadzonej przez całe Siły Zbrojne RP, lądowej operacji obronnej kierowanej przez wyższy związek (dowództwo wojsk lądowych, koalicyjny organ dowodzenia), może też być realizowana samodzielnie przez związek operacyjny w przydzielonym mu obszarze odpowiedzialności.

Związek operacyjny może przechodzić do operacji obronnej w okresie kryzysu (zagrożenia wojennego) lub w toku wojny, w pierwszym rzucie lub odwodzie wyższego związku. W razie przechodzenia do obrony w okresie wojny następować to może w styczności lub bez styczności z przeciwnikiem. Przechodzenie do obrony w warunkach styczności z przeciwnikiem może być realizowane w początkowej fazie działań wojennych - podczas odpierania agresji przeciwnika, jeżeli związek operacyjny nie zdołał przejść do obrony jeszcze w sytuacji kryzysowej. Może mieć także miejsce w trakcie rozwijania operacji zaczepnych (przeciwuderzenia lub przeciwnatarcia), w celu odparcia zwrotów zaczepnych przeciwnika. Może następować również w końcowej fazie działań opóźniających (odwrotu) związku operacyjnego. W styczności z przeciwnikiem związek operacyjny przechodził będzie również do obrony po pomyślnie wykonanym zwrocie zaczepnym i wyparciu przeciwnika poza granice kraju lub zamknięciu go w okrążeniu. Bez styczności z przeciwnikiem związek operacyjny przechodzić może do obrony na strategicznej rubieży obrony pod osłoną wojsk innego związku operacyjnego, prowadzącego operację obronną we własnym obszarze odpowiedzialności.

Z uwagi na uwarunkowania geopolityczne i militarne siły zbrojne nie będą w stanie zorganizować ciągłej obrony wzdłuż granic państwa. Nie zawsze też będzie można wcześniej określić obszary obrony związków operacyjnych. W takiej sytuacji wojska związku operacyjnego przechodzić będą, zwłaszcza w początkowym okresie wojny, do obrony tylko określonych kierunków operacyjnych na powierzonym im obszarze odpowiedzialności, najczęściej tylko w luźnym współdziałaniu z sąsiadami. Operację taką związek operacyjny prowadził będzie samodzielnie jako część

¹⁸ Por.: *Regulamin działań wojsk lądowych*, Warszawa 1999.

składową obrony strategicznej kraju, z wykorzystaniem przygotowanej wcześniej infrastruktury operacyjnej.

Cel operacji obronnej i zadania związku operacyjnego wynikają z celu wojny, koncepcji obrony kraju i warunków przejścia do obrony. Niezależnie od warunków przechodzenia do operacji obronnej jej cel będzie obejmował:

- **w wymiarze rzeczowym** - zadanie przeciwnikowi strat uniemożliwiających mu kontynuowanie działań zaczepnych;
- **w wymiarze przestrzennym** - utrzymanie bronionego terytorium;
- **w wymiarze czasowym** - zyskanie czasu niezbędnego do mobilizacyjnego i operacyjnego rozwinięcia pozostałych sił lub przegrupowania wojsk (w tym sojuszniczych) z innych kierunków¹⁹.

W nowych uwarunkowaniach szczególnego znaczenia nabiera pierwsza grupa celów, bowiem odparcie uderzenia i utrzymanie zajmowanego obszaru może okazać się niewystarczające. Przeciwnik odparty na jednym kierunku może próbować uzyskać powodzenie na innym. Dlatego też celem operacji musi być również rozbitcie nacierających wojsk przeciwnika oraz niszczenie ich w takim stopniu, aby nie mogły odtworzyć zdolności bojowej i przejść ponownie do operacji zaczepnej. obrońca musi dążyć do uzyskania rozstrzygnięcia. Z uwagi na konieczność zminimalizowania szkód i strat na własnym terytorium należy dążyć do uniemożliwienia przeciwnikowi dalszego działania i odebrania mu swobody operacyjnej, na przykład poprzez odcięcie jego linii komunikacyjnych lub przez okrążenie jego zgrupowań uderzeniowych.

Cel operacji obronnej wywiera decydujący wpływ na zadania prowadzących ją wojsk. Zadaniem związku operacyjnego jest uniemożliwienie osiągnięcia zakładanych celów przez nacierające zgrupowanie przeciwnika. Zadanie to może być przy tym realizowane przez rozbitcie sił głównych zgrupowania uderzeniowego przeciwnika lub przez utrzymanie ważnych rejonów. W zależności od sposobu osiągnięcia celu i zadań operacji obronnej, obrońca zmierzał będzie do rozegrania decydującej bitwy na głównym obszarze obrony korpusu lub też w głębi własnego ugrupowania, czyli w strefie tyłowej. Wpływ na miejsce stoczenia decydującej o rozstrzygnięciu operacji mieć będą również inne czynniki. Jeżeli celem obrony będzie utrzymanie zajmowanych obszarów i obrońca będzie mógł wykorzystać sprzyjające

¹⁹ Koziej S., *Teoria sztuki wojennej*, Warszawa 1993, s. 138.

warunki terenowe, będzie miał dużo czasu na przygotowanie operacji obronnej oraz w miarę dokładnie pozna zamiary przeciwnika, to dążyć będzie do rozegrania decydującej bitwy przed lub w głównym obszarze obrony. W razie konieczności odparcia głównego zgrupowania uderzeniowego przeciwnika, braku czasu na organizację obrony w oparciu o przedni skraj oraz nieodzowności utrzymania szerokiego i głębokiego pasa obrony, obrońca może zostać zmuszony do przyjęcia decydującej bitwy w głębi głównego obszaru obrony, zwłaszcza jeżeli teren sprzyjał będzie temu zamiarowi.

Cel operacji obronnej osiąga się przez wykonanie szeregu zadań, do których zaliczyć należy:

- odparcie zmasowanych nalotów lotnictwa przeciwnika;
- ogniowe porażenie przeciwnika na podejściach do obszaru obrony;
- odparcie lub zniszczenie nacierających zgrupowań przeciwnika, uderzeń lotnictwa wojsk lądowych, rozbicie desantów oraz utrzymanie ważnych rubieży, rejonów i obiektów, a tym samym uniemożliwienie przeciwnikowi przełamania obrony;
- wykonanie zwrotu zaczepnego w celu rozbicia lub odcięcia zgrupowań przeciwnika, które wdarty się w głąb ugrupowania operacyjnego korpusu, lub utrzymanie rubieży obrony w głębi i stworzenie warunków do wykonania przeciwnatarcia²⁰.

O wykonaniu zadań i osiągnięciu celu operacji obronnej decydować więc będzie zorganizowanie we właściwym czasie skutecznego rażenia ogniowego i przygotowanie systemu zapór inżynieryjnych, racjonalne wykorzystanie obronnych właściwości terenu i rozbudowa inżynieryjna obrony, odpowiednie ugrupowanie wojsk i ich ruchliwość oraz racjonalne połączenie działań wszystkich sił, w tym lotnictwa, uczestniczących w operacji obronnej.

Skuteczne prowadzenie operacji obronnej wymaga skoordynowania działań zgrupowań lądowych z lotnictwem, a na kierunkach nadmorskich z Marynarką Wojenną. Operacja obronna ma więc charakter operacji połączonej, gdyż jej cele mogą być osiągnięte tylko wspólnym wysiłkiem wszystkich rodzajów sił zbrojnych.

W razie samodzielnego prowadzenia operacji na własnym obszarze odpowiedzialności dowódca związku operacyjnego musi planować i kierować

²⁰ Zieliński J., *Zarys teorii ...*, op. cit., s. 110.

działaniami wydzielonych na jego korzyść komponentów sił powietrznych, a nie tylko wykorzystywać skutki ich działań, zaplanowanych na wyższym szczeblu.

Operacja obronna początkowego okresu wojny powinna być prowadzona tak blisko granicy państwowej, jak tylko będzie to możliwe. Charakteryzować się przy tym musi dążeniem do możliwie szybkiego załamania uderzenia przeciwnika i odparcia jego agresji oraz minimalizacji destrukcyjnego wpływu działań zbrojnych tak, aby ograniczyć straty wśród ludności cywilnej (konieczne wcześniejsze przygotowanie ewakuacji), zniszczenia środowiska naturalnego, infrastruktury i dóbr kultury.

Prowadzenie operacji obronnej na własnym terytorium wymaga wcześniejszego obronnego przygotowania kraju. Do ważniejszych przedsięwzięć w tym zakresie należy zaliczyć określenie rubieży dogodnych do obrony, wykonanie ukryć dla stanowisk dowodzenia oraz dla środków walki w rejonach koncentracji i na planowanych rubieżach obronnych, stworzenie gotowego do uruchomienia systemu zapór inżynieryjnych w obszarach przygranicznych oraz przygotowanie do obrony miast na zagrożonych kierunkach. Przedsięwzięcia te służyć będą zapewnieniu trwałości obrony zapewniającej skuteczność i siłę obrony. Trwałość obrony to zdolność do skutecznego przeciwstawiania się przeciwnikowi w nakazanym miejscu i czasie. Warunkami jej osiągnięcia są przede wszystkim odporność na oddziaływanie przeciwnika, żywotność broniących się wojsk, ich uporczywość i utrzymywanie się na zajmowanych pozycjach. Ta właściwość obrony, oparta na sile ognia broniących się wojsk, ich manewrowości i wykorzystaniu dogodnych właściwości terenu, prowadzi do rozbicia bądź poważnego osłabienia przeciwnika i utrzymania zajmowanego pasa obrony, a tym samym do wykonania otrzymanego zadania. Trwałość obrony jest nierozdzielnie związana z jej drugą cechą, jaką jest aktywność. Obrona jest tym bardziej trwała, im aktywniejsze będą działania obrońcy. Im mniejsze są siły przeznaczone do obrony danego obszaru, tym bardziej muszą być one ruchliwe i aktywne, tak aby obrońca mógł uprzedzić nacierającego w decydujących momentach i miejscach operacji.

Nie należy przy tym zapominać, że jedną z podstawowych cech operacji obronnej musi być manewrowość realizujących ją wojsk. Wyrażać się ona powinna w umiejętności dokonywania szybkich manewrów wojsk i środków walki z kierunków nie atakowanych i obsadzania nimi rubieży obronnych lub wykonania przeciwuderzeń. Nie chodzi przy tym wyłącznie o szybkość fizycznego

przemieszczania się wojsk, lecz o wiele bardziej o zdolność do szybkiego zbierania, przetwarzania i przekazywania informacji, wypracowania decyzji, przetwarzania wytycznych i rozkazów na różnych szczeblach dowodzenia oraz reagowania na rozwój sytuacji. Ruchliwość wojsk prowadzących operację obronną powinna co najmniej dorównywać ruchliwości przeciwnika, który dysponował będzie przewagą. Przewaga sztuki operacyjnej obrońcy powinna wyrażać się zapewnieniem korzystnego stosunku sił we właściwym miejscu i we właściwym czasie. Służyć temu ma zapewnienie swobody ruchu (swobody operacyjnej) własnym wojskom, przy jednoczesnym ograniczeniu ruchliwości przeciwnika. Takie działanie stworzy możliwość przejęcia inicjatywy, umożliwi zachowanie woli walki i utrzymanie ważnych obszarów, a ponadto zapewni przenoszenie głównego wysiłku operacji obronnej na zagrożone kierunki.

Ogólnie należy powiedzieć, że operacja obronna powinna się charakteryzować:

- prowadzeniem działań w wymiarze powietrzno-lądowym;
- synchronizowaniem efektów użycia wszystkich sił i środków biorących w niej udział;
- uporczywością utrzymywania rubieży i obiektów mających znaczenie operacyjne i strategiczne;
- powiązaniem trwałości obrony określonych obszarów i rubieży z dążeniem do wykonania przeciwuderzeń;
- ruchliwością wojsk i manewrowością środków ogniowych zapewniających stałe dezorganizowanie i opóźnianie natarcia przeciwnika;
- efektywnym użyciem sił i środków WRE przez cały czas prowadzenia operacji²¹.

Ugrupowanie operacyjne to siły i środki związku operacyjnego celowo podzielone, zgrupowane, urzutowane i rozmieszczone w obszarze działania przed operacją oraz przemieszczane w toku operacji zgodnie z zamiarem prowadzenia operacji. Ugrupowanie operacyjne tworzy się odpowiednio do celu operacji, przewidywanego sposobu jej prowadzenia, sposobu przejścia do niej oraz sytuacji, jakie powstać mogą w toku operacji. Podział na elementy ugrupowania, ich skład,

²¹ Zieliński J., *Przygotowanie i prowadzenie operacji obronnej*, Warszawa 1995, s. 13.

zadania i rozmieszczenie na obszarze obrony wynikają z potrzeb związanych z prowadzeniem operacji obronnej, formy operacji oraz wielkości obszaru obrony.

Obronne ugrupowanie operacyjne powinno ono zapewniać:

- ◆ pomyślne prowadzenie bitwy obronnej w różnych warunkach operacyjnych;
- ◆ racjonalne wykorzystanie obronnych właściwości terenu;
- ◆ korzystne warunki do szybkiego wykonania uderzeń ogniowych na podchodzącego przeciwnika na całą głębokość jego ugrupowania oraz w trakcie walki w głębi obrony;
- ◆ manewr siłami i środkami umożliwiający koncentrację wysiłków wojsk w celu odparcia natarcia przeciwnika na każdym z zagrożonych kierunków;
- ◆ wykonanie zwrotów zaczepnych w celu rozbicia włamującego się przeciwnika i odzyskania utraconych obszarów;
- ◆ utrzymanie nakazanego obszaru i zadanie przeciwnikowi jak największych strat;
- ◆ minimalizację strat własnych i zapewnienie ciągłości dowodzenia i współdziałania.

Ugrupowanie operacyjne powinno więc zapewnić optymalne warunki prowadzenia bitwy obronnej z pełnym wykorzystaniem możliwości bojowych wojsk oraz właściwości terenu, jak również możliwości wykonania zdecydowanych kontrataków i przeciwuderzeń. Odpowiednio do wymogów sytuacji tworzy się **strukturalne i funkcjonalne** elementy ugrupowania operacyjnego²².

Elementy strukturalne to pierwszy rzut i odwód ogólny, zgrupowania rodzajów wojsk, odwody przeciwpancerne i oddziały zaporowe oraz elementy wsparcia logistycznego. W zależności od sytuacji tworzone mogą być ponadto oddziały wydzielone, desanty powietrzne i oddziały desantowo-szturmowe.

Ugrupowanie wojsk w pozycyjnej operacji obronnej przystosowane jest do skutecznego przeciwdziałania natarciu przeciwnika, a tym samym dostosowane jest do potrzeb systemu ognia, tak aby zapewnić prowadzenie ciągłego ognia przed przednim skrajem obrony i ścisłe powiązanie ogniowe poszczególnych elementów ugrupowania operacyjnego w głębi obrony. Do pierwszego rzutu operacyjnego w obronie pozycyjnej wydziela się większość wojsk, które obsadzają zawczasu głęboko

²² *Ogólne zasady działań operacyjnych wojsk lądowych, Warszawa 1997, s. 75.*

rozbudowane, ale mające raczej charakter linearny, czołowe pozycje i pasy obrony. Rozmieszczone w nich wojska wykorzystywane są głównie do walki ogniowej z nacierającym przeciwnikiem. Skupienie głównego wysiłku w najważniejszych dla operacji obronnej rejonach (kierunkach) realizowane jest przez zwiększenie gęstości taktycznych i operacyjnych oraz przygotowanie manewru wojskami z głębi lub innych odcinków. Pierwszy rzut operacyjny w pozycyjnej operacji obronnej przeznaczony jest więc do załamania natarcia przeciwnika na głównym obszarze obrony i stworzenia warunków do jego rozbicia lub pozbawienia go swobody działania.

Odwód operacyjny przeznaczony jest do wykonania przeciwuderzenia, rozbicia zgrupowań uderzeniowych przeciwnika włamujących się w obronę, pozbawienia przeciwnika swobody działania lub do utrzymania ostatecznej rubieży obrony. Jest on zwykle mniejszy od pierwszego rzutu, rozmieszcza się go zazwyczaj w rejonach ześrodkowania w strefie tyłowej. Odwód operacyjny może w określonych sytuacjach obsadzać częściowo również kolejną rubież obrony. Otrzymuje 1-2 kierunki przeciwuderzenia, a na każdym z nich główną oraz zapasową rubież rozwinięcia. Określa mu się ponadto rejon odpowiedzialności za zwalczanie desantów powietrznych (w obronie wybrzeża - również morskich). Przeznaczony jest on także do wykonywania nieprzewidzianych zadań, wynikłych w trakcie operacji obronnej. Może również wzmacniać lub luzować oddziały związków taktycznych pierwszego rzutu, które utraciły zdolność bojową.

Na poszczególnych kierunkach operacyjnych lub do wykonania określonych zadań w toku operacji obronnej tworzy się funkcjonalne elementy ugrupowania operacyjnego w postaci zgrupowań operacyjnych. Mogą to być:

- zgrupowanie osłonowe;
- zgrupowanie obronne (główne i pomocnicze);
- zgrupowanie przeciwuderzeniowe;
- zgrupowania rodzajów wojsk;
- zgrupowanie przeciwdesantowe;
- zgrupowanie sił wsparcia logistycznego.

W manewrowej operacji obronnej w skład pierwszego rzutu wyznacza się tylko część sił (zwykle około 1/3), które prowadzić będą działania opóźniające. Ich zadaniem jest nie tylko opóźnianie uderzenia przeciwnika, lecz również osłabienie go i wciągnięcia głównych sił nacierającego na wybrany i przygotowany obszar.

Zdecydowaną większość sił wydziela się do odwodu. Ich zadaniem jest załamanie natarcia przeciwnika w głębi obrony, a następnie wykonanie zwrotu zaczepnego z jednego lub obu skrzydeł, na wojska przeciwnika wciągnięte w głąb własnego ugrupowania operacyjnego. Ugrupowanie operacyjne musi być podporządkowane działaniom o charakterze obronno-zaczepnym, a więc cechować się zdolnością do bezkolizyjnego i szybkiego przejścia od stawiania oporu do wykonania zdecydowanego uderzenia. Powinno ono umożliwić prowadzenie działań opóźniających, przejście do obrony pozycyjnej, jak i wykonywanie zwrotów zaczepnych.

4.2.2. Operacje zaczepne

Operacja zaczepna to starcie zbrojne z przeciwnikiem prowadzone w celu rozbicia jego wojsk i opanowania zajmowanego przez niego obszaru. Operacje zaczepne mogą być prowadzone w ramach obrony strategicznej, w formie przeciwuderzenia lub przeciwnatarcia²³. Istotą operacji zaczepnej jest opanowanie bądź odzyskanie określonego obszaru poprzez rozbicie broniących się zgrupowań przeciwnika oraz stworzenie warunków do kontynuowania działań zaczepnych. Natomiast jej celem jest rozbicie przeciwstawnego zgrupowania wojsk przeciwnika oraz opanowanie (odzyskanie) ważnych rubieży. Operację zaczepną przygotowują i prowadzą związki operacyjne.

Związek operacyjny może przechodzić do operacji zaczepnej po przegrupowaniu wojsk z głębi lub z rejonów położonych w bezpośredniej styczności z przeciwnikiem. Przegrupowania do operacji zaczepnych mogą być wykonywane w okresie kryzysu w ramach operacyjnego rozwijania, lub w toku działań wojennych (konfliktu). Operacja zaczepna związku operacyjnego może stanowić część strategicznej operacji obronnej lub może być prowadzona samodzielnie.

W obronie strategicznej Polski operacje zaczepne mogą być prowadzone w postaci:

- przeciwuderzenia;
- przeciwnatarcia;
- kolejnej operacji zaczepnej (rozwinęcia powodzenia).

²³ Por.: *Regulamin działań ...*, op.cit.

Przeciwuderzenie jest elementem obrony operacyjnej lub strategicznej i nie wychodzi z reguły poza uprzednio zorganizowaną strukturę obrony. Uczestniczy w nim jedynie część sił, a większość prowadzi nadal operację obronną (strategiczną operację obronną). Na zadania i sposób ich realizowania istotny wpływ ma przebieg operacji obronnej, w tym również szczebla nadrzędnego. Głębokość włamania przeciwnika w głąb ugrupowania obronnego, rzutuje w istotny sposób na decyzję o jego wykonaniu bądź też rezygnacji. Przeciwuderzenie może zakończyć się przejściem do obrony na wyznaczonej rubieży, a w korzystnych warunkach przekształcić się w przeciwnatarcie²⁴.

Przeciwnatarcie jako rodzaj operacji zaczepnej, może mieć miejsce wówczas, gdy większość sił dotychczas prowadzących operację obronną przejdzie do zwrotu zaczepnego, którego celem będzie rozbicie przeciwnika i odzyskanie utraconego obszaru. Przeciwnatarcie może wykraczać poza ramy systemu prowadzonej do tej pory operacji obronnej. Osiągnięcie celów w przeciwnatarciu tworzy warunki do kolejnej operacji zaczepnej (rozwinęcia powodzenia). Przeciwnatarcie związków operacyjnych może być prowadzone samodzielnie lub wspólnie z sąsiadami w ramach przeciwnatarcia szczebla nadrzędnego.

Kolejna operacja zaczepna (rozwinęcie powodzenia) jest konsekwencją pomyślnego wykonania zadań w przeciwuderzeniu lub przeciwnatarciu. Może być prowadzona wówczas, gdy w wyniku dokonanego przełomu w poprzedzających ją operacjach, przeciwnik po utracie inicjatywy operacyjnej (strategicznej) będzie przechodził do obrony na kolejnych rubieżach terenowych. Uzyskana przewaga nad przeciwnikiem i przyjęta inicjatywa operacyjna (strategiczna) pozwalają realizować kolejne cele zmierzające do całkowitego rozbicia jego zgrupowań i osiągnięcia celów wojny (konfliktu). W każdym z wymienionych wyżej rodzajów operacji zaczepnej inny będzie **cel działania**.

W przeciwuderzeniu cel będzie ograniczony i sprowadzać się może do:

- zamknięcia wyłomu i odtworzenia przedniej linii obrony;
- rozbicia sił zgrupowania uderzeniowego przeciwnika i wyhamowania jego natarcia.

Sposób realizacji każdego z wymienionych celów będzie inny. W pierwszym wypadku polegać będzie na odcięciu części zgrupowania przeciwnika w rejonie

²⁴ Por.: Zieliński J., *Zarys teorii ...*, op. cit., s. 121.

włamania, od jego sił głównych i podchodzących odwodów, poprzez odtworzenie obrony na jej głównym obszarze. W następnej kolejności przystępuje się do zniszczenia odciętych sił przeciwnika. W drugim wypadku chodzi o jak najszybsze okrążenie tych sił zgrupowania przeciwnika, które znalazły się w obszarze włamania i ich rozbicie wspólnie z sąsiadami.

W przeciwnatarciu, do którego przechodzi się po uprzednim powstrzymaniu operacji zaczepnej przeciwnika, **celem** jest rozbicie jego głównego zgrupowania uderzeniowego, a następnie rozwinięcie własnej operacji zaczepnej, zmierzającej do opanowania ważnych rubieży i obiektów znajdujących się często poza przednią linią dotychczasowej obrony oraz stworzenie dogodnych warunków do kolejnej operacji:

Celem kolejnej operacji zaczepnej może być rozbicie zgrupowań przeciwnika broniących się na kolejnych rubieżach obrony, aż do ostatecznego uniemożliwienia realizacji jego podstawowych celów. Kolejna operacja zaczepna występuje jako rozwinięcie powodzenia dotychczasowych działań zaczepnych.

Realizacja wymienionych rodzajów operacji zaczepnych odbywa się w określonych warunkach. Jednak nie zaistnieją one samoistnie, lecz będą zależeć od wielu czynników, spośród których najważniejszym są umiejętności dowódców i sztabów w swoistym sterowaniu działaniem przeciwnika.

W ramach zaczepnego **ugrupowania operacyjnego** do wykonania poszczególnych zadań tworzy się różne zgrupowania. Zazwyczaj są to główne i pomocnicze zgrupowania uderzeniowe oraz zgrupowania przeznaczone do obrony (osłony) poszczególnych kierunków. Oprócz nich tworzy się zgrupowania rodzajów wojsk jak np.: wojsk raketowych i artylerii, wojsk OPL i innych.

Wojska działające na kierunku głównego uderzenia stanowią **główne zgrupowanie uderzeniowe**. W jego skład wchodzi większość sił i środków związków taktycznych pierwszego rzutu, odwód, oddziały wydzielone oraz desanty powietrzne. Główne zgrupowanie uderzeniowe wspiera większość sił wojsk raketowych i artylerii, lotnictwa oraz wojsk zabezpieczających. Do wykonania zadań na pozostałych kierunkach wydziela się zgrupowania pomocnicze. Realizują one zadania związane z osłoną poszczególnych kierunków (skrzydeł zgrupowań uderzeniowych), zwłaszcza na tych kierunkach, na których przeciwnik rozwija lub ma możliwość rozwinięcia natarcia.

Tworzenie zgrupowania uderzeniowego może odbywać się przed rozpoczęciem lub w trakcie trwania operacji poprzez dodawanie kolejnych sił. Skład

zgrupowania uderzeniowego będzie ulegał nieustannym zmianom, wynikającym z potrzeb posiadania przewagi na przeciwnikiem w wybranym miejscu i czasie. Podczas tworzenia ugrupowania operacyjnego szczególnie ważnym jest zachowanie odporności poszczególnych jego elementów na oddziaływanie ogniowe i elektroniczne przeciwnika.

Zaczerwne ugrupowanie operacyjne wojsk powinno zapewnić:

- uzyskanie zdecydowanej przewagi nad przeciwnikiem na wybranym kierunku i w określonym czasie;
- wykonanie szerokiego manewru, zwłaszcza przy tworzeniu zgrupowania, podczas przenoszenia wysiłku działań na skrzydła i w głąb ugrupowania przeciwnika;
- dogodne warunki do ciągłego współdziałania między elementami ugrupowania operacyjnego;
- ciągłość dowodzenia, zabezpieczenia operacyjnego i logistycznego.

Ugrupowanie operacyjne może składać się z następujących elementów strukturalnych:

- pierwszego rzutu operacyjnego;
- odwodu ogólnowojskowego;
- zgrupowania wojsk raketowych i artylerii, wojsk OPL;
- odwodów o różnym przeznaczeniu, a przede wszystkim: inżynieryjnego, przeciwchemicznego, przeciwpancernego, oddziałów zaporowych.

Ponadto doraźnie mogą być organizowane:

- ◆ oddziały wydzielone, a w ich ramach oddziały i grupy rajdowe;
- ◆ desanty powietrzne.

Pierwszy rzut operacyjny przeznaczony jest do rozbicia głównego zgrupowania przeciwnika i rozwinięcia natarcia. Z tego względu jest on najsilniejszy i w jego skład wyznacza się z zasady większość sił i środków. Związki taktyczne pierwszego rzutu do prowadzenia operacji zaczepnej przygotowują się w rejonach wyjściowych, wyznaczonych w bezpośredniej styczności z przeciwnikiem lub rejonach wyjściowych oddalonych 20-40 km od rubieży wejścia do bitwy.

Odwód jest przeznaczony do potęgowania wysiłku wojsk i rozwijania powodzenia pierwszego rzutu, z zasady na kierunku głównego uderzenia lub jego

przeniesienia na inny kierunek. Ponadto do zmiany związków taktycznych pierwszego rzutu, jeśli poniosły one znaczne straty; odparcia lub rozbicia odwodów przeciwnika. W skład odwodu mogą wchodzić jeden-dwa związki taktyczne, które wzmacnia się odpowiednio w momencie wejścia do bitwy. Przeznaczony on jest także do walki z desantami przeciwnika i jego siłami, które pozostały na tyłach nacierających wojsk oraz wykonania innych, doraźnych zadań wynikłych z nieoczekiwanego rozwoju sytuacji.

Pozostałe elementy ugrupowania operacyjnego o charakterze specjalistycznym tworzone są zgodnie z organizacją, przeznaczeniem i taktyką rodzajów wojsk. Działania ich podporządkowane są zgrupowaniom uderzeniowym wykonującym zasadnicze zadania.

4.2.3. Operacje połączone

W operacjach połączonych (Joint Operations), operacjach sojuszniczych (Allied Operations) oraz sojuszniczych (wielonarodowych) operacjach połączonych (Allied [Combined] Joint Operations) dowództwo komponentu wojsk (sił) lądowych funkcjonuje zwykle na poziomie operacyjnym (operational level of war). Obejmuje on skoordynowane działania różnych rodzajów wojsk, zmierzające do osiągnięcia celu strategicznego. W ten sposób uzyskuje się zdolność do łączenia celów operacji zdefiniowanych na poziomie strategicznym²⁵, ze sposobami ich osiągnięcia realizowanymi na poziomie taktycznym²⁶. Innymi słowy dowództwo komponentu lądowego wykorzystuje zasady sztuki operacyjnej dla osiągnięcia celów postrzeganych w wymiarze strategicznym lub operacyjnym. Na poziomie strategicznym zamierzonym efektem jest zagwarantowanie, że cele Sojuszu i koalicji są jasno określone z zachowaniem globalnych i dalekosiężnych celów państw uczestniczących i składają się z możliwości wojskowych państw, które przejawiają wolę zaangażowania. Natomiast na poziomie operacyjnym zamierzonym efektem

²⁵ *Poziom strategiczny (strategic level of war) obejmuje działania zmierzające do osiągnięcia celów politycznych, zgodnie z możliwościami państwa (koalicji), przy użyciu wszystkich rodzajów sił zbrojnych.*

²⁶ *Poziom taktyczny (tactical level of war) obejmuje wszelkie działania związków taktycznych (niekiedy również operacyjnych), oddziałów i pododdziałów w celu efektywnego wykorzystania ich potencjalnych możliwości bojowych. Sukcesy i porażki na szczeblu taktycznym tworzą warunki do działań na szczeblu operacyjnym.*

jest zagwarantowanie, że taktyczne użycie wojsk jest zharmonizowane tak, by osiągnąć cele strategiczne. Wojska na tym szczeblu osiągają cele strategiczne poprzez zaplanowanie, zorganizowanie i przeprowadzenie kampanii i operacji.

Niezależnie od posiadanej władzy (kompetencji) oraz relacji w zakresie dowodzenia i kierowania, dowódca wojsk lądowych powinien być zdolny do przewidywania rozwoju sytuacji, tworzenia z posiadanych sił ugrupowania operacyjnego (zgrupowań operacyjnych), szybkiej reakcji na zmieniającą się sytuację operacyjno-taktyczną oraz płynnego przechodzenia od działań o charakterze defensywnym (obronnym) do ofensywnych (zaczepnych) i na odwrót. Stawia to przed siłami lądowymi wymóg utrzymania takiej wszechstronności i elastyczności, która umożliwia realizację wszelkich zadań na poziomie operacyjnym i taktycznym, sprecyzowanych przez nadrzędny szczebel dowodzenia. Powyższy wymóg dotyczy w równym stopniu działań prowadzonych podczas wojny (konfliktu zbrojnego), jak i działań prowadzonych w ramach operacji innych niż wojna (operacji pokojowych).

Wojska lądowe muszą być zatem przygotowane do realizacji szerokiego spektrum zadań, których treść i zakres uzależniona będzie od sytuacji polityczno-militarnej oraz operacyjno-taktycznej. Mogą one bowiem zostać użyte do obrony przed agresją potencjalnego przeciwnika, prowadzonej w ramach wojny globalnej, ale także do wykonania zadań związanych z bezpieczeństwem lokalnym i utrzymywaniem pokoju. Wychodząc z powyższego należy skonstatować, że działania wojsk lądowych mogą być rozrzucone w czasie i przestrzeni, toczyć się ze zmienną intensywnością oraz nie łączyć się ze sobą w żaden sposób.

Z przedstawionych wyżej ogólnych założeń wynika, że wojska lądowe powinny posiadać zdolność do prowadzenia działań, których ostatecznym celem jest pokonanie przeciwnika oraz opanowanie i utrzymanie określonego obszaru. Osiągnięcie takiego stanu będzie możliwe poprzez koncentrację sił na obszarze (w rejonie) operacji i uzyskanie przewagi nad przeciwnikiem, w decydującym czasie i miejscu. Podstawowymi komponentami (częściami składowymi) wojsk lądowych, zapewniającymi uzyskanie takich możliwości są ogólnowojskowe związki taktyczne (oddziały), których trzon stanowią jednostki zmechanizowane, pancerne i aeromobilne (np. desantowo-szturmowe, kawalerii powietrznej, lotnictwa wojsk lądowych) oraz jednostki rodzajów wojsk i służb. Ogólnowojskowe związki taktyczne (oddziały) powinny charakteryzować się wysokim poziomem siły uderzeniowej, możliwościami stawiania twardego oporu, zdolnością do manewrowania oraz

żywołnością, postrzeganą jako umiejętność przetrwania w najtrudniejszych warunkach współczesnego pola walki.

Potencjał bojowy stworzony przez połączone rodzaje wojsk jednostek bojowych może być mierzony skutkami powstałymi dzięki połączeniu manewru i siły ognia. Ze względu na przewidywany charakter działań, uzbrojenie, wyposażenie oraz zadania przewidywane do realizacji w wojskach lądowych wyróżnia się jednostki bojowe, wspierające i logistyczne. Jednostki bojowe to takie siły, które do starcia z przeciwnikiem stosują ogień i manewr wraz z systemami uzbrojenia strzelającymi ogniem bezpośrednim, co wyróżnia je od sił zwalczających przeciwnika ogniem pośrednim lub w inny sposób zapewniających wsparcie wojskom. Jednostkami bojowymi są przede wszystkim: wojska opancerzone (pancerne i piechota zmechanizowana), wojska powietrzno-manewrowe, rozpoznawcze oraz lotnictwa wojsk lądowych.

Wojska pancerne są przede wszystkim ofensywne w swoim charakterze. Mobilność, siła ognia, ochrona przed ogniem i psychologiczny efekt użycia czynią je podstawowym środkiem do przełamania obrony przeciwnika oraz, wykorzystywania powodzenia działań zaczepnych, zwykle poprzez wykonanie głębokich uderzeń w strefy tyłowe przeciwnika i do pościgu za jego wycofującymi się wojskami. Jednostki opancerzone mogą także osłabiać ataki przeciwnika i wykonywać kontrataki w trakcie obrony. Podstawą ich uzbrojenia są czołgi, które mogą niszczyć pojazdy opancerzone przeciwnika, piechotę, środki artyleryjskie oraz w określonych warunkach skutecznie zwalczają samoloty i śmigłowce w powietrzu.

Wojska zmechanizowane posiadają taką samą mobilność jak wojska pancerne lecz mniejszą siłę ognia i opancerzenie. Gdy piechota zmechanizowana wyposażona jest w bojowe wozy piechoty, wówczas może ona towarzyszyć czołgom w uderzeniach. W natarciu piechota zmechanizowana może działać jako siły opanowujące teren. W obronie stanowi podstawę zapewnienia manewru dla wojsk pancernych. Jednostki zmechanizowane i pancerne powinny działać wspólnie, w celu pokonania wojsk przeciwnika w różnych warunkach.

Jednostki spiesznej piechoty mogą działać w większości rodzajach terenów i pogody oraz zdolne są do wykonywania licznych zadań w całym spektrum konfliktu, szczególnie zaś do działań innych niż wojna. Z powodu swoich możliwości szybkiego przemieszczania się mogą one stanowić dominującą siłę w nagle rozwijających się

działaniach. W takich przypadkach mogą one wcześniej przechwycić inicjatywę, opanować i utrzymać teren, a także zmasowanym ogniem zatrzymać przeciwnika w dogodnym terenie. Spieszona piechota działa przede wszystkim w nocy lub w okresach ograniczonej widzialności. Jednostki te są szczególnie użyteczne do działań w zróżnicowanym terenie, w rejonach zabudowanych lub zurbanizowanych. Mogą one przenikać i szybko poruszać się na tyłach przeciwnika w celu wykonania zadań specjalnych. Jednostki spieszony piechoty osiągają decydujące rezultaty poprzez wykorzystywanie organicznych i wspierających sił oraz systemów uzbrojenia.

Wojska powietrzno-szturmowe posiadają najwyższą ruchliwość taktyczną i operacyjną. Ich zdolność przemieszczania i określone możliwości przeciwpancerne, czynią je przede wszystkim podstawą sił reagowania w działaniach skierowanych przeciwko wojskom pancernym. Są w stanie przenikać głęboko na terytorium przeciwnika aby przerwać linie łączności i komunikacji, opanować lotniska, niszczyć węzły dowodzenia, blokować jednostki wzmocnienia lub opanowywać kluczowe punkty terenowe.

Wojska powietrzno-desantowe mogą prowadzić działania w głębi ugrupowania przeciwnika, na dużych odległościach od linii styczności wojsk. Oddziały takie zrzucone mogą być na obiekt niemal w każdych warunkach atmosferycznych. Dowódcy muszą jednak uwzględniać, że użycie wojsk powietrzno - desantowych na dużych odległościach może je pozbawić wsparcia ze strony dodatkowych systemów broni przeciwpancernej. Natomiast na ziemi ich możliwości bojowe są podobne do innych jednostek piechoty.

Podstawowymi zadaniami jednostek rozpoznawczych jest prowadzenie rozpoznania przy użyciu wszelkich dostępnych środków. Są one w stanie odnaleźć przeciwnika i kształtować sytuację, zapewniając w ten sposób czas dla dowódcy na reakcję. Oddziały rozpoznawcze mogą opóźnić nacierającego przeciwnika, jak również zabezpieczać wycofywanie.

Lotnictwo wojsk lądowych wykonuje następujące zadania bojowe: uderzenia, rozpoznanie i osłona oraz walka powietrzna. Lotnictwo wykonuje swoje zadania przez cały czas trwania działań w styczności, w głębi i w rejonach tyłowych. Ich siła ognia, ruchliwość i szybkość pozwala dowódcom wojsk lądowych w szerokim zakresie wchodzić w kontakt i zwalczać wojska przeciwnika. Śmigłowce szturmowe

są idealnie przystosowane do szybkich reakcji w działaniach w styczności, w głębi i na tyłach. Jednostki śmigłowców szturmowych zapewniają szybkie, manewrowe i precyzyjne śledzenie przeciwnika oraz bezpośrednie oddziaływanie na niego siłą ognia. Szybkość i zdolności manewrowe jednostek śmigłowcowych, przy ich zdolności do wykorzystywania naturalnych ukryć i szybkości, niwelują ich wrażliwość na uderzenia.

W wielonarodowych (sojuszniczych) operacjach połączonych, wojska lądowe składać się będą z jednostek o różnej przynależności narodowej. Siły te powinny być przygotowane do prowadzenia wspólnych działań. Powyższy warunek można osiągnąć - między innymi - dzięki wcześniejszym wspólnym ćwiczeniom, wspólnemu szkoleniu oraz innym formom współpracy. Należy zatem sądzić, że osiągnięcie wysokiego poziomu interoperacyjności (interoperability²⁷) formacji wielonarodowych jest podstawą przygotowania i prowadzenia efektywnych działań wojsk lądowych, prowadzonych w ramach operacji połączonych.

Z powyższych konstatacji wynika jednoznacznie, iż wojska lądowe powinny być przygotowane do prowadzenia działań militarnych w wymiarze operacyjnym i taktycznym, we wszystkich możliwych formach, z użyciem wszelkich rodzajów broni. Z założeń operacji połączonych wynika także, iż muszą posiadać zdolność do ścisłego współdziałania z innymi komponentami, realizującymi zadania w ramach operacji połączonych (siłami powietrznym, specjalnymi, morskimi, itd.). Kolejnym warunkiem prowadzenia efektywnych działań jest ich zdolność do szybkiego koncentrowania i rozpraszania sił oraz uderzeń ogniowych, a także prowadzenia całodobowej walki, we wszystkich warunkach klimatycznych i terenowych. Istotną przesłanką osiągnięcia powodzenia przez wojska lądowe jest umiejętność skutecznego przeciwstawiania się silnym, powietrzno-lądowym zgrupowaniom przeciwnika oraz zagrożeniom z powietrza.

Poszczególne etapy operacji wojsk lądowych będą rozgrywane sekwencyjnie (kolejno). Część z nich z nich będzie realizowana równocześnie, szczególnie podczas prowadzenia działań zaczepnych.

W wielu sytuacjach działania wojsk lądowych mogą mieć charakter liniowy, z czytelnie zdefiniowanymi pod względem geograficznym liniami rozgraniczenia (boundaries), sąsiadującymi jednostkami, operacjami głębokimi (deep operations),

²⁷ Zdolność systemów, jednostek lub sił do zapewnienia świadczeń innym oraz przyjęcia ich od innych systemów, jednostek lub sił.

bezpośrednimi (close operations) oraz tyłowymi (rear operations). Należy zatem zaznaczyć, że w operacjach liniowych kładzie się duży nacisk na utrzymanie położenia własnych sił w stosunku do sąsiadów (innych sił), a także na precyzyjnym zdefiniowaniu rejonów rozmieszczenia (postoju, ześrodkowania) wojsk. Dotyczy to również określania położenia wykrytych celów. Natomiast w działaniach o charakterze nieliniowym nie określa się wyraźnie linii frontu oraz tyłów. W operacjach tego typu wojska lądowe skupiają swoją uwagę głównie na wyznaczonych celach (zadaniach), których treścią może być zniszczenie sił przeciwnika lub opanowanie i kontrola nad ważnym obszarem. Mniej uwagi zwraca się na zależności geograficzne i położenie własnych wojsk w stosunku do innych sił (sąsiadów). Dyslokacja sił może następować z chwilą rozpoczęcia działań, zaś ich utrzymanie jest realizowane przez cały okres operacji.

Istotnym czynnikiem wpływającym na realizację zadań przez wojska lądowe jest wsparcie, którego powinny udzielać inne komponenty. Wsparcie ze strony sił powietrznych, marynarki wojennej, sił specjalnych czy innych komponentów nie powinno być postrzegane jako odrębne operacje. Musi być bowiem realizowane jako jedna, wspólna, kompleksowa operacja, którą zaplanowano dla osiągnięcia celów nakreślonych przez dowódcę połączonych sił (Joint Force Commander – JFC). W tych warunkach dowódca komponentu wojsk lądowych jest w pełni odpowiedzialny za planowanie, realizację oraz synchronizację manewrów wojsk oraz wsparcia ogniowego. W celu usprawnienia synchronizacji określa on priorytety w zakresie niszczenia celów, oczekiwane efekty (skutki) oraz czas prowadzenia wsparcia. Wszystkie wymienione przedsięwzięcia powinny umożliwić przeciwnikowi efektywne, skoordynowane użycie posiadanych sił na obszarze operacji oraz zapewnić osiągnięcie powodzenia własnym wojskom.

Działania wojsk lądowych prowadzone w ramach operacji połączonych, niezależnie od skali konfliktu sprowadzać się będą zazwyczaj do utrzymania określonego obszaru (terenu), zniszczenia sił przeciwnika oraz odzyskania utraconego terytorium. Z powyższego wynika, że muszą być one w jednakowym stopniu zdolne do prowadzenia operacji²⁸ (działań) o charakterze zaczepnym

²⁸ *Operacja wojsk lądowych - zespół różnorodnych działań związków operacyjnych lub specjalnie wydzielonych zgrupowań dla osiągnięcia celu strategicznego (operacyjnego). Obejmuje skoordynowane czasowo i przestrzennie działania realizowane przed starciem zbrojnym, bitwy (walki) oraz działania po bitwie (walce) w czasie pokoju, kryzysu i wojny. Bitwy (walki) oraz działania*

(ofensywnych) oraz obronnych (defensywnych). Mogą mieć miejsce w styczności z przeciwnikiem, być prowadzone jednocześnie przez poszczególne elementy wchodzące w skład wojsk lub przez wojska w całości. W celu osiągnięcia ciągłości, działania łączone są podczas operacji etapami pośrednimi, w których wojska wychodzą z walki lub dążą do ponownego kontaktu z przeciwnikiem. Zalicza się do nich: marsz zbliżania, bój spotkaniowy, działania na połączenie, wycofanie oraz luzowanie wojsk.

Osiągnięcie takiego stanu wymaga posiadania umiejętności oraz potencjalnych możliwości tworzenia przewagi w wybranym miejscu i czasie. W warunkach współczesnego pola walki będzie to możliwe poprzez śmiały, zaskakujący dla przeciwnika oraz sprawnie przeprowadzony manewr, dążenie do precyzyjnego określenia punktu kulminacyjnego oraz stałe utrzymywanie w odwodzie sił, które zdolne będą do przechylenia na własną korzyść szali zwycięstwa.

Współcześnie manewr postrzegany być powinien jako użycie sił na polu walki poprzez wykonanie ruchów wojsk połączonych z ogniem, prowadzonych dla uzyskania przewagi położenia nad przeciwnikiem w celu wykonania zadania. Koordynacja sił zaangażowanych w wykonanie manewru wymaga stosowania środków kontroli pola walki, które obejmują wiele aspektów. Zalicza się do nich precyzyjne określenie zamiaru działania (Concept of Operations²⁹) oraz identyfikację poszczególnych faz operacji (pośrednich i końcowej). Ponadto wymagane jest precyzyjne określanie zadań oraz linii rozgraniczenia, oddzielających od siebie sąsiadujące siły, a także ustalenie zakresu odpowiedzialności (kompetencji) poszczególnych dowódców. W działaniach zaczepnych istotne jest także graficzne przedstawienie zamiarów poprzez sprecyzowanie osi (kierunków) natarcia i orientacyjnych kierunków manewru (ruchu) wojsk oraz określenie wysuniętych pozycji wojsk własnych, w celu uniknięcia sytuacji konfliktowych.

W ramach koordynacji działań wojsk wyznacza się przednią linię wojsk własnych (FLOT - Forward Line of Own Troops) i przedni skraj obrony (FEBA - Forward Edge of the Battle Area), Obejmuje ona również linie ilustrujące położenie wojsk w poszczególnych fazach operacji, linie koordynacyjne wsparcia ogniowego

wchodzące w skład operacji wojsk lądowych mogą być skoordynowane czasowo i przestrzennie lub też prowadzone niezależnie od siebie. Por.: Regulamin działań ..., op. cit.

²⁹ *Koncepcja działań - jasne i zwarte określenie sposobu działania wybranego przez dowódcę w celu wykonania zadania.*

(FSCL - Fire Support Co-ordination Line) i działania lotnictwa oraz linie obrony przeciwlotniczej.

W wielonarodowych operacjach połączonych prowadzonych na lądzie mogą być zaangażowane siły lądowe, marynarki wojennej, desantu morskiego i lotnictwa, pochodzące spoza Sojuszu. Operacje tego typu będą wymagały szczególnie wysokiego poziomu koordynacji. Obejmuje ona planowanie i organizowanie działań, dyslokację poszczególnych jednostek (zarówno bojowych, jak i wsparcia) oraz ich użycie a także koordynację działań logistyki i przedsięwzięć zabezpieczenia bojowego. W tej sytuacji szczególnie istotna jest realna ocena możliwości poszczególnych komponentów narodowych, istniejących ograniczeń oraz priorytetów. Wspomniana ocena wraz ze skoordynowanym planowaniem może wpływać na powiększenie potencjału bojowego oraz pozwala stosunkowo szybko osiągnąć zamierzony efekt końcowy. Umożliwia także poniesienie minimalnych strat, mniejsze zużycie środków bojowych, a także ograniczenie zniszczeń infrastruktury cywilnej i wojskowej.

Istotnym czynnikiem zapewniającym prowadzenie skutecznych przez wojska lądowe jest synchronizacja na polu walki. Jest to zdolność do skupienia środków i działań w czasie i w przestrzeni w celu stworzenia jak największego potencjału bojowego w decydującym miejscu. Synchronizacja obejmuje zmasowanie efektów siły bojowej (wojsk i ognia) w decydującym punkcie, w celu osiągnięcia przewagi nad przeciwnikiem, przy użyciu wszystkich dostępnych środków.

Synchronizacja zazwyczaj wymaga jasnej koordynacji pomiędzy różnymi jednostkami i działaniami zachodzącymi w toku danej operacji. Działania prowadzone w ramach obszaru odpowiedzialności charakteryzowane są trzema ściśle ze sobą powiązаныmi sposobami działania - działaniami w głębi, w styczności i w obszarze tyłowym. Dowódcy muszą synchronizować równocześnie walkę w głębi, w styczności oraz działania w obszarze tyłowym w sposób, który jawi się przeciwnikowi jako jedna ciągła operacja przeciwko niemu. Synchronizacja działań w głębi, w styczności i w obszarze tyłowym jest złożonym przedsięwzięciem i wymaga jasnego zrozumienia myśli przewodniej dowódcy. Wojska własne muszą dążyć do zaatakowania przeciwnika jednocześnie na całej głębokości pola walki i zmasować zarówno rezultaty jak i siły w czasie i w miejscu niezbędnym do wykonania zadania. Działania bojowe wojsk lądowych prowadzone są w celu wykrycia przeciwnika, zablokowania go, przez co pozbawienia swobody działania oraz atakowania go w

celu doprowadzenia do jego porażki. Aby to osiągnąć, działania mogą być jednocześnie i powinny być ściśle zintegrowane. Są one także prowadzone w ramach działań w głębi, w styczności i obszarze tyłowym.

Pojęcia działań w głębi, w styczności i obszarze tyłowym stosowane są do opisu jak te trzy rodzaje działań mają się do siebie, po pierwsze funkcjonalnie, czyli co mają osiągnąć i po drugie geograficznie, czyli gdzie mają to osiągnąć. Te trzy rodzaje działań muszą być rozpatrywane łącznie i rozumiane jako całość na każdym szczeblu dowodzenia od szczebla brygady wzwyż. Wymagają one ciągłej i pieczołowitej synchronizacji, a idealnie jest, gdy prowadzone są jednocześnie, ponieważ każde z nich będzie wpływać jedno na drugie. Działania w głębi, w styczności i w obszarze tyłowym wymagają także integracji pomiędzy szczeblami dowodzenia z powodu zróżnicowania skali i natężenia działań prowadzonych przez jednostki o różnej wielkości i możliwościach. Podczas gdy wykrycie przeciwnika jest wspólną funkcją wszystkich operacji, zablokowanie i atakowanie go może być osiągnięte albo przez działania w głębi albo w styczności, zgodnie z ogólnym zamiarem walki. W celu zapewnienia koncentracji sił, przez cały czas określony będzie główny wysiłek operacji. Działania w obszarze tyłowym będą niezmiennie zabezpieczać i podtrzymywać wojska, przez co zapewnia się swobodę działania przyszłych operacji.

Celem działań w głębi jest przede wszystkim odnalezienie i blokowanie przeciwnika, utrzymywanie go z dala od obiektów ataku oraz ograniczanie jego swobody działania, a tym samym tworzenie sprzyjających warunków do działań w styczności. Są one zwykle prowadzone z dużym rozmachem i w długim przedziale czasu. Działania w głębi to w zasadzie działania zaczepne w swoim charakterze i mogą same przez się prowadzić do bezpośredniego starcia. Są one środkami ograniczania możliwości przeciwnika co do manewru poprzez skupienie się na jego punktach wrażliwych na uderzenia, tak by był on niezdolny doprowadzić swoje wojska do gotowości. Może to być wystarczające do opóźniania go lub odciągnięcia z kierunku głównego wysiłku, dzięki możliwościom rażenia współczesnego uzbrojenia w powiązaniu z dokładnymi systemami pozyskiwania danych, co w konsekwencji pozwala, aby działania w głębi miały udział, oprócz blokowania, w bezpośrednim atakowaniu przeciwnika.

Celem działań w styczności jest przede wszystkim angażowanie przeciwnika w walkę, stosując różne sposoby osiągania wyników w zakresie od niszczenia do internowania w celu wyeliminowania życiowo ważnych elementów jego sił. Działania w styczności będą zazwyczaj prowadzone na niewielką głębokość oraz w ograniczonym przedziale czasu i dlatego związane są z osiąganiem sukcesów w bieżących walkach i zaangażowaniem wojsk w bezpośrednim starciu z przeciwnikiem. Dzięki zaangażowaniu w bezpośrednie działanie przeciwko siłom przeciwnika ich skutek jest prawdopodobnie zarówno natychmiastowy jak i namacalny (faktyczny). Nie są one jednakże prowadzone jedynie przez jednostki bojowe lecz obejmują działalność jednostek wsparcia bojowego oraz zabezpieczenia logistycznego działających na ich rzecz.

Celem działań w obszarze tyłowym jest zapewnienie swobody działania poprzez ochronę wojsk, podtrzymywanie działań bojowych i zachowanie swobody manewru wojsk niezaangażowanych. Zwiększają one zarówno ogólną głębokość działań i dostarczają środków do zmiany tempa działań. Chociaż działalność w ramach zabezpieczenia logistycznego jest ważnym składnikiem, to działania w obszarze tyłowym są znacznie szersze co do zakresu i obejmują: gromadzenie, przegrupowanie i ochronę odwodów lub kolejnych rzutów wojsk; zmianę rejonów rozmieszczenia wojsk; organizację i ochronę działających baz oraz linii komunikacyjnych; zabezpieczenie i ochronę osób i urządzeń cywilnych; współpracę cywilno-wojskową (CIMIC), w tym współpracę z władzami narodowymi. Działania w obszarze tyłowym regulują dostarczaniem wzmocnienia i uzupełnieniami stanów, przegrupowaniem, odbudową i odtwarzaniem zdolności bojowej wojsk.

Głębia, bezpośrednia styczność i obszar tyłowy są przede wszystkim środkami zobrazowania działań poprzez ich funkcje. Wojska ugrupowane w przedzie mogą równie dobrze być zaangażowane do działań w głębi, w styczności i na tyłach. Podobnie mogą one działać zarówno na dużych jak i małych odległościach, zależnie od występującej aktywności i środków zastosowanych do ich przerzutu. Przykładowo, działania w styczności mogą być skupione na ograniczonej przestrzeni lub obejmować znaczny obszar w trzech wymiarach. Decydującym czynnikiem jest funkcja, którą spełniają wojska. Zazwyczaj działania w głębi obejmują poszukiwanie i blokowanie przeciwnika, a działania w styczności spełniają funkcję jego atakowania. Działania w obszarze tyłowym związane są z wsparciem, podtrzymywaniem i ochroną wojsk wypełniających powyższe funkcje. Wszystkie rodzaje wojsk mogą być

zaangażowane w każde z tych działań. Przykładowo, jednostki logistyczne prowadzić mogą działania w głębi lub w styczności, jeśli zadanie przez nie wykonywane wspiera i podtrzymuje jednostki bojowe lub wsparcia bojowego w spełnianiu ich roli.

W ramach operacji połączonych wojska lądowe zwykle otrzymują - sprecyzowany przez dowódcę połączonych sił (JFC) obszar działania (AOO - Area of Operations) lub odpowiedzialności (AOR - Area of Responsibility), wynikający z przyjętej koncepcji operacji oraz wymogów (priorytetów), określonych przez dowódców innych komponentów. Powinien on być wypadkową potrzeb wynikających z zapewnienia głębokości umożliwiającej dokonanie szybkiego i skrytego manewru oraz prowadzenia walk na dogodnych rubieżach terenowych. Na podstawie otrzymanego zadania dowódca komponentu sił lądowych (JFLCC - Joint Force Land Component Commander) wyznacza - stosownie do potrzeb - obszary (pasy, rejony), w obrębie których działały będą podporządkowane mu siły. Obejmują one obszary operacji bezpośrednich, tyłowych i głębokich, a także inne (np. obszary wyznaczone jako potencjalne cele działania desantu morskiego, itp.). W wojskach lądowych jako zasadę przyjmuje się, że dowódcy operacyjni przygotowują i prowadzą działania zakrojone na szerszą skalę, w celu osiągnięcia celów strategicznych czy też operacyjnych, wytyczonych przez JFC. Natomiast dowódcy taktyczni rozgrywają walki i boje, dążąc do zrealizowania zadań wynikających z planu operacji (bitwy³⁰).

W celu zdefiniowania siłom lądowym obszaru działania (odpowiedzialności) JFC zwykle określa boczne, przednie i tylne linie rozgraniczenia. Powstały w ten sposób obszar (pas, rejon) posiada określone parametry przestrzenne (szerokość i głębokość), kształt i położenie w stosunku do sąsiadów oraz przeciwnika. Należy zaznaczyć, że powinien on zapewniać zarówno możliwość wykonania otrzymanego zadania, jaki i zachowanie bezpieczeństwa własnych (podległych) wojsk. W przypadku prowadzenia operacji połączonej na obszarach nadmorskich określa się zwykle linie rozgraniczenia wojsk lądowych z siłami marynarki wojennej i desantu morskiego. Powinny one zapewnić właściwą koordynację prowadzonych działań i zachowanie bezpieczeństwa własnych wojsk.

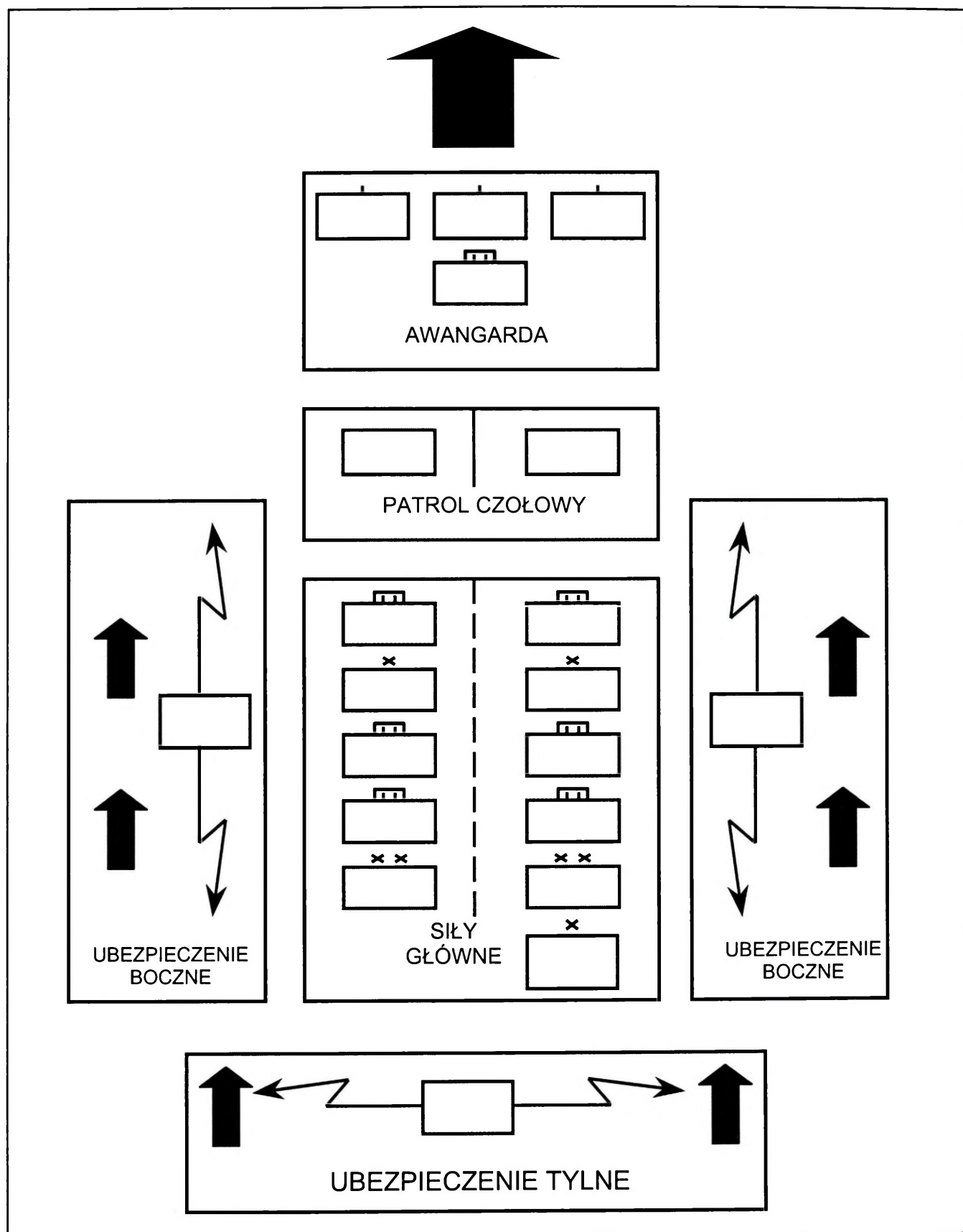
³⁰ *Bitwa - podstawowa część operacji, polegająca na skoncentrowanym w czasie i przestrzeni starciu sił głównych przeciwstawnych związków operacyjnych (taktycznych) mającym istotne znaczenie dla osiągnięcia celów operacji. Walki toczone w ramach bitwy mogą być skoordynowane czasowo i przestrzennie, mogą być także prowadzone niezależnie od siebie, lecz powinny być połączone wspólnym zamiarem.*

W ramach otrzymanego obszaru działania (odpowiedzialności) dowódca wojsk lądowych będzie zwykle określał (identyfikował) swój obszar zainteresowania (AOI - Area of Interest). Jego parametry przestrzenne (głębokość i szerokość) będą większe od przydzielonego obszaru odpowiedzialności. W jego obrębie dowódca wojsk lądowych, posiadanyimi siłami i środkami będzie prowadził rozpoznanie w celu zidentyfikowania i monitorowania wszelkich czynników (w tym działań przeciwnika), które mogą wpływać na przygotowanie i prowadzenie bieżących lub przyszłych operacji.

4.2.4. Działania pośrednie

Działania komponentu lądowego mogą być prowadzone jednocześnie przez poszczególne elementy wchodzące w jego skład lub przez całość sił. W celu osiągnięcia ciągłości, ich działania łączone są podczas operacji etapami pośrednimi, w których wojska wychodzą z walki lub dążą do ponownego kontaktu z przeciwnikiem. Zalicza się do nich: marsz zbliżania, bój spotkaniowy, działania na połączenie, wycofanie, luzowanie wojsk oraz (na poziomie operacyjnym) działania opóźniające. W określonych sytuacjach mogą być wyspecyfikowane inne, w tym miejscu nie ujęte formy działań pośrednich.

Marsz zbliżania (rys 2.2.) polega w swej istocie na prowadzeniu działań, w których wojska dążą do uzyskania lub odtworzenia styczności z przeciwnikiem. Dla osiągnięcia tak postrzeganego celu niezbędne jest prowadzenie intensywnych działań rozpoznawczych, zwracając w nich szczególną uwagę na osłonę skrzydeł. Jest to bardzo ważne, bowiem ubezpieczenia przeciwnika powinny być niszczone lub obezwładniane bez zmniejszenia tempa przemieszczania sił głównych. Marsz zbliżania wykonuje się zwykle w ramach przygotowania do późniejszego działania i kończy się wtedy, gdy siły główne rozmieszczone zostaną zgodnie z planem dowódcy. Ponieważ dzięki niemu wojska przechwytyją i utrzymują inicjatywę, działanie to może pociągać za sobą potrzebę zniszczenia lub zmuszenia do wycofania mniejszych sił przeciwnika oraz opanowania terenu o znaczeniu taktycznym.

Rys.4.2. Ugrupowanie wojsk podczas marszu zbliżania³¹

Tempo marszu zbliżania będzie się zmieniać zgodnie z aktualną sytuacją operacyjno-taktyczną. Śmiałe, szybkie działania powinny być połączone

³¹ Por.: Doktryna taktyczna sił lądowych ATP-35(B).

z zachowaniem dążenia do utrzymania właściwego stosunku sił, tak by ewentualna reakcja przeciwnika i zmiana charakterystyki terenu nie powodowały zachwiania przyjętych planów działania. Niekiedy zasadne może być obejście stawiających opór sił przeciwnika (gdy są one wiązane przez siły działające od czoła) lub podjęcie decyzji o ich rozbiciu przez kolejne rzuty wojsk własnych.

Wszyscy dowódcy muszą być zatem przygotowani do samodzielnego działania zgodnie z zamiarem przełożonego i otrzymanym zadaniem, dążąc do zaskoczenia przeciwnika, niedopuszczenia do zrównoważenia stosunku sił i wykorzystania powodzenia. Marsz zbliżania kończy się wtedy, gdy osiągnięte zostanie zamierzone położenie, albo gdy działania przeciwnika wymuszą rozwinięcie i wejście do działań sił głównych.

Podczas marszu zbliżania najkorzystniejsze jest ugrupowanie wojsk w kilku usamodzielnionych kolumnach. Pozwala to na ich szybkie rozwinięcie i zwiększa prawdopodobieństwo realizacji zadań, nawet w wypadku obezwładnienia jednej kolumny. Jak już wspomniano w działaniach tych szczególnie ważną rolę spełniają elementy ubezpieczenia, albowiem maszerujące wojska są narażone na uderzenia przeciwnika ze wszystkich kierunków oraz wszelkich możliwych wymiarów.

Bój spotkaniowy jest działaniem, którego istota polega na dążeniu obu stron do wykonania swojego zadania poprzez działania zaczepne. Bój spotkaniowy będzie często pojawiał się podczas marszu zbliżania, w formie nagłych (agresywnych) uderzeń. Z kolei w działaniach zaczepnych i obronnych będzie to oznaczać moment przejściowy, którego rezultat może decydować o charakterze przyszłych działań. Nawet gdy główna część wojsk broni się, naciera lub prowadzi działania opóźniające, poszczególne elementy mogą znaleźć się w sytuacji, która posiada cechy boju spotkaniowego. Należy zaznaczyć, że chociaż wojska na szczeblu dywizji i wyższym (posiadające przestrzeń do manewru) mogą być niekiedy zaangażowane w całości w bój spotkaniowy, to jednak jest on typowy dla szczebla brygady i niższych.

Wyniki badań wskazują, że bój spotkaniowy może wyniknąć, gdy wojska przemieszczają się w przewidywaniu wejścia do walki (w kolumnach na drogach marszu), nawiązują styczność z przeciwnikiem (o którym posiadały mało informacji) lub przypadkiem (gdy rozpoznanie było nieskuteczne). Może on wyniknąć także, gdy obie strony wiedzą nawzajem o swoich działaniach i decydują się na atak. W tej sytuacji celem boju spotkaniowego jest dążenie do uzyskania lokalnej przewagi, opanowania taktycznie ważnego terenu, utrzymania tempa lub zapewnienia sobie

przewagi nad przeciwnikiem. Ponadto bój spotkaniowy wyniknąć może także wtedy, gdy jedna ze stron wykonuje zwrot zaczepny w działaniach obronnych.

Podstawową zasadą boju spotkaniowego jest uchwycenie i utrzymanie inicjatywy. Daje to dowódcy swobodę działania, jakiej potrzebuje zarówno w celu zakończenia pierwotnego zadania bojowego, jak i podjęcia nowego zadania. Powodzenie zależy w większości przypadków od szybkości reakcji dowódcy, bowiem to on będzie decydował o tym, jak rozwijać bój spotkaniowy w ramach jednego z dwóch głównych rodzajów działań (tj. obrony lub natarcia). Ponadto zależec będzie przede wszystkim od umiejętnego przewidywania rozwoju walki oraz doprowadzenia do pełnego użycia wojsk, będących w dyspozycji. W ten sposób śmiałe i energiczne działania dowódców na wszystkich szczeblach, są zwykle kluczem do powodzenia. Natychmiastowe działanie w celu uzyskania inicjatywy obniża szansę przeciwnika na realizację jego planów i może pomóc w zachowaniu swobody działania wojsk własnych.

Działania na połączenie prowadzone są wtedy, gdy wojska łączą się na terytorium kontrolowanym przez przeciwnika. Ich istota polega na uzyskaniu styczności pomiędzy dwoma lub więcej własnymi zgrupowaniami, które mogą mieć te same lub różne zadania. Działania na połączenie są w swoim charakterze zwykle działaniami zaczepnymi, bowiem koniecznym może być zniszczenie przeciwnika, który znalazł się pomiędzy własnymi wojskami.

Zadanie podejmowane w ramach działania na połączenie będzie zwykle adekwatne do późniejszych zadań. Połączenie z okrążonymi lub odciętymi wojskami może mieć miejsce na rubieży obrony prowadzonej przez te wojska lub wiązać się z dążeniem do wyjścia z okrążenia. Wielkość i skład sił uzależnione jest z reguły od przyszłego zadania bojowego. Należy podkreślić, że potrzeba działań na połączenie może być częścią zamiaru działań. Głównym problemem w tym rodzaju działań jest szybkość w przeprowadzeniu połączenia, aby obniżyć możliwość reakcji przeciwnika i zminimalizować okres narażania się na nie.

Wycofanie występuje wtedy, gdy wojska wychodzą z walki w celu przerwania styczności z przeciwnikiem. Natomiast odejście różni się od wycofania tym, że jest to przemieszczenie wojsk nie będących w styczności z przeciwnikiem i ma charakter organizacyjny. Wycofanie z walki może być podjęte w sytuacji, gdy cel działania nie może być osiągnięty i wojska są zagrożone pokonaniem lub gdy cel jest osiągnięty i brak jest dalszej potrzeby utrzymywania styczności z przeciwnikiem. Ponadto może

być realizowane po to, by uniknąć walki w niesprzyjających warunkach taktycznych, np. by dostosować się do przemieszczeń sąsiadów. Niekiedy wycofanie będzie stosowane ze względu na potrzebę użycia wojsk w innym rejonie lub z powodu trudności z realizacją zabezpieczenia logistycznego.

Wycofanie z walki powinno być przeprowadzone tak, aby ewentualne oddziaływanie przeciwnika na to działanie było minimalne. Realizacja tej zasady wymusi położenie głównego nacisku na rozpoznanie, zaskoczenie i szybkość działania. Jak wskazują wyniki badań istotnym problemem podczas wycofania jest zerwanie kontaktu z przeciwnikiem, bowiem warunki w jakich zachodzi są zwykle niesprzyjające. Przeciwnik będzie posiadał wówczas inicjatywę na lądzie, a wojska będą narażone na jego atak podczas wycofywania się i być może zmuszone do ponownej organizacji obrony. Ponadto sytuacja powietrzna może być także niesprzyjająca. W tym przypadku wycofanie powinno być rozpoczęte w ciemności lub w warunkach ograniczonej widoczności.

Luzowanie wojsk nalega na wykonaniu takich działań, w których jedne siły przejmują od drugich prowadzenie dotychczasowych działań. Wyniki badań wskazują, że można wyspecyfikować następujące rodzaje luzowania:

- luzowanie na miejscu, polegające na działaniu, w którym całość lub część wojsk zastępowane są na pewnym odcinku przez jednostkę luzującą;
- przejście przez ugrupowanie sił będących w styczności, polegające na działaniu, w którym wojska luzujące nacierają poprzez siły znajdujące się w styczności z przeciwnikiem;
- przejęcie zadania od sił wychodzących z walki, polegające na działaniu, w którym wojska przemieszczające się do tyłu przechodzą poprzez odcinek jednostki zajmującej tyłową pozycję obrony.

Luzowanie podejmowane jest zwykle wtedy, gdy wojska nie są w stanie kontynuować swojego zadania bojowego, potrzebne są do działań w innym rejonie lub zakończyły swoje zadanie bojowe. Innymi słowy w takiej sytuacji, w której powinny zostać zamienione aby uniknąć utraty zdolności bojowej lub nie są w stanie realizować nowego zadania. A zatem luzowanie zazwyczaj podejmowane jest w celu utrzymania ogólnego poziomu zdolności bojowej. Nieodłączne z tymi działaniami jest przekazanie odpowiedzialności za realizowane dotąd zadanie. Podstawowym wymogiem jest także to, by przekazanie to miało miejsce przy

jednoczesnym zachowaniu pożądanego poziomu możliwości operacyjnych (bojowych).

Działania opóźniające mogą być prowadzone niezależnie (na szczeblach taktycznych) lub w ramach innych rodzajów działań (na szczeblach operacyjnych). Stanowią z reguły podstawę innych działań, głównie poprzez utrzymanie terenu oraz zapewnienie elastyczności i swobody działania w celu zadania przeciwnikowi maksymalnych strat.

Celem działań opóźniających jest zwykle powstrzymanie natarcia przeciwnika poprzez zadawanie mu strat, które obniżają jego możliwości bojowe. Niekiedy ich celem jest wmanewrowanie przeciwnika do rejonu, w którym będzie podatny na uderzenia lub uniknięcie walki w niepożądanych (niewygodnych) warunkach, a tym samym ochrona sił własnych. W działaniach opóźniających struktura obszaru działań jest podobna do tej, która występuje w obronie. Opóźnianie zaczyna się zwykle od rubieży podanej w zadaniu i rozciąga się do tyłu do rubieży, gdzie odpowiedzialność za przeciwnika przechodzi na inne wojska lub do rubieży, na której zmienia się rodzaj działań (tj. zwykle na przedniej rubieży obrony - FEBA lub rubieży przejęcia odpowiedzialności – HL). W ramach tak określonego rejonu wojska rozdzielone będą zwykle bocznymi liniami rozgraniczenia. Szerokości obszaru opóźniania dla oddziału i związku taktycznego będzie zwykle większa w stosunku do szerokości w obronie.

4.3. Operacje wsparcia pokoju

Współcześnie bardzo wielką uwagę przykładana się do rozlicznych przedsięwzięć, których celem jest utrzymanie pokoju w skali globalnej. Nie bez powodów sądzi się, że nawet najmniejszy konflikt, określany jako lokalny (przygraniczny, o małej intensywności, itp.) może stać się zaczątkiem konfliktu postrzeganego w skali szerszej, nawet globalnej. Między innymi dlatego, w dokumentach sygnowanych przez ONZ przewiduje się wiele instrumentów przeznaczonych do kontrolowania oraz rozwiązywania konfliktów między państwami i wewnątrz państw. Do najważniejszych z pośród nich zalicza się:

- dyplomację prewencyjną, obejmującą działania podejmowane w celu zapobieżenia powstaniu sporów, zapobiegania eskalacji istniejących sporów i ich przerodzenia się w konflikt oraz ograniczaniu konfliktu, jeśli ma on miejsce;

- tworzenie pokoju, polegające na doprowadzeniu wrogich stron do zgody zwykle w oparciu o środki pokojowe, przewidziane w Rozdziale VI Karty NZ³²;
- utrzymanie pokoju, polegające na wprowadzeniu i zaangażowaniu personelu wojskowego (policyjnego, cywilnego) ONZ na obszarze konfliktu;
- budowanie pokoju, polegające na odbudowie struktur politycznych i administracyjnych, które będą skłonne i zdolne umacniać pokój oraz zapobiegać odnowieniu się konfliktu;
- rozbrojenie;
- sankcje, polegające na zerwaniu lub ograniczeniu stosunków gospodarczych, dyplomatycznych, komunikacyjnych oraz związanych z wymianą informacji;
- wymuszanie pokoju, polegające na użyciu Sił Zbrojnych państw członków ONZ w formie demonstracji, blokad lub innych operacji o charakterze militarnym.

Przyjmuje się, że pierwsze cztery z wymienionych instrumentów mogą być stosowane jedynie za zgodą stron konfliktu. Natomiast sankcje i wymuszanie pokoju są środkami przymusowymi, nie wymagają zatem zgody zaangażowanych stron. Z kolei rozbrojenie może nastąpić w wyniku uzgodnienia lub w kontekście przymusowej akcji na mocy postanowień Rozdziału VII Karty Narodów Zjednoczonych³³.

Biorąc powyższe pod uwagę należy skonstatować, że jednym z istotnych elementów współczesnych działań operacyjnych są operacje wsparcia pokoju. Warto w tym miejscu zwrócić uwagę na to, że w obowiązujących dokumentach normatywnych nie stosuje się w odniesieniu do nich jednolitej terminologii. Np. w „Regulaminie działań wojsk lądowych” są one definiowane jako wojskowe operacje pokojowe (s. 11) lub jako działania na rzecz wsparcia pokoju (s. 247)³⁴. Niekiedy definiowane są jako działania pokojowe³⁵, operacje pokojowe³⁶ lub misje pokojowe. Wychodząc z założenia, że należy dążyć do ujednolicenia pojęć obowiązujących w naszych Siłach Zbrojnych z tymi, które funkcjonują w innych armiach Sojuszu Północnoatlantyckiego, w dalszych rozważaniach stosować będziemy termin „Operacje wsparcia pokoju” (*ang. Peace Support Operations - PSO*). Takie

³² W Rozdziale VI Karty Narodów Zjednoczonych przewiduje się wiele różnych sposobów pokojowego rozstrzygnięcia sporów. Zalicza się do nich, między innymi rokowania, arbitraż, pośrednictwo, postępowanie sądowe, powoływanie i kierowanie do rejonu konfliktu misji dobrej woli, misji obserwacyjnych lub oddziałów pokojowych.

³³ Por.: Boutros-Ghali B., *Program dla pokoju*, Warszawa 1995.

³⁴ Por.: *Regulamin działań wojsk lądowych*, Rozdział 20 „Działania na rzecz wsparcia pokoju”, Warszawa 1999.

³⁵ Por.: Huzarski M., *Zagadnienia taktyki wojsk lądowych*, Toruń 1999, s. 25.

³⁶ Por.: *Fm 100-23 Peace Operations*, Headquarters Department of the Army, December 1994.

określenie zastosowano, między innymi, w wielu dokumentach sygnowanych przez NATO³⁷.

Pod pojęciem operacji wsparcia pokoju należy rozumieć różnego rodzaju działania militarne i niemilitarne, prowadzone pod auspicjami i zgodnie z mandatem³⁸ Organizacji Narodów Zjednoczonych oraz innych organizacji międzynarodowych (np. Organizacji Bezpieczeństwa i Współpracy w Europie, Unii Europejskiej, itp.). Zwykle angażuje się w nich wydzielone, zwykle wielonarodowe kontyngenty sił zbrojnych oraz różnego rodzaju organizacje i agendy rządowe oraz pozarządowe.

Operacje wsparcia pokoju (PSO) są przygotowywane i prowadzone w celu osiągnięcia określonych rozwiązań politycznych. Ich rodzaj oraz zakres uzależnione są od charakteru konfliktu (międzynarodowy, wewnętrzny), sił uczestniczących w konflikcie (regularne siły zbrojne, organizacje paramilitarne, zorganizowane grupy przestępcze) oraz politycznej woli uczestników konfliktu co do jego rozwiązania. Zatem działania społeczności międzynarodowej, podejmowane w celu rozwiązania lub przynajmniej ograniczenia zasięgu konfliktu obejmują z reguły cały, złożony konglomerat działań dyplomatycznych, politycznych, wojskowych i humanitarnych. Powinny być one postrzegane jako swoisty system, którego skuteczność oceniana jest przez pryzmat zdolności do zapobiegania, ograniczania oraz wygaszania powstałych ognisk zapalnych.

Operacje wsparcia pokoju, w których angażowane są wydzielone komponenty sił zbrojnych mogą być prowadzone w różnej formie. Zwykle obejmują one operacje utrzymania lub wymuszania pokoju oraz zapobieganie konfliktom, operacje tworzenia lub budowanie pokoju oraz operacje humanitarne. Przedstawiony podział operacji zawarto w cytowanym wcześniej dokumencie, sygnowanym przez NATO³⁹. Nieco inny podział przyjmują określone państwa w dokumentach o charakterze narodowym. Np. Amerykanie dzielą operacje pokojowe na działania na rzecz wsparcia dyplomacji (*ang. Support to Diplomacy*), operacje utrzymania pokoju (*ang. Peacekeeping*) oraz operacje wymuszania pokoju (*ang. Peace Enforcement*)⁴⁰. Z kolei w naszym kraju do niedawna przyjmowano następujący podział: mediacje i obserwacje (bez użycia siły), obecność wojskowa (użycie siły w samoobronie),

³⁷ Por.: *Bi-MNC Directive for NATO Doctrine for Peace Support Operations*, NATO, 1998.

³⁸ Pod pojęciem mandatu zwykle rozumie się określenie podstaw prawnych operacji (legalizację), jej charakter, ograniczenia i zastrzeżenia, cele strategiczne oraz pożądany stan po zakończeniu operacji.

³⁹ *Bi-MNC Directive for NATO Doctrine for ...*, *op. cit.*

⁴⁰ *Fm 100-23 Peace Operations...*, *op. cit.*, s.2.

wzmocniona obecność wojskowa (użycie siły w celu wymuszenia przestrzegania porozumień, prawa i porządku) oraz interwencja zbrojna⁴¹. Należy jednak zaznaczyć, że niezależnie od przyjętego podziału wszystkie one w swej istocie polegają na zastosowaniu odpowiednich sił i środków w celu utrzymania lub przywrócenia międzynarodowego ładu i bezpieczeństwa. Osiąga się to zwykle poprzez zmianę sytuacji stanowiącej groźbę dla pokoju lub zainicjowanie działań w związku z pojawiającą się, realną groźbą naruszenia pokoju⁴².

Z wojskowego punktu widzenia istota operacji wsparcia pokoju polega zatem na dążeniach do utrzymania międzynarodowego pokoju poprzez tworzenie i funkcjonowanie sił o charakterze prewencyjnym⁴³, czynieniu wysiłków dla ograniczania, rozwiązywania, monitorowania i wygaszania konfliktów międzynarodowych lub wewnętrznych oraz wspieraniu inicjatyw związanych z budową nowego, bezpiecznego życia po ich zakończeniu.

Operacje utrzymania pokoju (*ang. Peacekeeping*) są one podejmowane z reguły na podstawie Rozdziału VI Karty Narodów Zjednoczonych. Są prowadzone za zgodą wszystkich stron biorących udział w konflikcie i polegają zwykle na kontrolowaniu i umożliwianiu wprowadzenia w życie zawartego wcześniej porozumienia pokojowego. Mogą być prowadzone w ramach innych operacji, a szczególnie tych, które obejmują pomoc humanitarną. Ich istota polega głównie na powstrzymaniu, ograniczaniu i ewentualnie wygaszaniu wrogich działań między stronami przez użycie sił międzynarodowych (wojskowych i cywilnych). Natomiast ich cel polega na osiągnięciu kompromisu politycznego w rozwiązaniu konfliktu i stworzeniu warunków do pokojowego współżycia. Zadania komponentu wojskowego, w operacjach tego typu, polegają głównie na obserwacji i rozdzieleniu walczących stron przez rozwinięcie sił między nimi i ustanawianiu stref neutralnych. Realizowane zadania obejmować mogą także nadzorowanie postanowień organizacji międzynarodowych, obejmujących powrót ludności na obszary objęte wcześniej walkami oraz dotyczących przestrzegania przerwania ognia. Jako istotne zadanie

⁴¹ Por.: Gagor F., Paszkowski K., *Międzynarodowe operacje pokojowe w doktrynie obronnej RP*, Warszawa 1998.

⁴² *Regulamin działań wojsk lądowych*, Warszawa 1999, s.249.

⁴³ Do takiej kategorii można z powodzeniem zaliczyć funkcjonujące w strukturze wojskowej NATO Siły Reagowania, a szczególnie Korpus Sił Szybkiego Reagowania. We wspomnianych kategoriach mieszczą się również tworzone pod auspicjami Unii Europejskiej siły wojskowe w ramach Europejskiej Inicjatywy Bezpieczeństwa i Obrony (*ang. European Security Defence Identity – ESDI*).

postrzega się także pomoc w odtworzenie organów władzy i administracji państwowej.

Jedną z klasycznych form realizacji zadań w ramach operacji utrzymania pokoju jest obserwacja (*ang. Observation*). Jej zasadniczym celem jest monitorowanie działań prowadzonych przez strony konfliktu i składanie stosownych, bezstronnych meldunków. W zadaniach tego typu może być zaangażowanych od kilku do kilkuset osób. Monitoring prowadzony jest zwykle przez nieuzbrojonych obserwatorów ONZ. Należy jednak zaznaczyć, że o ile wojskowi obserwatorzy są zwykle integralną częścią każdej operacji utrzymania pokoju realizowanej przez siły ONZ, to jest to mało prawdopodobna forma realizacji zadań przez siły wydzielone przez NATO. Nie jest bowiem możliwe aby NATO zaakceptowało mandat, zgodnie z którym siły wojskowe, będące pod jego dowództwem, działały zarówno bez broni jak i bez stosownych możliwości użycia siły, określonych w zasadach zaangażowania sił (*ang. Rules of Engagement – ROE*).

Działania rozdzielające polegają na dążeniu do utrzymania sił przeciwnych stron w separacji. Prowadzone są z reguły na podstawie zawartych porozumień o wstrzymaniu ognia lub zawieszeniu broni. Realizowane są zwykle przez kontyngenty wojskowe, zwane w obowiązującej nomenklaturze siłami rozdzielającymi (*ang. Interposition Force*). Cechą charakterystyczną tych działań jest dążenie do rozmieszczenia sił natychmiast po zaistnieniu stosownych warunków. Należy bowiem sądzić, że każda zwłoka może doprowadzić do powstania kolejnych ognisk zapalnych.

Kolejną grupą zadań, które mogą być realizowane przez wojska w ramach operacji utrzymania pokoju jest tzw. pomoc przejściowa (*ang. Transition Assistance*). Są one prowadzone po wynegocjowaniu porozumienia pokojowego i stanowią element wprowadzenia go w życie. Ich celem jest tworzenie warunków umożliwiających bezkolizyjne przejście od stanu konfliktu do warunków pokojowych. Pomoc przejściowa obejmuje szereg przedsięwzięć o charakterze militarnym i niemilitarnym, podejmowanych w okresie pomiędzy ustanowieniem zawieszenia ognia a rozpoczęciem misji budowania pokoju przez organizacje cywilne. Ich myślą przewodnią jest doprowadzenie do takiego poziomu stabilizacji, w której ludność może powrócić do normalnego życia. Uzyskaniu pozytywnych efektów prowadzonych działań sprzyja bliska współpraca sił wojskowych ze strukturami politycznymi, akceptowanymi przez ludność i organizacje o charakterze międzynarodowym.

Specyficzną formą zadań realizowanych w operacjach utrzymania pokoju jest kontrola zbrojeń (*ang. Arms Control*). Jest ona postrzegana jako kluczowe narzędzie używane w procesie osiągania lub utrzymania stabilizacji na określonym obszarze (regionie) oraz jako niezbędny warunek budowania wzajemnego zaufania. Wprawdzie kontrola zbrojeń obejmuje głównie przedsięwzięcia o charakterze dyplomatycznym, jednak siły zbrojne mogą stanowić bardzo ważny element systemu kontroli. Szeroka gama zadań realizowanych w tym kontekście obejmuje zarówno inspekcje, kontrolowanie demobilizacji i działalność szkoleniową, jak i niszczenie systemów uzbrojenia oraz – w szczególnych wypadkach - prewencyjne rozwinięcie wojsk.

Operacje wymuszania pokoju (*ang. Peace Enforcement*) prowadzone są z kolei zgodnie z rozdziałem VII Karty Narodów Zjednoczonych. Polegają one na podjęciu działań (lub groźbie ich podjęcia) przez międzynarodowe siły wojskowe w celu przywrócenia pokoju w rejonie konfliktu. Działania wojsk w operacjach tego typu przyjmują formy operacji militarnych, podejmowanych w takiej sytuacji, gdy zawiodą inne mechanizmy rozwiązywania konfliktów. Z natury są prowadzone wtedy, kiedy nie uzyskano zgody wszystkich stron konfliktu na ich prowadzenie lub jej uzyskanie jest mało prawdopodobne. Należy zatem przyjąć, że są one planowane w celu utrzymania lub ponownego ustanowienia pokoju albo narzucenia określonych warunków, sprecyzowanych w mandacie.

Szczególnie duże możliwości w tym zakresie posiada NATO. Współcześnie sądzi się nawet, że jest to najbardziej prawdopodobne zadanie dla sił Sojuszu w ramach wsparcia pokojowych wysiłków ONZ i innych organizacji międzynarodowych. Siły przeznaczone do prowadzenia operacji wymuszania pokoju muszą być zorganizowane, wyposażone, wyszkolone i wprowadzone do działań w taki sposób, by mogły osiągnąć zakładane cele jak najmniejszym kosztem. Muszą one umieć reagować adekwatnie do sytuacji (opierając się na ROE), bowiem wymuszanie pokoju różni się od wojny tym, że zwycięstwo militarne nie jest ostateczną miarą sukcesu.

W operacjach wymuszania pokoju istotnego znaczenia nabierają wzajemne związki i zależności zachodzące pomiędzy celami politycznymi, a militarnymi sposobami ich osiągnięcia. Sposoby osiągania wspomnianych celów muszą być w czytelny sposób przekazane stronom konfliktu, tak by każda z nich mogła wnieść swój wkład w odniesienie sukcesu. Więzy pomiędzy wojskowymi i politycznymi celami

muszą być na szczególnie wysokim poziomie integracji. Zaangażowanie sił powinno być dokładnie sprecyzowane, z położeniem nacisku na wyłącznie niezbędne użycie siły, proporcjonalnej do osiągnięcia zakładanego efektu i zminimalizowania skutków ubocznych⁴⁴. Ważne jest podkreślenie, że celem operacji wymuszania pokoju nie będzie pokonanie lub zniszczenie przeciwnika, ale raczej zmuszenie lub wymuszenie na jednej ze stron (bądź wszystkich stronach) określonego sposobu działania. Dlatego właśnie zapewnienie wystarczających sił i niezbędnych środków do wykonania zadań zawartych w mandacie, stanowi dopiero realną podstawę decyzji o podjęciu działań w ramach operacji wymuszania pokoju.

Na marginesie można zaznaczyć, że w ostatnim okresie coraz większego znaczenia nabierają działania związane z ochroną praw człowieka (*ang. Protection of Human Rights*). Kontyngenty wojskowe coraz częściej zostają angażowane w sytuacjach, które dotyczą przeciwdziałania łamaniu praw człowieka, ludobójstwu i czystkom etnicznym, występującym zwykle w parze z rozkładem struktur władzy i administracji państwowej. W takich okolicznościach wymuszenie pokoju będzie konieczne, żeby powstrzymać łamanie praw człowieka oraz stworzyć warunki do tego, by określone agencje (organizacje) cywilne mogły zlikwidować przyczyny konfliktu i rozpocząć proces budowania pokoju.

Zapobieganie konfliktom (*ang. Conflict Prevention*), podobnie jak inne operacje wsparcia pokoju, prowadzone są zwykle zgodnie z przywoływanym wcześniej Rozdziałem VI Karty NZ. Obejmują szeroki zakres działań począwszy od inicjatyw dyplomatycznych, a na działaniach sił zbrojnych kończąc. Jest to zatem cała gama wysiłków, zmierzających do zapobiegania nasilaniu się sporów i przeobrażaniu ich w konflikt zbrojny lub jego rozprzestrzeniania się, w rejonach szczególnych napięć. Zapobieganie konfliktom może zatem obejmować misje wyjaśniające, konsultacje, ostrzeżenie, inspekcje i monitorowanie. Natomiast środki wojskowe użyte w takich misjach muszą być ukierunkowane na wsparcie dyplomatycznych i politycznych działań zmierzających do rozstrzygnięcia sporu. Specyficzne zadania wojskowe obejmują bardzo szeroki zakres przedsięwzięć poczynając od prewencyjnego rozwinięcia, a na działaniach ewakuacyjnych kończąc.

⁴⁴ O tym, że jest to bardzo trudne przekonują incydenty, do których doszło podczas prowadzenia operacji powietrznej w byłej Jugosławii (zbombardowanie ambasady chińskiej w Belgradzie, kolumny uchodźców kosowskich, itp.).

Prewencyjne rozmieszczenie (*ang. Preventive Deployment*) polega na rozmieszczaniu sił posiadających dostateczne zdolności odstraszania, a tym samym zapobiegnięcia wybuchowi działań wojennych. W tym miejscu warto podkreślić, iż jednym z najmocniejszych sygnałów jaki Sojusz może wysłać odnośnie rozwiązania sytuacji kryzysowej jest wyrażenie zgody na rozmieszczenie wielonarodowych sił. Może to być realizowane w formie: prowadzenia ćwiczeń i przelotów samolotów, rozmieszczania morskich lub desantowych sił na pozycjach, rozmieszczania powietrznych lub lądowych sił w regionie sąsiadującym z regionem, w którym istnieje problem bądź rozmieszczania sił w tym regionie. Szczególnie odpowiednie do tego typu zadań są Siły Natychmiastowego Reagowania (*Immediate Reaction Forces - IRF*) i Siły Szybkiego Reagowania (*Rapid Reaction Forces – RRF*), wchodzące w skład Sił Reagowania (*Reaction Force – RF*) NATO. Należy jednak zaznaczyć, że na wybór odpowiednich sił będzie miało swój wpływ wiele czynników, spośród których wyróżnia się: czas, gotowość bojową, rozmiar i istotę kryzysu oraz stopień zaangażowania Sojuszu.

Wczesne ostrzeżenie (*ang. Early Warning*) o potencjalnym konflikcie jest możliwe do osiągnięcia dzięki standardowym działaniom monitorującym, prowadzonym rutynowo przez poszczególnych członków Sojuszu, na obszarze zainteresowania NATO. Im wcześniej państwa i organizacje międzynarodowe świadome są grożącego kryzysu, tym wcześniej mogą przedsięwziąć odpowiednie polityczne lub militarne działania w celu zapobieżenia rozpoczęciu lub eskalacji działań wojennych. Dodatkowo, wczesne zidentyfikowanie sytuacji kryzysowych daje czas do wypracowania większej liczby możliwych wariantów działania oraz ułatwia skoordynowane przeciwdziałanie.

Nadzór (*ang. Surveillance*) polega na monitorowaniu przez środki będące w dyspozycji NATO działań w powietrzu, na lądzie i na morzu. Jawne, niekiedy wręcz demonstracyjne prowadzenie działań nadzorujących może przynieść bardzo pozytywny skutek. Jest jednak bardzo ważne, żeby podkreślać wobec społeczności międzynarodowej bezstronność tego rodzaju nadzoru, w stosunku do zainteresowanych stron.

Sankcje i embargo (*ang. Sanctions and Embargoes*) traktowane są jako próba wywarcia presji na stronę (strony) konfliktu. Polegają na wyborze i zastosowaniu ekonomicznych bądź handlowych sankcji lub nałożeniu embarga. Należy zaznaczyć, że siły lotnicze i morskie NATO są przygotowane i zdolne do wyegzekwowania i

wspierania operacji tego typu, praktycznie w każdym rejonie świata. Do spełniania określonej roli mogą być również użyte siły lądowe, których zadania mogą sprowadzać się na przykład do nadzorowania granic.

Operacje ewakuacyjne osób nie biorących udziału w wojnie (*ang. Non-Combatant Evacuation Operations*) są przedsięwzięciami o charakterze militarnym, prowadzonymi w celu zapewnienia bezpiecznej ewakuacji wymienionych osób z obcego kraju (obszaru objętego konfliktem). Są one zwykle prowadzone w sytuacji pogarszającego się bezpieczeństwa, równoległe z intensywną działalnością dyplomatyczną, której celem jest zapobieżenie rozszerzania się konfliktu. Ponieważ operacje tego typu wymagają podejmowania szybkich decyzji politycznych, będą one z reguły prowadzone przez jedno państwo lub przez ograniczoną koalicję zainteresowanych państw.

Należy podkreślić, że środowisko, w którym będą prowadzone operacje ewakuacyjne w wielu wypadkach nie będzie przyjaźnie ustosunkowane do realizujących je sił. W tej sytuacji zaangażowanie sił wojskowych może być również postrzegane jako swoista forma demonstracji siły oraz gotowości do podjęcia bardziej zdecydowanych działań.

Tworzenie pokoju (*ang. Peacemaking*) obejmuje działania dyplomatyczne prowadzone po rozpoczęciu konfliktu, których celem jest ustanowienie porozumienia o wstrzymaniu ognia lub szybkie zawarcie porozumienia pokojowego. Mogą one obejmować misje dobrych usług, misje mediacyjne i rozjemcze, a także naciski dyplomatyczne, izolowanie lub sankcje. Polega ono zwykle na dążeniu do ograniczenia intensywności konfliktu, rozdzielenia walczących stron i przekonania ich pokojowego rozwiązania konfliktu. Udział wojsk w tych misjach będzie ograniczony zwykle do działań o charakterze rozjemczym.

Można bez większego trudu zauważyć, że tworzenie pokoju jest osiąganę głównie przez środki dyplomatyczne. Jednak w wielu wypadkach wojskowe wsparcie dla operacji tworzenia pokoju jest możliwe zarówno pośrednio (na przykład w formie wsparcia sztabowego), jak i bezpośrednio (w formie wykorzystania sił i środków wojskowych). Tym bardziej, że tworzenie pokoju może niekiedy obejmować działania adekwatne do tych, które wchodzą w skład operacji wymuszania pokoju. Sytuacje tego typu mogą mieć miejsce podczas wymuszania nałożonych sankcji.

Operacje budowania pokoju (*ang. Peace Building*) obejmują cały szereg działań, których celem jest militarne wsparcie przedsięwzięć o charakterze politycznym, ekonomicznym i społecznym. Zwykle są one realizowane z myślą o umocnieniu i utrwaleniu rozwiązań politycznych oraz dążeniu do usunięcia przyczyn konfliktu. Obejmują one zwykle mechanizmy identyfikowania i wspierania struktur, które będą zmierzały do umocnienia pokoju, promowania zaufania oraz odbudowy ekonomicznej.

Budowanie pokoju polega zatem na organizowaniu i prowadzeniu działań mających na celu normalizację stosunków (wewnętrznych lub zewnętrznych) w rejonie konfliktu, już po jego zakończeniu. Działania budowania pokoju ukierunkowane są na udzieleniu pomocy w scalaniu kruchego pokoju i wspieraniu dążeń do trwałej stabilizacji.

Udział wojsk w takich operacjach polegać może na ochronie misji dyplomatycznych i powstających (odtworzanych) struktur państwowych, rozdzielaniu zantagonizowanych stron, udzielaniu pomocy w przywracaniu porządku oraz udziale w działaniach stabilizujących (pomoc humanitarna dla ludności, rozminowanie, itp.). Jest bowiem bardzo prawdopodobne, że po zakończeniu konfliktu infrastruktura na obszarze wcześniej nim objętym będzie zniszczona, a cywilne i polityczne instytucje raczej nie będą istniały lub nie będą w stanie działać efektywnie. Sytuacja może się pogorszyć jeżeli jedna lub więcej stron konfliktu będzie przeciwna końcowemu porozumieniu lub strony sprzeciwiają się roli spełnianej przez wojskowe siły wspierające działania.

Przyjmuje się, że w ramach operacji budowania pokoju kontyngenty wojskowe mogą realizować szeroką gamę zadań, wymienionych poniżej.

Pomoc wojskowa dla władz cywilnych (*ang. Military Aid to the Civil Authorities*) obejmuje wszystkie wojskowe działania, które zapewniają tymczasowe wsparcie, zgodnie z prawem, lokalnych władz cywilnych. Są z reguły podejmowane w sytuacji, gdy okoliczności lub warunki przekraczają możliwości władz cywilnych.

Pomoc dla uchodźców⁴⁵ lub osób wysiedlonych⁴⁶ (*ang. Refugee/Displaced Person Assistance*) jest ukierunkowana na dostarczanie niezbędnych usług

⁴⁵ Uchodźca: osoba zmuszona siłą do opuszczenia swojego rodzinnego kraju.

⁴⁶ Osoba wysiedlona: osoba zmuszona siłą do opuszczenia swojego domu ale nie swojego rodzinnego kraju.

tymczasowo wysiedlonym ze swoich domów. Rodzaj i zakres udzielanej pomocy będzie zwykle wypadkową potrzeb i możliwości sił wojskowych.

Bardzo specyficznym zadaniem jest klasyfikacja (*ang. Classification*). Efektem wielu konfliktów są zmiany granic między zwaśnionymi państwami. W tej sytuacji częstym zjawiskiem są spory dotyczące zakwalifikowania określonych osób do kategorii uchodźców bądź wysiedlonych. Jest to problem trudny do rozstrzygnięcia. Ich właściwe zaszeregowanie może być ważne, bowiem liczba uchodźców czy osób wysiedlonych może osiągać wielkość od małych grup do wielu tysięcy osób, gromadzących się w obozach (określonych rejonach) bądź przemieszczających się. Wspomniane przemieszczanie może być spontaniczne, wynikające z charakteru danego konfliktu lub może być następstwem zamierzonych działań jednej ze stron konfliktu.

Operacje humanitarne (*ang. Humanitarian Operations*) mogą poprzedzać lub towarzyszyć działaniom humanitarnym, prowadzonym przez wyspecjalizowane organizacje cywilne. Pomoc humanitarna polega na działaniach mających na celu ograniczenie ludzkich cierpień, gdy odpowiednie władze – w rejonie konfliktu – nie są w stanie lub nie chcą jej udzielić. Udział wojsk w operacjach tego typu może przybierać formę: usuwania skutków zniszczeń i skażeń, ewakuacji ludności, pomocy wysiedlonym i uciekinierom, udzielania podstawowej pomocy medycznej, dostarczania żywności i środków pierwszej pomocy, utrzymywania i odbudowy infrastruktury, ochrony, itp. Zależnie od mandatu operacje humanitarne mogą również obejmować planowanie pomocy, ochronę cywilnych agencji (instytucji) niosących pomoc, jak również budowanie, utrzymywanie i ochronę dróg dla konwojów z pomocą. W sytuacjach ekstremalnych siły zbrojne mogą przejąć bezpośrednią odpowiedzialność za dostarczanie pomocy, głównie w celu utrzymania ciągłości dostaw. Takich rozwiązań powinno się jednak unikać jeśli jest to tylko możliwe.

Pomoc w wypadku klęsk żywiołowych (*ang. Disaster Relief*) to kolejne, specyficzne zadania realizowane w ramach operacji humanitarnych. W wielu wypadkach rozmiar klęski żywiołowej może przekraczać możliwości przeciwdziałania określonego państwa. W razie potrzeby, na prośbę zainteresowanego państwa kraje NATO mogą indywidualnie udzielać odpowiedniej pomocy, w tym również w postaci wydzielenia stosownego komponentu wojskowego.

Ochrona praw człowieka (*ang. Protection of Human Rights*) jest podstawowym elementem wszystkich operacji humanitarnych. Niekiedy zakres przedsięwzięć związanych z przeciwdziałaniem nadużyciom w zakresie łamania praw człowieka będzie wymagał prowadzenia operacji wymuszenia pokoju. Przykładem operacji tego typu był niedawny konflikt w Kosowie.

Reasumując należy skonstatować, że udział wydzielonych komponentów wojskowych z państw NATO może obejmować szereg, niekiedy bardzo złożonych działań. Tym bardziej, iż współcześnie, zgodnie z nową Koncepcją Strategiczną Sojuszu zmienia się pogląd na potencjalny charakter zagrożeń. Jako mało prawdopodobne ocenia się zagrożenia globalne, postrzegane przez pryzmat agresji na dużą skalę, skierowaną przeciwko jednemu lub kilku członkom Sojuszu. Natomiast potencjalne zagrożenie dla bezpieczeństwa Sojuszu upatrywane jest jako konsekwencja konfliktów regionalnych, walk o podłożu etnicznym lub innych kryzysów poza terytorium NATO. Podobnie Problematyka ta postrzegana jest w przyjętej przez Rząd RP „Strategii bezpieczeństwa Rzeczypospolitej Polskiej”⁴⁷.

W tym miejscu trzeba zauważyć, że warunkach naszego państwa podstawowym komponentem sił mogących działać na rzecz wsparcia pokoju są jednostki wojsk lądowych. Decyzję o udziale wojsk w działaniach pokojowych podejmują naczelne organy władzy państwowej, na mocy stosownych ustaw⁴⁸, a o wyznaczeniu poszczególnych jednostek, Dowódca Wojsk Lądowych. Przyjmuje się, że oddziały (żołnierze) mogą być użyte do działań wówczas, gdy:

- wszystkie strony konfliktu zgadzają się na udział sił ONZ i są przygotowane do pełnej współpracy z nimi;
- operacja cieszy się aprobatą społeczności międzynarodowej, wyrażoną w poparciu Rady Bezpieczeństwa i gotowości państw członkowskich do wniesienia wkładu w postaci kontyngentów wojskowych oraz jej finansowania;
- siły znajdują się pod dowództwem ONZ, a kontrolę nad nimi sprawuje Sekretarz Generalny działający na mocy pełnomocnictwa Rady Bezpieczeństwa;
- siły mają charakter wielonarodowy, określony w konsultacji z Radą Bezpieczeństwa i stronami konfliktu;

⁴⁷ Por.: *Strategia bezpieczeństwa Rzeczypospolitej Polskiej, przyjęta na posiedzeniu Rady Ministrów w dniu 4 stycznia 2000.*

⁴⁸ *Ustawa z dnia 17 grudnia 1998 r. „O zasadach użycia oraz pobytu Sił Zbrojnych Rzeczypospolitej Polskiej poza granicami państwa”, Dziennik Ustaw nr 162 z 1998 r.*

- żołnierze biorący udział w działaniach są całkowicie bezstronni, nie używają przemocy (z wyjątkiem samoobrony) i są wyposażeni w broń lekką.

Wymienione warunki nie muszą w pełni zachodzić w przypadku realizowania zadań w ramach operacji wymuszania pokoju⁴⁹.

4.4. Założenia organizacyjno-strukturalne wojsk lądowych

Przeobrażenia naszych Sił Zbrojnych, zdeterminowane sytuacją geopolityczną doprowadzają do kształtowania się nowego modelu sił zbrojnych, złożonych z trzech podstawowych komponentów: sił reagowania, sił głównych (głównych sił obronnych) i sił odwodowych (wzmocnienia).⁵⁰ Siły reagowania zostały już zorganizowane w wielu krajach, w innych są lub będą tworzone. Są to formacje wojsk manewrowych, bardzo dobrze wyszkolonych i wyposażonych w najnowocześniejsze uzbrojenie i sprzęt, pozostających w najwyższym stopniu gotowości do natychmiastowego reagowania w dowolnych obszarach. Mają zadania wyznaczone na okres pokoju, kryzysu i wojny.⁵¹ Do ich podstawowych zadań można zaliczyć:

- w okresie pokoju: udział w akcjach humanitarnych, głównie podczas klęsk żywiołowych, awarii technologicznych itp., zapobieganie wybuchom konfliktów i kryzysów politycznych mogących przerodzić się w konflikty zbrojne, a w razie ich powstania – szybkie opanowanie sytuacji;
- w okresie kryzysu i wojny: zabezpieczenie rejonów zagrożenia (głównie przygranicznych) oraz obrona granic państwa do czasu rozwinięcia sił głównych i przemieszczenia ich w rejon zagrożenia, zabezpieczanie mobilizacyjnego rozwinięcia sił głównych, odparcie – wraz z siłami głównymi – agresji przeciwnika.

Sojusz Północnoatlantycki dysponuje rozwiniętymi związkami zdolnymi do natychmiastowej reakcji na pojawiające się zagrożenia, a w ramach sił zbrojnych NATO wyróżnia się siły główne, wojska reagowania i siły wzmocnienia.⁵² Część sił reagowania utrzymywana jest w stałej gotowości do działania, część z nich

⁴⁹ Regulamin działań ..., op. cit., s.249.

⁵⁰ AJP - 1(A) – Doktryna operacyjna wielonarodowych połączonych Sił Sojuszu, wyd. Military Agency For Standardization (MAS), NATO, September 1997, s. 1-2.

⁵¹ Zieliński J., Zarys teorii sztuki..., op. cit., s. 107.

⁵² Por. Allied Joint ..., op. cit., s. 1-2, 1-3.

potrzebuje jednak około dziesięciu dni na osiągnięcie pełnej gotowości. Siły główne Sojuszu potrzebują na ten cel do trzech miesięcy, a siły wzmocnienia jeszcze więcej.

Jest to o tyle ważne dla rozważań dotyczących obrony Polski, że na obszarach państw nowych sojuszników nie będą stacjonować na stałe wojska obecnych państw członkowskich. Oznacza to, że w przypadku niespodziewanej agresji, początkowa faza wojny w wymiarze lądowym prowadzona będzie wyłącznie siłami narodowymi. Dopiero po jej rozpoczęciu napływać będą siły szybkiego reagowania, a następnie kolejne siły NATO. Zatem nasze wojska muszą być tak dyslokowane i przygotowane, aby możliwa była realizacja różnorodnych zadań operacyjnych. Siły Zbrojne mają być zdolne do szybkiego przemieszczania się do wysuniętych rejonów działania i natychmiastowego odparcia ograniczonego natarcia przeciwnika, a po odpowiednim przygotowaniu również do odparcia szeroko zakrojonej ofensywy. Decydujące znaczenie będzie więc miała zdolność wszystkich komponentów Sił Zbrojnych do szybkiego mobilizacyjnego i operacyjnego rozwinięcia.

Wyniki prowadzonych dociekań wskazują, że z punktu widzenia struktury organizacyjnej w wojskach lądowych Sił Zbrojnych RP występują pododdziały, oddziały, związki taktyczne i operacyjne. Pododdziały są to najmniejsze ogniwa organizacyjne, charakteryzujące się tym, że w ich skład powinny w zasadzie wchodzić jednorodne siły i środki. W naszej armii zalicza się do nich drużyny (załogi, działony), plutony, kompanie oraz bataliony (dywizjony). Do grupy oddziałów zalicza się pułki i brygady, natomiast do grupy związków taktycznych zalicza się dywizje oraz samodzielne brygady. Z kolei do związków operacyjnych zalicza się korpusy oraz doraźnie tworzone Grupy Operacyjne. Taki podział może budzić pewne kontrowersje. Jest on bowiem niespójny, a co najważniejsze, nie wynika z potrzeb prowadzenia współczesnej walki (operacji), lecz raczej z potrzeb administracyjnych. Dotyczy to głównie szczebla batalion - brygada (pułk) - dywizja. W wielu armiach świata bataliony są tak zorganizowane, że mają w swoim składzie siły i środki różnych rodzajów wojsk. Nie są zatem „organizmami” jednorodnymi. Podobna sytuacja występuje również w naszej armii, w której np. batalion zmechanizowany posiada pododdział artylerii. Obecnie część batalionów zalicza się do grupy pododdziałów (dotyczy to batalionów wchodzących w skład brygad czy pułków, spełniających na polu walki podstawową rolę), natomiast inne (zwykle te, które

spełniają w walce rolę zabezpieczającą) zalicza się do grupy oddziałów, co z punktu widzenia ich wartości bojowej jest mało przekonujące⁵³.

W dobie restrukturyzacji naszych sił zbrojnych istnieją sprzyjające warunki, by ten podział unowocześnić a zarazem ujednoczyć. Głównym kryterium podziału powinny być zadania (funkcje), jakie spełniać będzie dana jednostka organizacyjna w walce (bitwie, operacji). Zatem - w odniesieniu do wojsk lądowych - na szczeblach taktycznych powinien w dalszym ciągu funkcjonować podział na pododdziały, oddziały i związki taktyczne. Jako pododdziały powinny być postrzegane te struktury organizacyjne, które wyposażone są w jednolite uzbrojenie (wyposażenie) i posiadają ściśle określone właściwości ich użycia. Do grupy tej należy zliczyć drużyny, plutony i kompanie. Z kolei bataliony, które w wielu wypadkach już obecnie stanowią pewnego rodzaju zgrupowania broni połączonych, powinno się kwalifikować jako oddziały. Stanowiły by one podstawowe ogniwo wykonawcze, zdolne do prowadzenia w pełni samodzielnych działań bojowych.

Dążyć zatem należy do tego aby w dalszej przyszłości podstawowym elementem składowym wojsk lądowych był korpus o strukturze dywizyjno-brygadowej, traktowany jako związek operacyjny. W jego skład wejdą ponadto elementy lotnictwa wojsk lądowych. Chodzi głównie o to, by korpus był zdolny do realizacji określonych zadań taktyczno-operacyjnych, nierzadko na samodzielnym kierunku. Tendencja, by samodzielne brygady były traktowane jako związki taktyczne, stanie się zapewne prawidłowością, tym bardziej, że już dziś obserwujemy wyraźnie namiastki tego procesu. Rola brygad w działaniach wojennych na obszarze kraju, których prawdopodobny charakter zarysowano w wielu opracowaniach teoretycznych, nie neguje jednak potrzeby utrzymywania struktur dywizyjnych. Powinny to być jednak dywizje o nowoczesnej, jednolitej strukturze organizacyjnej.

Wiele przesłanek przemawia za tym, aby przyjąć kierunek zmian strukturalnych dywizji zmierzający do uniwersalnych jednolitych struktur. W opracowywanym nowym modelu polskich sił zbrojnych zauważane są różne opcje i kierunki ich rozwoju. Ważnym problemem rzutującym na jego kształt jest potrzeba jednoczesnego dostosowania struktur organizacyjnych do prognozowanych warunków pola walki oraz do wymagań interoperacyjności ze strukturami Paktu Północnoatlantyckiego.

⁵³ Kaczmarek W., Ścibiorek Z., *Przyszła wojna – jaka?*, Warszawa 1995.

Wiele argumentów przemawia również za tym, by współczesna polska dywizja była zunifikowana - o jednolitych strukturach organizacyjnych. Można dywizję nazywać różnie, ale ze względu na jej charakter, adekwatną do niej nazwą jest „dywizja zmechanizowania - DZ”. Wymieniona nazwa ma umotywowania historyczne i współczesne⁵⁴. W skład każdej zunifikowanej DZ powinny wchodzić trzy jednolite brygady zmechanizowane (BZ) oraz specjalistyczne oddziały rodzajów wojsk i służb.

W przewidywanych strukturach organizacyjnych korpusów obok dywizji występować powinny samodzielne brygady zmechanizowane (SBZ). Ich struktura, ilość środków walki oraz możliwości bojowe różnić się będą od brygad, postrzeganych jako oddziały dywizyjne. W związku z powyższym nasuwa się pytanie, jaka to powinna być brygada? Odpowiedź na tak postawione pytanie jest trudna z dwóch przynajmniej powodów. Po pierwsze, zaniknąć powinien podział brygad na pancerne, zmechanizowane, czy też piechoty. W przyszłości będą one brygadami wojsk lądowych, bowiem dotychczasowe kryteria podziału zanikną z uwagi na wyposażenie w podobną ilość podstawowych środków walki (czołgi, bojowe wozy piechoty, zestawy artyleryjskie, itp.). Wspomniane środki walki staną się podstawowymi jednostkami sprzętu bojowego w oddziałach i pododdziałach. Będą służyły do walki i transportu żołnierzy oraz przewozu niezbędnych środków materiałowych. Warto w tym miejscu zauważyć, że już obecnie nazwa (rodzaj) danej brygady niejednokrotnie wydaje się być nieadekwatna do rzeczywistości, albowiem przewaga ilościowa czołgów czy bojowych wozów piechoty (transporterów opancerzonych) jest raczej symboliczna. Niekiedy nazwa brygady ma nawiązywać raczej do rodowodu historycznego i tradycji bojowych danej jednostki.

Po drugie, w niedalekiej przyszłości powinna nastąpić radykalna zmiana w podejściu do struktury organizacyjnej i wyposażeniu wspomnianych brygad. Pozorne przekształcenia struktur organizacyjnych sprowadzające się w swej istocie wyłącznie do zmiany nazwy pułków na brygady, bez jakościowego przeobrażenia wchodzących w ich skład batalionów, nie mają najmniejszego sensu. Dążąc do tego, by były one predysponowane do działania na przyszłym polu walki muszą posiadać taką strukturę wewnętrzną i uzbrojenie, które zagwarantuje realizację zadań bojowych bez potrzeby angażowania sił i środków przełożonego, zwykle poprzez wzmocnienie lub wsparcie. Pełna autonomiczność brygad, jako wielce istotnych elementów

⁵⁴ Huzarski M., *Zagadnienia taktyki wojsk lądowych*, Toruń 1999, s. 19.

składowych związków operacyjnych, to jeden z wymogów ewentualnego prowadzenia skutecznych działań wojennych na początku XXI wieku. To również jeden z wymogów niezbędnych do realizacji zadań w kontekście ewentualnego, wielce prawdopodobnego udziału w operacjach pokojowych.

Można zatem sądzić, że ostateczny kształt brygad będzie wypadkową potrzeb wynikających z prawdopodobnego charakteru przyszłego pola walki i możliwości ekonomicznych naszego państwa. Niezależnie jednak od niej należy sądzić, że tworzenie stosunkowo lekkich organizacyjnie związków taktycznych wojsk lądowych będzie kontynuowane i doskonalone. Niebagatelną rolę w tym procesie odegra na pewno weryfikacja proponowanych struktur organizacyjnych wojsk lądowych podczas działalności szkoleniowej.

Docelowo brygada powinna posiadać taką strukturę organizacyjną, która umożliwi realizację zadań w różnorodnych sytuacjach operacyjno-taktycznych i środowiskach pola walki. Niezbędne jest więc, aby był to związek taktyczny wysoce mobilny i silny pod względem oddziaływania, głównie ogniowego i elektronicznego, na potencjalnego przeciwnika. By sprostać tak określonym wymaganiom brygada, postrzegana jako podstawowy związek taktyczny wojsk lądowych, powinna w swojej strukturze organizacyjnej posiadać:

- ◆ batalion dowodzenia;
- ◆ batalion rozpoznawczy;
- ◆ dwa mieszane bataliony zmechanizowane;
- ◆ dwa mieszane bataliony czołgów;
- ◆ batalion piechoty zmotoryzowanej;
- ◆ dywizjon artylerii haubic;
- ◆ dywizjon artylerii raketowej;
- ◆ dywizjon przeciwlotniczy;
- ◆ oddziały (pododdziały) pozostałych rodzajów wojsk i służb⁵⁵.

Brygada, aby mogła samodzielnie realizować przewidywane zadania musi być w pełni autonomiczna. W wymiarze praktycznym oznacza to, że brygada musi być usamodzielniona pod względem manewrowym, ogniowym, elektronicznym oraz zabezpieczenia bojowego i logistycznego. Jej potencjalne możliwości manewrowe

⁵⁵ Kaczmarek W., *Natarcie związku taktycznego*, Warszawa 1997, s. 98.

powinny zapewnić wykonanie sprawnego przemieszczenia (przegrupowania) w warunkach środowiskowych, które dominują na obszarze naszego kraju. Z kolei potencjał ogniowy powinien zapewnić skuteczne wsparcie poszczególnych elementów ugrupowania bojowego, rozrzuconych niejednokrotnie na stosunkowo dużym obszarze. Ponadto, brygady organicznymi środkami walki radioelektronicznej powinny być zdolne do zapewnienia bezpieczeństwa i sprawnego funkcjonowania własnego systemu dowodzenia. Ich zróżnicowanie powinno jednocześnie tworzyć warunki do skutecznego oddziaływania na stronę przeciwną.

Wyniki prowadzonych badań sugerują, iż podstawowym ogniwem zmodyfikowanych brygad powinny być bataliony. Powinny one jednak spełniać określone wymogi, takie np. aby możliwe było tworzenie z poszczególnych batalionów zgrupowań taktycznych, stosownie do charakteru zadań przewidywanych do realizacji. Struktura wewnętrzna i możliwości bojowe batalionu powinny być dostosowane do dominujących środowisk walki, występujących na obszarze naszego kraju. Nie można oczywiście zakładać jednoczesnego, szybkiego przejścia batalionów na nową strukturę oraz wyposażenie ich z dnia na dzień w nowe środki walki. Wiele faktów świadczy o tym, że jeszcze dość długo funkcjonować będą pododdziały zmechanizowane, zmotoryzowane i pancerne. Nie należy bowiem zapominać o stosunkowo dużej żywotności broni pancernej i zaawansowaniu prac nad kolejnymi generacjami czołgów.

Wielce złożona jest odpowiedź na pytanie o to, czy bataliony mają być oddziałami jednorodnymi, czy też funkcjonować jako taktyczne zgrupowania broni połączonych. Obawy wynikają głównie z faktu, że w liczących się armiach świata odchodzi się od mieszanych batalionów, które posiadały czołgi, bojowe wozy piechoty i transportery opancerzone oraz niezbędne środki artyleryjskie. Tendencje takie obserwuje się w armii niemieckiej, gdzie do niedawna w brygadach występowały mieszane bataliony czołgów i zmechanizowane. Obecnie, zamiast konglomeratu czołgów i piechoty, z różnym akcentem na jeden z tych rodzajów wojsk, obserwujemy renesans jednorodnych pododdziałów. W armii rosyjskiej z kolei zaobserwować można działania wręcz przeciwne. Z kolei w armii czeskiej zrezygnowano natomiast całkowicie z batalionów czołgów, natomiast w batalionach zmechanizowanych występują dwie kompanie czołgów⁵⁶.

⁵⁶ *Tamże*, s. 102.

Skoro jednak batalion ma być postrzegany jako taktyczne zgrupowanie broni połączonych, to należy założyć, że nie będzie można tego osiągnąć gdy bataliony pozostaną jednorodnymi. W świetle powyższych argumentów uzasadnione jest, aby już w warunkach pokojowych tworzyć taktyczne zgrupowania broni połączonych, które w czasie prowadzonego szkolenia zgrywałyby się i doskonaliły różne obszary wspólnego działania na polu walki. Dysponowanie tego typu batalionem przysporzy wielu problemów szkoleniowych, chociażby dlatego, że będzie ono bardziej złożone i wielokierunkowe. Od szczebla kompanii stanie się bardziej taktyczne - ukierunkowane na realizację zadań wspólnie z innymi pododdziałami. Wyznacznikiem postępów szkoleniowych i taktycznych będzie umiejętność precyzyjnego zespalania wysiłków wszystkich uczestników danego przedsięwzięcia, co spowoduje, że skutki wspólnego działania będą większe niż suma skutków działania każdego pododdziału z osobna.

Potencjalne możliwości bojowe oddziałów sprawia, że będą one predysponowane do prowadzenia walki w różnych środowiskach. Bez dodatkowych sił i środków będą mogły z powodzeniem realizować zadania defensywne i ofensywne, jak również uczestniczyć w różnego rodzaju akcjach i misjach poza granicami kraju, albowiem stosunkowo szybko będą mogły zostać włączone w skład sojuszniczych sił reagowania. Utworzenie silniejszych batalionów, brygad i dywizji oznaczałoby zmniejszenie ogólnej liczby związków taktycznych w wojskach lądowych do kilku dywizji ogólnowojskowych i kilku samodzielnych brygad.

5. Wnioski i konkluzje końcowe

Sztuka operacyjna współcześnie jest postrzegana w innych państwach NATO podobnie, jak w naszej sztuce wojennej. Wprawdzie do niedawna nie interesowano się zbyt mocno tym działem sztuki wojennej, co nie znaczy, że nie uwzględniano zjawiska operacji. Podejście takie w znacznej mierze z faktu, iż sztuka wojenna nie była tam uznawana za naukę i w związku z tym nie miało to większego znaczenia, czy operacja jest przedmiotem zainteresowania tej lub innej specjalności sztuki wojennej.

Na powstanie prognozy sztuki operacyjnej powinno się składać wiele studiów i badań. Dopiero w ich następstwie uzyskuje się bardziej szczegółowe, a przede wszystkim bardziej precyzyjne oznaczenie prawdopodobnego przebiegu danego zespołu zjawisk składających się na proces rozwoju sztuki wojennej i jej części składowych. Należy również zaznaczyć, że prognozy powinny być poddawane krytycznej ocenie i stałej weryfikacji. Łączy się to z ogólnie dziś przyjmowaną zasadą, aby prognoza była wynikiem systematycznych studiów i badań. Określa się to generalnie jako dążenie do istotnej poprawy jakości sporządzanych prognoz wraz z ustawicznym doskonaleniem metod ich opracowania.

Wyższa jakość prognoz – to w pierwszym rzędzie, obok ich wszechstronnego i bardziej pogłębionego opracowania, podniesienie trafności przewidywań. W gruncie rzeczy bowiem o wysokim stopniu przydatności i użyteczności prognoz decyduje kompleksowy charakter ich opracowania oraz możliwie najwyższy stopień właściwego i trafnego określenia tak procesów rozwoju, jak i ich docelowego obrazu.

Powstawanie prognozy odbywa się w określonych warunkach. Zazwyczaj rozróżnia się obiektywne i subiektywne warunki towarzyszące studiom prognostycznym, przy czym czynniki te występują zarówno w okresie samego powstawania prognozy, jak też w okresie późniejszym.

Stąd też w pierwszym okresie, a więc przy samej budowie prognozy naukowej, podkreśla się niezbędną jej obiektywizację. Na zbudowanie prognozy składa się w dużym stopniu oddziaływanie zarówno warunków subiektywnych, jak i innych czynników i postaw o charakterze indywidualnym, wiążących się z daną jednostką lub grupą sporządzających prognozę. W konsekwencji zmierza się do eliminacji wpływu elementów zbytnej indywidualizacji prognozowania,

w szczególności przez zastosowanie krytycznej oceny danej prognozy przez inny zespół fachowców czy przez dodatkową analizę lub opinię ośrodków naukowo-badawczych. Na tej drodze zatem poszukuje się możliwości skutecznego przeciwdziałania wyraźnej jednostronności czy nawet wypaczaniu ustaleń prognostycznych.¹

Nie oznacza to negatywnego stosunku do często wysoce wartościowego wkładu poszczególnych badaczy i specjalistów, co wyraża się w postaci indywidualizacji opracowanych prognoz. Doceniając odpowiednio tego rodzaju cenne elementy opracowań prognostycznych, trzeba równocześnie – wprowadzając później dodatkową fazę krytycznej oceny i opinii porównawczych – zapewnić uzupełniające potwierdzenie lub niezbędne zweryfikowanie początkowej prognozy. Muszą przeto zostać zachowane istotne wartości wnoszone przez intuicję i wysoki poziom wiedzy i doświadczenia wybitnych twórców sztuki wojennej.

Analizowane wyżej przesłanki, wskazujące na niezbędność procesu obiektywizacji prognozy naukowej już w pierwszym okresie jej powstawania, łączą się następnie z zasadą konieczności prowadzenia dalszych studiów nad rzeczywistym kształtowaniem się warunków i czynników przewidywanego rozwoju sztuki operacyjnej. Prognoza bowiem to nie tylko możliwie trafny obraz przyszłości, ale również przewidywanie warunków, w których odbywać się będzie proces rozwoju. Warunki te – jak też zespół czynników towarzyszących określonym procesom – ustawicznie się zmieniają. Prognoza przewiduje przeto dla kolejnych faz czy okresów przekształcanie się tych warunków i ustawiczną zmienność ich wpływu na przebieg procesów wzrostu.

W tym drugim okresie – a więc w kolejnych fazach kształtowania rzeczywistości – występuje stałe konfrontowanie tego, co przewidywała opracowana prognoza, z tym, co przynosi konkretna rzeczywistość. Obserwowane wówczas różnice stanowią punkt wyjścia do weryfikacji sporządzonej prognozy czy też całego systemu prognoz.

Bazą wyjściową dla prognozy sztuki operacyjnej powinien być szeroko rozbudowany system informacji. Aby przewidywania przyszłości mogły powstawać, a zarazem uzyskiwać rangę opracowań naukowych, system informacji musi być także wszechstronnie rozwinięty i ustawicznie doskonalony.

¹ *Secomski K., Prognozyka, Warszawa 1961, s.*

Analogiczne uwagi nasuwają się na tle rozważań dotyczących znaczenia rozwiniętego systemu informacji przy badaniach diagnostycznych. W tym miejscu należy poświęcić im kilka zdań. Diagnoza, generalnie rzecz ujmując, rozpoznanie badanego stanu rzeczy przez zaliczenie go do znanego typu lub gatunku, przez przyczynowe i celowe wyjaśnienie tego stanu rzeczy, określenie jego fazy obecnej oraz przewidywanego dalszego rozwoju. W wyniku diagnozy otrzymujemy odpowiedź na pytanie: jak jest? W cyklu działania zorganizowanego diagnoza przeprowadzana jest w obrębie etapu zmierzającego do poznania warunków działania. Diagnoza zastanej sytuacji stanowi więc podstawę racjonalnego podejmowania decyzji i działania. Diagnoza rozwinięta składa się z kilku powiązanych ze sobą faz:

- rozpoznanie typu lub gatunku zastanego stanu rzeczy;
- wyjaśnienie jego genezy z uwzględnieniem przyczyn;
- wyjaśnienie znaczenie danego stanu rzeczy dla całości sytuacji, w której on występuje;
- określenie fazy rozwojowej;
- przewidywanie dalszego rozwoju – prognoza².

Diagnoza rzeczywistości – a więc możliwie precyzyjnie przeprowadzana ocena faktycznego stanu wyjściowego i będących do dyspozycji środków działania – wymaga wszechstronnego poznania całokształtu elementów składających się na bazę wyjściową i odzwierciedlających siłę działania różnych czynników tak w przeszłości, jak i obecnie. Zatem właściwie rozumiana diagnostyka nie może posługiwać się wyłącznie fotografią obecnego stanu, jego poziomem i strukturą. Dopiero w wyniku należytego pogłębienia prowadzonych studiów może nastąpić wszechstronne ujawnienie istotnego wpływu zespołu różnych przyczyn i siły oddziaływania tych źródeł, które zarówno doprowadziły do dzisiejszego układu zjawisk, jak też nadal oddziaływać będą na ich charakter i kierunki rozwoju w bliższym i dalszym okresie.

W ten sposób staje się daleko bardziej widoczne kluczowe znaczenie studiów nad teraźniejszością, dla zapewnienia prawidłowej bazy wyjściowej prac prognostycznych. Toteż wnioski płynące z diagnostyki otaczającej nas rzeczywistości stanowią pierwsze i niezwykle ważne ogniwo procesu prognozowania. Dobrze i

² Pszczołowski T., *Mała encyklopedia prakseologii i teorii organizacji*, Wrocław 1978, s.48.

wszechstronnie rozeznany obraz dnia dzisiejszego – to konkretnie i w sposób sprawdzalny przeprowadzone oceny i badania, wytrzymujące w pełni próbę skonfrontowania i sprawdzenia w świetle dostrzegalnych faktów. O rosnącej jakości prognozowania rozstrzyga nie tylko stosowanie coraz lepszych metod prognostycznych i ich naukowego pogłębiania, ale także odpowiednie podnoszenie poziomu studiów nad współczesnością, w połączeniu z niezbędną rozbudową systemu informacji.

W konkluzji zarysowuje się następujący schemat studiów prognostycznych sztuki operacyjnej:

- w pierwszym etapie prac prognostycznych dążyć należy do gruntownego poznania tego, co było (genezy) i tego, co składa się na dzisiejszy obraz i kształt sztuki operacyjnej;
- następnie, posługując się wybranymi, adekwatnymi do badanych problemów metodami przygotowuje się wstępne hipotezy, a przede wszystkim prognozy zarówno dróg rozwojowych, jak i przyszłej wizji sztuki operacyjnej;
- w ostatniej fazie prac należy dążyć się do sformułowania docelowego obrazu sztuki operacyjnej, w przyjętym horyzoncie czasowym.

Prawomocność procesu wnioskowania o przyszłości jest określona przez zdolność badacza do rozpoznawania właściwego zasobu informacji o prognozowanym zjawisku i umiejętności wykorzystania tego zasobu do sformułowania prognozy. Warto w tym miejscu poświęcić kilka zdań pierwszemu z wymienionych aspektów prawomocności, zwracając uwagę na rodzaje i źródła danych, kryteria ich selekcji oraz ich postać.

W procesie prognozowania wykorzystuje się dane o obiekcie, dla którego sporządza się prognozę, oraz o obiektach stanowiących jego otoczenie. Pierwsze z nich noszą nazwę danych wewnętrznych, drugie – zewnętrznych.

Dane wewnętrzne są gromadzone w obiekcie prognozowanym na potrzeby zarządzania tym obiektem lub specjalnie na potrzeby prognozowania. Wszystkie dane pozostają w gestii kierownictwa obiektu i za jego zgodą są udostępniane badaczowi. Do ważniejszych źródeł tych danych należą: opisy zasad funkcjonowania obiektu (akty prawne, przepisy, regulaminy, itd.), bieżąca rejestracja zdarzeń (meldunki, zestawienia, stan zapasów itd.), sprawozdania (np. omówienia ćwiczeń,

opisy doświadczeń z walk tocznych w ramach wojen i konfliktów lokalnych), spisy (np. ilości sprzętu, środków walki, itd.), zapisy wyników badań specjalnych (np. testy nowych (modernizowanych) środków walki, tendencje rozwojowe środków walki).

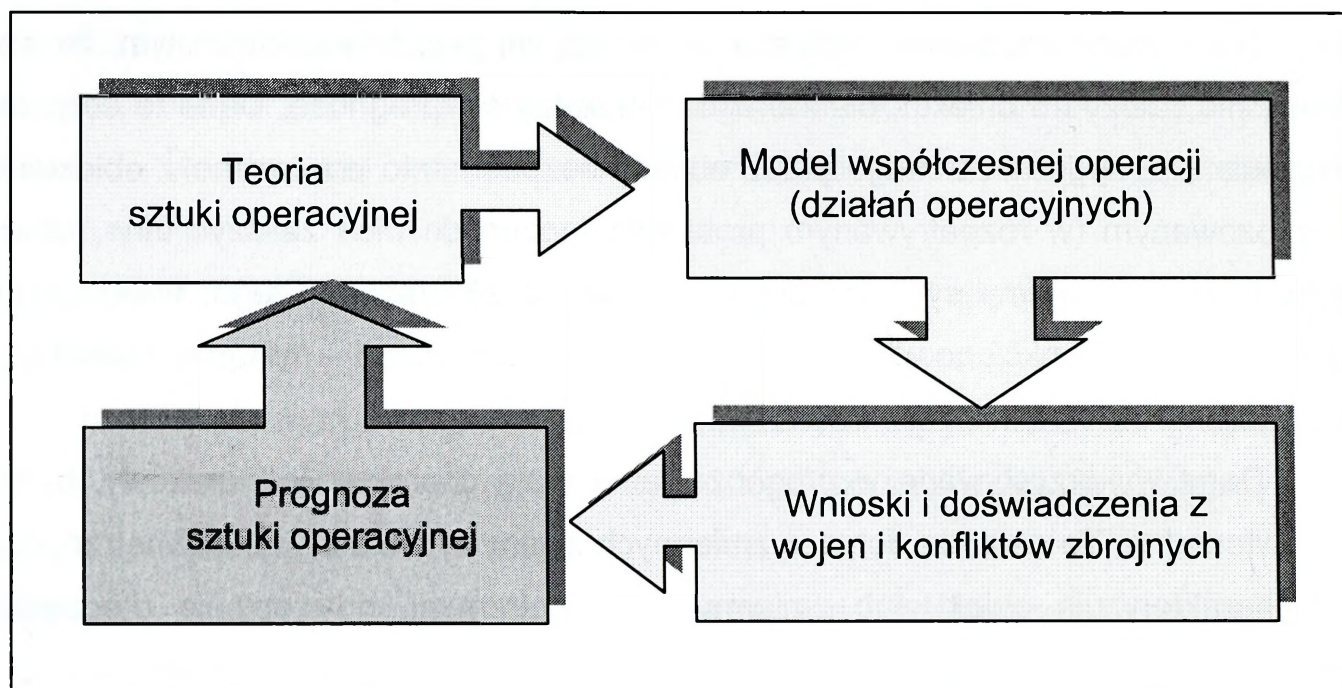
Natomiast dane zewnętrzne charakteryzują się przede wszystkim tym, że ich zakres nie zależy od obiektu, dla którego sporządza się prognozę. Dane te dotyczą otoczenia bliższego tworzonego przez obiekty bezpośrednio powiązane z obiektem prognozowanym (w rozpatrywanym problemie można do nich zaliczyć inne, obok militarnego podsystemy systemu obronnego państwa) oraz dalszego, tworzącego ogólne warunki funkcjonowania obiektu (warunki polityczno – militarne otoczenia państwa).

Dane wykorzystywane w prognozowaniu mają charakter jednorazowy, bądź są powtarzalne. Te ostatnie dotyczą zmiennych zwanych zmiennymi wewnętrznymi, gdy charakteryzują obiekt, lub zmiennymi zewnętrznymi, gdy opisują otoczenie obiektu.

Należy również podkreślić rolę teorii jako ważnego źródła wiedzy o prognozowanym zjawisku. Analizując różne teorie, można wybrać te z nich, które wydają się najbardziej adekwatne do sytuacji prognostycznej, znaleźć odpowiadające im modele formalne, zaprojektować dane empiryczne potrzebne do estymacji modeli, zweryfikować modele i odrzucić lub przyjąć któryś z nich za podstawę prognozowania. Odrzucenie wszystkich teorii i modeli z nich wynikających nie musi oznaczać rezygnacji z prognozowania zjawiska, lecz prowadzi do stwierdzenia, że w danym miejscu i czasie zachowuje się ono specyficznie i trzeba podjąć ryzykowną próbę przewidzenia jego przyszłości tylko na podstawie wycinkowych obserwacji.³ Rolę teorii w prognozowaniu sztuki operacyjnej ilustruje rys. 5.1.

Powyższe konstatacje, dotyczące rodzajów i źródeł danych pozwalają stwierdzić, że badacz powinien musi dysponować bogatym zbiorem wiadomości. Oznacza to, że na koszty prognozy niebagatelny wpływ posiada proces zbierania, przetwarzania i przechowywania danych. Można zatem sądzić, iż należy staranie selekcjonować informacje (dane), tak by pozyskiwać tylko takie, które podnoszą jakość prognozy. Inaczej mówiąc dane wykorzystywane w prognozowaniu powinny zawierać informacje, tj. wiadomości ważne, wnoszące coś nowego do oceny zjawiska. Dlatego jako szczególnie ważne jawi się określenie kryteriów, którym

powinny odpowiadać pozyskiwane informacje. W tym miejscu warto poświęcić im kilka zdań.

Rys. 5.1. Teoria sztuki operacyjnej w prognozowaniu

Biorąc pod uwagę temat rozważań oraz powyższe konstatacje można stwierdzić, iż dane pozyskiwane w procesie prognozowania powinny spełniać niżej wymienione kryteria:

- rzetelność - dane są rzetelne wtedy, gdy są zgodne z przedmiotem, którego dotyczą. W praktyce należy się liczyć z występowaniem dwojako rodzaju błędów:
 - losowych, wynikających z pomyłek przy zbieraniu i przetwarzaniu;
 - systematycznych, wynikających z celowego fałszowania;
- jednoznaczność - dane powinny być podawane w taki sposób, by każdy odbierał je tak samo;
- identyfikowalność - wiele zjawisk można opisać za pomocą więcej niż jednej zmiennej, nawet jeśli są to zjawiska proste. W zależności od celu badania należy wybrać jeden z mierników. Szczególnie kłopotliwa jest sytuacja, gdy mamy do czynienia ze zjawiskiem złożonym, do którego zaliczyliśmy prognozę sztuki operacyjnej. W takich przypadkach trzeba się

³ Por.: Cieślak M., *Prognozowanie gospodarcze. Metody i zastosowania*. Warszawa 1999, s. 28.

odwołać do teorii i konsensusu przyjętego w dotychczasowych badaniach, ewentualne zaś odstępstwa od niego czytelnie uzasadnić;

- kompletność - dane powinny obejmować wszystkie ważne wiadomości wystarczające do rozpoznania problemu, pomijać zaś wiadomości powtarzające się i marginesowe;
- aktualność danych dla przyszłości. Sporządzając diagnozę prognozowanego zjawiska, określa się czynniki istotnie nań dotąd oddziałujące. Jest rzeczą oczywistą, że nie każdy z tych czynników będzie działał w przyszłości z dotychczasową siłą. Badacz powinien starać się określić, który z tych czynników będzie tracił na znaczeniu, który zaś nabierał mocy, wreszcie jak nowy czynnik może się pojawić. Analiza ta powinna wyłonić fakty niosące przyszłość i od nich uzależnić prognozę;
- koszt zbierania i opracowywania danych. Bywa on, jak już o tym wspomniano, wysoki, toteż zasadne jest dążenie do minimalizacji ilości danych. Należy korzystać przede wszystkim z danych już gromadzonych nowe zaś dane pozyskiwać tylko wtedy, gdy są niezbędne do polepszenia jakości prognozy;
- porównywalność danych. Można ją rozpatrywać z różnych punktów widzenia, stąd wyróżnia się m.in. porównywalność:
 - czasową (jednakowy odstęp czasu między kolejnymi obserwacjami);
 - terytorialną (jednakowe terytorium w całym okresie objętym badaniem);
 - pojęć i kategorii (te same definicje i klasyfikacje).

Nie należy oczekiwać, że dane uwzględnią wszystkie wymienione kryteria w maksymalnym stopniu. Nie wszystkie dane są bowiem możliwe do zdobycia z upływem czasu zmieniają się zjawiska i nasza wiedza o nich, co prowadzi do nieuchronnych zmian rejestracji danych, definicji, metod badań itd. Należy jednak zdawać sobie sprawę z tego, czy wniosku formułowane na podstawie ich analizy odnoszą się do przedmiotu badań, czy też są istotnie zniekształcone z powodu niedostatków danych.

Wykaz literatury

- Abzółtowski S., Operacyjne użycie lotnictwa, Warszawa 1938.
- AJP - 1(A) – Doktryna operacyjna wielonarodowych połączonych Sił Sojuszu, wyd. Military Agency For Standardization (MAS), NATO, September 1997.
- Bi-MNC Directive for NATO Doctrine for Peace Support Operations, NATO, 1998.
- Boutros-Ghali B., Program dla pokoju, Warszawa 1995.
- Broch J., Sztuka operacyjna jako część składowa sztuki wojennej, Warszawa 1976.
- Chocha B., Rozważania o sztuce operacyjnej, Warszawa 1984.
- Cieślak M., [red. nauk.], Demografia. Metody analizy i prognozowania, Warszawa 1992
- Cieślak M., [red. nauk.], Prognozowanie gospodarcze. Metody i zastosowania, Warszawa 1999.
- Clausewitz C., O wojnie, Warszawa 1958.
- Doktryna taktyczna sił lądowych ATP-35(B).
- Elementy metodologii prognozowania społecznego [w: Polska 2000], Warszawa 1973
- Encyklopedia popularna PWN, Warszawa 1982.
- Field Manual FM 100-5, „Operations”, Washington 1993.
- Fm 100-23 Peace Operations, Headquarters Department of the Army, December 1994.
- Gągor F., Paszkowski K., Międzynarodowe operacje pokojowe w doktrynie obronnej RP, Warszawa 1998.
- Gearty C., Terroryzm, Warszawa 1998
- Grabau R., Sześć wymiarów wojny – walka o spektrum elektromagnetyczne, Wojskowy Przegląd Zagraniczny 3/1987.
- Grabiński T., Wydymus S., Zeliaś A., Metody prognozowania rozwoju społeczno-gospodarczego, Warszawa 1983.
- Heisbourg F., Wojny, Warszawa 1998.
- Herman H., Operacja w sztuce wojennej, AON Warszawa 1992.
- Hofeditz K. M., Zasady prowadzenia operacji, Myśl Wojskowa 5/1998.
- Holder L..D., A New Day for Operational Art., Army marzec 1985.
- Huzarski M., Kaczmarek W., Obrona i natarcie dywizji, Warszawa 1997.
- Huzarski M., Zagadnienia taktyki wojsk lądowych, Toruń 1999.
- Jaka przyszłość Europy?, Komitet Prognoz „Polska w XXXI wieku” przy Prezydium PAN, Warszawa 1999
- Jomini H., Zarys sztuki wojennej, Warszawa 1966.
- Kaczmarek W., Działania taktyczne związku taktycznego (oddziału) w specyficznych środowiskach walki, AON Warszawa 1995;
- Kaczmarek W., Kierunki rozwoju środków walki wojsk lądowych, Myśl Wojskowa 6/1995.
- Kaczmarek W., Natarcie związku taktycznego. Rozprawa habilitacyjna, AON Warszawa 1997.
- Kaczmarek W., Powietrzno-lądowy charakter walki w ujęciu systemowym, AON Warszawa 1998.
- Kaczmarek W., Struktura organizacyjna związków operacyjnych adekwatna do przewidywanych zadań, AON Warszawa 1999.
- Kaczmarek W., Ścibiorek Z., Przyszła wojna - jaka?, Warszawa 1995.
- Kaczmarek W., Wojsk lądowe w operacji połączonej, w: Podstawowe założenia operacji połączonych (red. nauk. Jerzy Zieliński), Warszawa 2000.
- Kaczmarek W., Związek taktyczny (oddział) w obronie wybrzeża morskiego, AON Warszawa 1997.
- Kopaliński W., Słownik wyrazów obcych i zwrotów obcojęzycznych, Warszawa 1971.
- Kotarbiński T., Traktat o dobrej robocie, Wrocław 1973.
- Kotarbiński T., Walory dobrego planu, Warszawa 1961.

- Kotarbiński T., Z zagadnień ogólnej teorii walki, Warszawa 1938.
- Koziej S., Struktura i ewolucja sztuki wojennej, Myśl Wojskowa 1/1994.
- Koziej S., Teoria sztuki wojennej, Warszawa 1993.
- Leksykon wiedzy wojskowej, Warszawa 1979.
- Mała Encyklopedia Wojskowa, Tom 2, Warszawa 1970.
- Mossor S., Sztuka wojenna w warunkach nowoczesnej wojny, Warszawa 1986.
- Nowak E., [red. nauk], Prognozowanie gospodarcze. Metody, modele, zastosowania, przykłady, Warszawa 1998.
- Nożko K., Zagadnienia współczesnej sztuki wojennej, Warszawa 1973.
- Ogólne zasady działań operacyjnych wojsk lądowych, Warszawa 1997.
- Piekarski H., Zarys historii rozwoju sztuki operacyjnej, AON, 1985.
- Pieter J., Z zagadnień pracy naukowej, Wrocław 1974.
- Podręcznik polowy 100 – 5. Działania wojsk lądowych armii Stanów Zjednoczonych, AON Warszawa 1994.
- Pszczółowski T., Mała encyklopedia prakseologii i teorii organizacji, Wrocław 1978.
- Regulamin działań wojsk lądowych, Warszawa 1999.
- Rola-Arciszewski S., Sztuka dowodzenia na Zachodzie Europy, Warszawa 1934.
- Rolbiecki W., Przewidywanie przyszłości, Warszawa 1970.
- Sawkin W., Podstawowe zasady sztuki operacyjnej i taktyki, Warszawa 1974.
- Secomski K., Prognozyka, Warszawa 1971.
- Siciński A., [red.], Technika a społeczeństwo, Warszawa 1974.
- Siciński A., Prognozy a nauka, Warszawa 1969.
- Siciński A., Rażniewski A., [red. nauk.], Studia z teorii i metodologii prognozowania społecznego, Warszawa 1976
- Sikorski W., Przyszła wojna, Warszawa 1934.
- Skibiński F., Rozważania o sztuce wojennej, Warszawa 1990.
- Słownik języka polskiego PWN. Tom 2, Warszawa 1979.
- Słownik podstawowych terminów wojskowych, Warszawa 1977.
- Słownik terminów wojskowych, Warszawa 1958.
- Strategia bezpieczeństwa Rzeczypospolitej Polskiej, Warszawa 2000.
- Szulc B., Dylematy epistemologiczne i metodologiczne teorii sztuki wojennej, w: Sztuka wojenna. Konteksty teoretyczne i praktyczne, Toruń 2000.
- Ścibiorek Z., Kierunki przeobrażeń w sztuce operacyjnej i taktyce wojsk lądowych, Myśl Wojskowa 3/1997.
- Świat Przyszłości a Polska, Komitet Prognoz „Polska w XXXI wieku” przy Prezydium PAN, Warszawa 1995
- Ustawa z dnia 17 grudnia 1998 r. „O zasadach użycia oraz pobytu Sił Zbrojnych Rzeczypospolitej Polskiej poza granicami państwa”, Dziennik Ustaw nr 162 z 1998 r.
- Wiatr M., Charakterystyka współczesnych operacji wojsk lądowych, Myśl Wojskowa 5/1998.
- Z doświadczeń metodologicznych prognozowania społeczno-ekonomicznego i technicznego [w: Polska 2000], Warszawa 1979
- Zeliaś A., Teoria prognozy, Warszawa 1984
- Zieliński J., Zarys teorii sztuki operacyjnej Wojsk Lądowych Rzeczypospolitej Polskiej, Toruń 1998.
- Zieliński J., Przygotowanie i prowadzenie operacji obronnej, Warszawa 1995.

11.60

S/4366

~~encl. 35512~~

